

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales**

**Cofnod y Trafodion
The Record of Proceedings**

**Dydd Mawrth, 2 Rhagfyr 2008
Tuesday, 2 December 2008**

Cynnwys
Contents

- 3 Cwestiynau i'r Prif Weinidog
Questions to the First Minister
- 32 Datganiad a Chyhoeddiad Busnes
Business Statement and Announcement
- 37 Datganiad am y Rhaglen Reilffyrdd ac Ailflaenoriaethu'r Flaenraglen Gefnffyrdd
Statement on the Rail Programme and Reprioritisation of the Trunk Road Forward Programme
- 62 Cymeradwyo Rheoliadau Anffurfio (Triniaethau a Ganiateir) (Cymru) (Diwygio) 2008
Approval of the Mutilations (Permitted Procedures) (Wales) (Amendment) Regulations 2008
- 63 Adroddiad Blynyddol Comisiynydd Plant Cymru
The Annual Report of the Children's Commissioner for Wales
- 88 Ymgynghoriad ar Swyddi Gwyrdd
Green Jobs Consultation

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynndi yn y Siambr.
Yn y golofn dde, cynhwyswyd cyfieithiad o'r areithiau hynny.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the Chamber. In the right-hand column, a translation of those speeches has been included.

*Cyfarfu'r Cynulliad am 1.30 p.m. gyda'r Llywydd (Dafydd Elis-Thomas) yn y Gadair.
The Assembly met at 1.30 p.m. with the Presiding Officer (Dafydd Elis-Thomas) in the Chair.*

Y Llywydd: Galwaf y Cynulliad i drefn.

The Presiding Officer: I call the Assembly to order.

Cwestiynau i'r Prif Weinidog Questions to the First Minister

The Economy

Q1 David Melding: Will the First Minister make a statement on the challenges facing the Welsh economy? OAQ(3)1507(FM)

The First Minister (Rhodri Morgan): To overcome some pretty big challenges, Welsh business will have to show the same gutsy determination as Jamie Roberts and the other members of the Welsh team showed in achieving their magnificent victory over Australia on Saturday, thereby single-handedly redeeming the honour of northern-hemisphere rugby. The twin challenges facing the Welsh economy are that, when companies have full order books, they need better access to lending, while other firms experiencing a drop in demand at home and overseas are having to lay off labour or move to short-time working. Both those problems will be addressed in the course of the third Welsh economic summit to be held later this week.

David Melding: The latest Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform figures on enterprise and VAT registrations, published yesterday, show that Wales has had the highest percentage increase in value-added tax deregistrations of any nation or region, although that is over a long period, from 1994 to 2007. Perhaps more worrying is the fact that we had the second lowest percentage of new enterprises created in 2007. That indicates to me that, during the recession, we will have to do more in our regular business support services, which seem to be lacking. They do not seem to be giving the optimum service that is needed, particularly by the small and medium-sized enterprise sector.

Yr Economi

C1 David Melding: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am y sialensiau sy'n wynebu economi Cymru? OAQ(3)1507(FM)

Y Prif Weinidog (Rhodri Morgan): Cyn goresgyn rhai heriau gweddol fawr, bydd yn rhaid i fusnesau Cymru ddangos yr un penderfyniad dewr ag a ddangosodd Jamie Roberts ac aelodau eraill tîm Cymru wrth sicrhau'r fuddugoliaeth odidog dros Awstralia ddydd Sadwrn, a thrwy hynny adfer anrhydedd rygbi hemisffer y gogledd ar eu pen eu hunain. Y ddwy her sy'n wynebu economi Cymru yw y bydd angen i gwmnïau ei chael yn haws cael gafael ar fenthyciadau pan fydd eu llyfrau archebion yn llawn, ac mae cwmnïau eraill y mae'r galw am eu cynnyrch yn lleihau yn y wlad hon a thramor, yn gorfod terfynu cyflogaeth gweithwyr neu symud at waith amser byr. Rhoddir sylw i'r ddwy broblem hynny yn ystod trydedd uwchgynhadledd economaidd Cymru a gynhelir yn ddiweddarach yr wythnos hon.

David Melding: Dengys ffigurau diweddaraf yr Adran Busnes, Menter a Diwygio Rheoleiddio ynghylch menter a chofrestriadau TAW, a gyhoeddwyd ddoe, mai yng Nghymru y bu'r cynnydd canrannol uchaf mewn dad-gofrestriadau treth o blith pob gwlad neu ranbarth, er bod hynny dros gyfnod hir, rhwng 1994 a 2007. Testun mwy o bryder, efallai, yw'r ffaith mai yng Nghymru y crëwyd y ganran isaf ond un o fentrau newydd yn 2007. Awgryma hynny i mi y bydd yn rhaid inni, yn ystod y dirwasgiad, wneud mwy yn ein gwasanaethau arferol ar gyfer rhoi cymorth i fusnesau, sy'n ddiffygiol, yn ôl pob golwg. Nid yw'n ymddangos eu bod yn rhoi'r gwasanaeth gorau y mae ei angen, yn enwedig ar y sector mentrau bach a chanolig.

The First Minister: I am not sure that that is right. I have not seen the figures. I will have to study them and, if needs be, I will come back to you on them. It is a strange phenomenon that the most prosperous parts of the economy are those in which there are high levels of VAT registrations and deregistrations, namely where there is more churn, and where you get more firms being created and more disappearing from business. That is a strong characteristic of the economy of London and the south east. Inevitably, economies that have, historically, been dominated by big employers, such as the coal and steel industries, as is our history, will not have that pattern. On the support services available to encourage more enterprise in Wales, we have a strong suite of programmes to encourage people to go into business, and we can advise them on where to get the assistance that they need. At present, the big problem is the absence of bank finance.

Janice Gregory: First Minister, you will be aware that my constituency has suffered two heavy blows in recent weeks: the loss of more than 200 jobs at L'Oréal in Llantrisant following its sale to Fareva, and the closure of Budelpack COSi in Maesteg, with a loss of nearly 400 jobs. In the case of L'Oréal, will the Welsh Assembly Government offer help and support to Fareva, the purchaser of the factory, in the hope of expanding the number of jobs on offer there, which currently stands at 60?

With regard to Budelpack COSi, you will know that people left the factory on Friday with nothing and face Christmas with no redundancy pay, no notice pay, and no holiday pay. I hope that you agree that the conduct of the owners, the Dutch firm, Budelpack, is disgraceful and should cause high-street companies, such as Boots and The Body Shop, which take pride in their ethical trading, to cancel any contracts with that parent company. Will the Welsh Assembly Government work with colleagues at Westminster to ensure that payments to the workers are made as soon as possible, under provisions for insolvent companies, and that the workers are given a clear timetable for those payments?

Y Prif Weinidog: Nid wyf yn siŵr a yw hynny'n gywir. Nid wyf wedi gweld y ffigurau. Bydd yn rhaid imi eu hastudio ac, os bydd angen, byddaf yn cysylltu â chi yn eu cylch. Mae'n ffenomen ryfedd mai rhannau mwyaf llewyrchus yr economi yw'r rhai lle y ceir lefelau uchel o gofrestriadau a dad-gofrestriadau TAW, hynny yw lle y ceir mwy o fynd a dod, a lle y caiff mwy o gwmnïau eu creu a lle y bydd mwy yn diflannu o fyd busnes. Mae hynny'n nodwedd gref iawn ar economi Llundain a de-ddwyrain Lloegr. Yn anochel, ni cheir y patrwm hwnnw mewn economïau sydd, yn hanesyddol, wedi cynnwys cyflogwyr mawr yn bennaf, megis y diwydiannau glo a dur, ac felly y mae ein hanes ni. Ynghylch y gwasanaethau cymorth i fusnesau sydd ar gael i annog mwy o fenter yng Nghymru, mae gennym set gref o raglenni i annog pobl i fynd i fyd busnes, a gallwn eu cynghori ynghylch lle i gael y cymorth y mae arnynt ei angen. Ar hyn o bryd, y broblem fawr yw'r diffyg cyllid gan fanciau.

Janice Gregory: Brif Weinidog, byddwch yn ymwybodol bod fy etholaeth wedi dioddef dwy ergyd drom yn ystod yr wythnosau diwethaf: colli mwy na 200 o swyddi yn L'Oréal yn Llantrisant wedi i'r ffatri gael ei gwerthu i Fareva, a chau Budelpack COSi ym Maesteg, gan golli bron 400 o swyddi. Yng nghyswllt L'Oréal, a wnaiff Llywodraeth Cynulliad Cymru gynnig cymorth a chefnogaeth i Fareva, a brynodd y ffatri, gan obeithio y bydd nifer y swyddi sydd ar gael yno, sef 60 ar hyn o bryd, yn cael ei gynyddu?

Yng nghyswllt Budelpack COSi, gwyddoch fod pobl wedi gadael y ffatri ddydd Gwener heb ddim, a'u bod yn wynebu Nadolig heb ddim tâl dileu swydd, heb ddim tâl rhybudd, a heb ddim tâl gwyliau. Gobeithio eich bod yn cytuno bod ymddygiad y perchenogion, Budelpack, y cwmni o'r Iseldiroedd, yn warthus ac y dylai cwmnïau'r stryd fawr, megis Boots a The Body Shop, sy'n ymfalchïo yn eu masnachu moesegol, ddod ag unrhyw gontractau sydd ganddynt â'r rhiant-gwmni hwnnw i ben o'r herwydd. A wnaiff Llywodraeth Cynulliad Cymru weithio gyda chyd-aelodau yn San Steffan i sicrhau y gwneir taliadau i'r gweithwyr cyn gynted ag sy'n bosibl, dan ddarpariaethau ar gyfer cwmnïau ansolfent, ac y rhoddir

amserlen glir i'r gweithwyr ar gyfer y taliadau hynny?

Will you ask the Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport to meet with me and representatives of the GMB trade union to discuss the steps that the Welsh Assembly Government can take to assist the loyal workers and the communities in the Llynfi valley and beyond?

A ofynnwch i'r Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth gwrdd â mi ac â chynrychiolwyr undeb llafur y GMB i drafod y camau y gall Llywodraeth Cynulliad Cymru eu cymryd i gynorthwyo'r gweithwyr ffyddlon a'r cymunedau yng Nghwm Llynfi a'r tu hwnt?

The First Minister: I am grateful for your question, and I am sure that the anger that you have displayed will be reflected among the workforce and the community in Maesteg and the surrounding villages.

Y Prif Weinidog: Yr wyf yn ddiolchgar am eich cwestiwn, ac yr wyf yn siŵr y bydd y dieter yr ydych wedi'i ddangos i'w weld hefyd ymhlith y gweithlu a'r gymuned ym Maesteg a'r pentrefi cyfagos.

On L'Oréal, I believe that we are already in contact with Fareva, the new owner, to see the extent to which it can take the company forward from the 60 jobs on offer, and to recover some of the jobs lost in the withdrawal from operations at L'Oréal Llantrisant.

Ynghylch L'Oréal, credaf ein bod eisoes mewn cysylltiad â Fareva, y perchennog newydd, i weld i ba raddau y gall y cwmni gynnig mwy na'r 60 o swyddi sydd ar gael, ac adfer rhywfaint o'r swyddi a gollwyd pan ddaeth y gwaith i ben yn L'Oréal Llantrisant.

As regards Budelpack, the speed with which it came in and took over the company after COSi went into administration, and then withdrew itself, has been earth-shattering. What it has meant is that what was to be an extremely grim Christmas for those who have lost their jobs will be made even worse, as they will not now get redundancy pay. We will have to see to what extent the state redundancy service can speed up the payment of the minimum state redundancy, at least. As regards what to do about the conduct of Budelpack, I understand that the GMB, the union for the workforce, is considering legal action. It has some experience of that from what happened with the Burberry factory, as the situation there had some similar characteristics. We will want to hear from the GMB, and I am sure that the Deputy First Minister's door will be open to you and the GMB for a meeting to get an update on the consideration of legal action against the company to see whether what it did was lawful or unlawful.

Yng nghyswllt Budelpack, aethant ati i brynu'r cwmni ar ôl i COSi fynd i ddwylo'r gweinyddwr, ac yna tynnu'n ôl, ar gyflymder hynod ysgytwol. O ganlyniad, bydd y Nadolig hwn, a oedd yn mynd i fod yn un llwm dros ben i'r rhai sydd wedi colli eu swyddi, hyd yn oed yn waeth, am na fyddant yn cael tâl dileu swydd bellach. Bydd yn rhaid inni weld i ba raddau y gall gwasanaeth dileu swyddi'r wladwriaeth gyflymu'r broses o dalu'r tâl dileu swydd statudol sylfaenol, o leiaf. Yng nghyswllt beth i'w wneud ynglŷn ag ymddygiad Budelpack, yr wyf yn cael ar ddeall bod y GMB, undeb y gweithlu, yn ystyried camau cyfreithiol. Mae ganddo rywfaint o brofiad o hynny oherwydd yr hyn a ddigwyddodd gyda ffatri Burberry, gan fod rhai nodweddion tebyg yn y sefyllfa honno. Byddwn yn awyddus i glywed gan y GMB, ac yr wyf yn siŵr y bydd drws y Dirprwy Brif Weinidog ar agor ichi ac i'r GMB er mwyn cynnal cyfarfod i gael y wybodaeth ddiweddaraf ynghylch ystyried camau cyfreithiol yn erbyn y cwmni i weld a oedd yr hyn a wnaethpwyd ganddo yn gyfreithlon neu'n anghyfreithlon.

The Leader of the Opposition (Nick Bourne): I join the First Minister in congratulating Wales on its fine victory at the

Arweinydd yr Wrthblaid (Nick Bourne): Ymunaf â'r Prif Weinidog i longyfarch Cymru am ei buddugoliaeth wych dros y

weekend, which was excellent. I also pay tribute to Mike German, as this is his last questions to the First Minister as leader of the Welsh Liberal Democrat group. I pay tribute to his distinguished service; he has been a congenial colleague and a fine political opponent, rather than a political enemy, and I wish him well in his continued career.

First Minister, last week, we discussed job loss estimates, and I asked whether you had considered seeking an estimate of the level at which job losses are likely to peak in Wales at the end of next year, given that the Confederation of British Industry says that unemployment is likely to peak at 3 million in the UK in December 2009. That way, we will know what action needs to be taken by the Welsh Assembly Government to address this very human crisis. Janice Gregory has spoken of the human crisis in her constituency, and, last week, we heard of 1,100 job losses in large companies in Wales, including at Budelpack, but many smaller employers are laying off staff week by week, and I am sure that we all hear about those. In the last 24 hours, I heard of a small business in Denbighshire that is laying off 12 staff. Therefore, I am concerned about what we are doing for those businesses, as well as the larger ones. Each job loss is an individual tragedy and demands action by the Assembly Government.

The First Minister: First, I very much endorse your remarks about Mike German. As I know, to my own cost in health or stress or whatever, leading a political party in Wales is not easy. Mike German has done it for longer than I have, which is long enough. You have done so for nine and a half years, Mike, and are the last of the old contemptibles, that is, those who were the party leaders at the beginning of the Assembly. You have decided to make your bid for freedom—pensioner freedom, or whatever it is—after nine and a half years, and I commend you on your conduct as

penwythnos. Yr oedd yn ardderchog. Hefyd, rhoddaf deyrnged i Mike German, gan mai hon yw ei sesiwn olaf o gwestiynau i'r Prif Weinidog fel arweinydd grŵp Democratiaid Rhyddfrydol Cymru. Rhoddaf deyrnged i'w wasanaeth nodedig; mae wedi bod yn gyd-Aelod cydnaws ac yn wrthwynebydd gwleidyddol gwych, yn hytrach na gelyn gwleidyddol, a dymunaf yn dda iddo yn ei yrfa yn y dyfodol.

Brif Weinidog, yr wythnos diwethaf, trafodasom amcangyfrifon ynghylch colli swyddi, a gofynnais a oeddech wedi ystyried ceisio cael amcangyfrif o'r lefel y bydd colli swyddi'n debygol o fod ar ei uchaf yng Nghymru ddiwedd y flwyddyn nesaf, o ystyried bod y CBI yn dweud bod diweithdra'n debygol o fod yn 3 miliwn ar ei uchaf yn y DU ym mis Rhagfyr 2009. Drwy hynny, byddwn yn gwybod pa gamau y bydd angen i Lywodraeth Cynulliad Cymru eu cymryd i roi sylw i'r argyfwng hwn, sy'n argyfwng dynol dros ben. Mae Janice Gregory wedi siarad am yr argyfwng dynol yn ei hetholaeth, a'r wythnos diwethaf clywsom am 1,100 o swyddi'n cael eu colli mewn cwmnïau mawr yng Nghymru, gan gynnwys yn Budelpack, ond mae llawer o gyflogwyr llai yn terfynu cyflogaeth staff bob wythnos, ac yr wyf yn siŵr ein bod i gyd yn clywed am y rheini. Yn ystod y 24 awr diwethaf, clywais am fusnes bach yn sir Ddinbych sy'n terfynu cyflogaeth 12 aelod o staff. Felly, yr wyf yn pryderu ynghylch yr hyn yr ydym yn ei wneud dros y busnesau hynny, yn ogystal â'r busnesau mwy. Mae pob swydd a gollir yn drychineb unigol ac yn galw am gymryd camau gan Lywodraeth y Cynulliad.

Y Prif Weinidog: Yn gyntaf, yr wyf yn cefnogi'n fawr eich sylwadau ynghylch Mike German. Fel y gwn, gan ei fod wedi amharu ar fy iechyd neu wedi achosi straen neu beth bynnag y bo, nid yw arwain plaid wleidyddol yng Nghymru yn hawdd. Mae Mike German wedi gwneud hynny ers mwy o amser na mi, ac mae hynny'n ddigon hir. Yr ydych wedi gwneud hynny ers naw mlynedd a hanner, Mike, a chi yw'r olaf o'r hen ddirmygedig rai, hynny yw, y rhai a oedd yn arwain y pleidiau ar ddechrau'r Cynulliad. Yr ydych wedi penderfynu gwneud cais am ryddid—rhyddid pensiyonwr, neu beth bynnag ydyw—

leader of the Welsh Liberal Democrat group in a very long stint. I am sure that we all wish you well in your retirement from that job, at least, regardless of what happens when you remain a very active backbench Member of the Assembly.

To turn to Nick Bourne's question, I think that the CBI would accept that it is difficult to take a snapshot at any one stage or any one date and to estimate where the recession will bottom out. If the CBI had done that in late June, it would have said that the recession would be short and shallow, that it would not be a problem, and that we would barely notice it. Then, all of a sudden, things fell off a cliff during the summer holidays, and the CBI said that it would be pretty bad in September. Then again, it reassessed the situation as being even worse very recently, and said that there would be a peak of 3 million unemployed. The situation is so fluid, and the signals at the moment are all about the speed at which it is getting worse, and that is how the CBI would see it, but you never know when it will hit the bottom and come up the other side. Making an estimate of when you expect the worst position to be reached, and the upside to come when the recession comes to an end, is problematic.

We have been discussing what we can do to assist firms and employees at our summits, the third of which will be held later this week. The key issue is the extent to which the pre-budget report, announced by the Government last Wednesday, reflate demand in the economy, thereby making the recession a bit shallower. It aims to reflate the economy by 1.0 per cent, but that has been opposed by your party because of the extent of the public borrowing. However, it depends on other countries doing the same thing.

1.40 p.m.

ar ôl naw mlynedd a hanner, ac fe'ch cymeradwyaf am eich ymddygiad fel arweinydd grŵp Democratiaid Rhyddfrydol Cymru dros gyfnod hir iawn. Yr wyf yn siŵr ein bod i gyd yn dymuno'n dda ichi yn eich ymddeoliad o'r swydd honno, o leiaf, ni waeth beth a ddigwydd wrth ichi aros yn Aelod Cynulliad gweithgar iawn ar y meinciau cefn.

A throi at gwestiwn Nick Bourne, credaf y byddai'r CBI yn derbyn ei bod yn anodd cymryd ciplun ar unrhyw adeg neu ar unrhyw ddyddiad ac amcangyfrif ymhle y bydd y dirwasgiad ar ei waethaf. Petai'r CBI wedi gwneud hynny ddiweddd mis Mehefin, dywedasai y byddai'r dirwasgiad yn fyr ac yn fas, na fyddai'n broblem, ac mai prin y byddem yn sylwi arno. Yna, yn sydyn, gwaethygodd y sefyllfa'n fawr yn ystod gwyliau'r haf, a dywedodd y CBI y byddai'r sefyllfa'n eithaf gwael ym mis Medi. Yna, unwaith eto, ailasesodd y sefyllfa yn ddiweddar iawn, a dod i'r casgliad ei bod hyd yn oed yn waeth, a dywedodd y byddai uchafbwynt o 3 miliwn o bobl yn ddi-waith. Mae'r sefyllfa mor gyfnewidiol, ac mae'r arwyddion ar hyn o bryd i gyd yn cyfeirio at y cyflymder wrth iddi waethgu, a dyna sut y byddai'r CBI yn ei gweld, ond ni wyddoch pryd y bydd yn cyrraedd y gwaelod ac yn dechrau codi ar yr ochr arall. Mae llunio amcangyfrif ynghylch pryd yr ydych yn disgwyl i'r sefyllfa gyrraedd y pwynt gwaethaf, a phryd y bydd y sefyllfa'n gwella a'r dirwasgiad yn dod i ben, yn broblemus.

Yr ydym wedi bod yn trafod yr hyn y gallwn ei wneud i gynorthwyo cwmnïau a gweithwyr yn ein huwchgynadleddau, a chynhelir y drydedd o'r rheini yn ddiweddarach yr wythnos hon. Y prif gwestiwn yw i ba raddau y byd yr adroddiad rhag-gyllidebol, a gyhoeddodd Llywodraeth y DU ddydd Mercher diwethaf, yn atchwyddo'r galw yn yr economi, a thrwy hynny'n gwneud y dirwasgiad ychydig yn fasach. Ei nod yw atchwyddo'r economi 1.0 y cant, ond mae eich plaid wedi gwrthwynebu hynny oherwydd lefel y benthyca cyhoeddus. Fodd bynnag, mae'n dibynnu ar wledydd eraill yn gwneud yr un peth.

Nick Bourne: It is precisely for the reasons that the First Minister has given that these estimates, based on expert advice, are necessary. I accept that they are estimates, but Governments always depend on estimates. I am keen to ensure that, in Wales, we have the best estimates and the best statistics available.

In an exchange that the First Minister and I had on 30 September on gross value added, for which we currently do not have a separate Welsh figure published on a quarterly basis, he said that he would look into the issue. At that time, he said,

‘You need up-to-date data to know what is happening. We do not have it; Ireland does, as does Scotland by way of an estimate. I will investigate how much it would cost and what the value of doing it is’.

Given the current turbulent climate, it is vital that we have these statistics for Wales, so that you, as a Government, and we, as an opposition, can move forward, give consideration to the necessary action, and scrutinise what you are doing on a reliable basis. Can you update us on the position with regard to looking at quarterly GVA?

The First Minister: I discussed this issue with our economists, who said that the problem is that, if we did what the Scots do, and sought to collect separate in-year GVA data for quarterly estimates, they would be at variance with the estimate produced by the Office for National Statistics. Our economists do not think that there is a great deal of value in doing that, but I will ask them how they would go about the exercise of producing an estimate, given the absence of national accounts. Clearly, there is a difference between actually counting GVA and estimating it based on telephone calls by statisticians to a stratified range of big and small firms. At the moment, the Scots estimate running GVA, but there is then a row between them and the ONS as to whether their estimates are reliable, as they tend to contradict the figures counted by the

Nick Bourne: Mae'r amcangyfrifon hyn, ar sail cyngor gan arbenigwyr, yn angenrheidiol am yr union resymau y mae'r Prif Weinidog wedi'u rhoi. Derbyniaf mai amcangyfrifon ydynt, ond bydd Llywodraethau bob amser yn dibynnu ar amcangyfrifon. Yr wyf yn awyddus i sicrhau bod yr amcangyfrifon gorau, a'r ystadegau gorau, ar gael inni yng Nghymru.

Mewn trafodaeth a gefais i a'r Prif Weinidog ar 30 Medi ynghylch gwerth ychwanegol crynswth, nad oes ffigur ar wahân yn cael ei gyhoeddi bob tri mis ar ei gyfer yng Nghymru, dywedodd y byddai'n ymchwilio i'r mater. Ar y pryd, dywedodd,

‘Mae angen data diweddar arnoch er mwyn gwybod beth sy'n digwydd. Nid yw'r data gennym ni; mae gan Iwerddon, ac mae gan yr Alban ar ffurf amcangyfrif. Af ati i ymchwilio i faint y byddai'n ei gostio a beth yw gwerth gwneud hynny’.

O ystyried yr hinsawdd gythryblus ar hyn o bryd, mae'n hollbwysig bod yr ystadegau hyn gennym ar gyfer Cymru, er mwyn i chi, fel Llywodraeth, a ninnau, fel gwrthblaid, allu symud ymlaen, ystyried y camau angenrheidiol, a chraffu ar yr hyn yr ydych yn ei wneud ar sail ddibynadwy. A allwch roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni ynghylch y sefyllfa yng nghyswllt ymchwilio i'r GYC chwarterol?

Y Prif Weinidog: Trafodais y mater hwn gyda'n heconomegwyr, a dywedasant mai'r broblem yw, petaem yn gwneud yr hyn a wneir yn yr Alban, ac yn ceisio casglu data ar wahân yn ystod y flwyddyn ynghylch GYC ar gyfer amcangyfrifon chwarterol, y byddent yn wahanol i'r amcangyfrif a gynhyrchir gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol. Nid yw ein heconomegwyr yn credu bod llawer o werth mewn gwneud hynny, ond gofynnaf iddynt sut y byddent yn mynd ati i gynhyrchu amcangyfrif, o ystyried nad oes cyfrifon cenedlaethol. Yn amlwg, mae gwahaniaeth rhwng mynd ati i gyfrif GYC a'i amcangyfrif ar sail galwadau ffôn gan ystadegwyr i ystod haenedig o gwmnïau mawr a bach. Ar hyn o bryd, mae'r Alban yn amcangyfrif GYC yn barhaus, ond wedyn ceir anghydfod rhyngddynt a'r Swyddfa Ystadegau Gwladol ynghylch a yw eu hystadegau'n ddibynadwy,

ONS, which gets figures on turnover from companies directly into its office, which, as it happens, is in Newport. I find it a little questionable to do that. The situation is entirely different in Ireland, which has its own national accounts and statistical agency; it has, simply, one set of accounts.

On the broader issue, the key point is that you try to estimate the consequence of Government action. Alistair Darling has said that he has produced a reflation package equivalent to 1 per cent of GDP at the cost of a very high rise in public sector borrowing. He has said, subsequently, that that may not be enough, and it depends, in any case, on whether it is a 1 per cent reflation of the UK GDP; it could be a 0.5 per cent GDP rise if there is leakage into other economies that do not seek to do something similar. We know that the USA will do something similar once the new President takes office on 20 January, but Germany, on the other hand, has said that it does not want to go down the reflation road. All those things would have to be put into the hopper, making it an almost impossible job.

Nick Bourne: Certainly, statistics need to be reliable, and I accept that. However, I am pleased that you will take a look at that—I think that that is what you said—and come back by way of a letter that might be circulated to Assembly Members and put in the Library, so that we can look at that issue.

I draw the First Minister's attention to a related issue, namely the pre-budget report and the cuts—or savings, as they were presented—of £5 billion announced at Westminster, which will have an impact on the Assembly's budget for 2010-11 of up to £292 million. What calculation has been made of the impact of that on departmental budgets? Will he or the Minister for Finance and Public Service Delivery come forward

am eu bod yn tueddu i fod yn wahanol i'r ffigurau a gyfrifir gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol, sy'n cael ffigurau ynghylch trosiant gan gwmnïau yn uniongyrchol i'w swyddfa, sydd, fel y mae'n digwydd, yng Nghasnewydd. Yn fy nhyb i, mae gwneud hynny ychydig yn ddadleuol. Mae'r sefyllfa'n gwbl wahanol yn Iwerddon, sydd â'i chyfrifon cenedlaethol a'i hasiantaeth ystadegol ei hun; un set o gyfrifon sydd ganddi.

Ynghylch y mater ehangach, y pwynt allweddol yw eich bod yn ceisio amcangyfrif canlyniadau camau a gymerir gan y Llywodraeth. Mae Alistair Darling wedi dweud ei fod wedi cynhyrchu pecyn atchwyddo sy'n gyfwerth ag 1 y cant o'r CMC, ar draul cynnydd uchel iawn ym menthyca'r sector cyhoeddus. Mae wedi dweud, ar ôl hynny, nad yw hynny'n ddigon, o bosibl, a'i bod yn dibynnu, beth bynnag, ar a yw'n atchwyddiant o 1 y cant yn CMC y DU; gallai fod yn gynnydd o 0.5 y cant yn y CMC os bydd gwendid yn sgîl hynny mewn economïau eraill nad ydynt yn ceisio gwneud rhywbeth tebyg. Gwyddom y bydd UDA yn gwneud rhywbeth tebyg ar ôl i'r Arlywydd newydd ddechrau ar ei swydd ar 20 Ionawr, ond mae'r Almaen, ar y llaw arall, wedi dweud nad yw am ddilyn trywydd atchwyddo. Byddai'n rhaid ystyried yr holl bethau hynny, gan ei gwneud yn dasg amhosibl bron.

Nick Bourne: Yn sicr, mae angen i ystadegau fod yn ddibynadwy, a derbynïaf hynny. Fodd bynnag, yr wyf yn falch y byddwch yn edrych ar hynny—credaf mai dyna a ddywedaso—ac yn cysylltu â mi drwy lythyr a fydd efallai'n cael ei ddsbarthu i Aelodau'r Cynulliad a'i roi yn y Llyfrgell, er mwyn inni allu edrych ar y mater hwnnw.

Tynnaf sylw'r Prif Weinidog at fater cysylltiedig, sef yr adroddiad rhag-gyllidebol a'r toriadau—neu'r arbedion, fel y'u cyflwynwyd—gwerth £5 biliwn a gyhoeddwyd yn San Steffan, a fydd yn cael effaith, hyd at £292 miliwn, ar gyllideb y Cynulliad ar gyfer 2010-11. Pa gyfrifiad a wnaethpwyd o effaith hynny ar gyllidebau adrannol? A wnaiff ef, neu'r Gweinidog dros Gyllid a Chyflenwi Gwasanaethau

with a statement on how those cuts will be translated in respect of Assembly services?

The First Minister: That will not be a cut in Assembly services, but in Assembly overheads—that is the crucial point. Efficiency savings are cuts in overheads to protect front-line services. The issue is what percentage of that £5 billion would be borne by the Barnett formula pass-through to our budget. You could say that 5 per cent of that is between £250 million and £300 million, but the crucial point is where the cuts would impact. If the efficiency savings are made in Barnettisable departments in London, such as health and education, we would feel the full force of that in Wales. If they are spread evenly, for example, between the Department for Work and Pensions and the Ministry of Defence on the one side, which are not Barnettised, and health and education on the other, the impact on us could be halved. At this time, you would have to guess which Westminster departments will bear the full force of it. However, there is a great deal of talk—and it is no more than that; it is just chatter in permanent secretaries' e-mails. It tends to indicate that a lot of it will be borne by the Department of Health, which is bad news for Wales. However, the purpose of this is to protect front-line services by reducing the money spent on overheads.

Christine Chapman: First Minister, the challenges currently facing the Welsh economy are being felt by communities across Wales, including those in my constituency. Last Friday morning, employees of Megan's Bakery in Hirwaun, formerly known as Best Bakeries Ltd, turned up to work only to find that they had been locked out of the factory and had not been paid. The company has informed them that there is no money to pay them. That is a disgraceful situation facing a committed and loyal workforce, many of whom have given their whole working lives to that factory. With Christmas only a few weeks away, you will appreciate that they are feeling anxious and uncertain about the future. I pay tribute to Cynon Valley Citizens Advice Bureau,

Cyhoeddus, gyflwyno datganiad ynghylch sut y bydd y toriadau hynny'n effeithio ar wasanaethau'r Cynulliad?

Y Prif Weinidog: Nid toriad yng ngwasanaethau'r Cynulliad fydd hynny, ond toriad yng ngorbenion y Cynulliad—dyna'r pwynt hollbwysig. Toriadau mewn gorbenion yw arbedion effeithlonrwydd, i ddiogelu gwasanaethau'r rheng flaen. Y cwestiwn yw pa ganran o'r £5 biliwn hwnnw a fyddai'n cael ei dalu gyda'r arian a ddaw i'n cyllideb dan fformiwla Barnett. Gallech ddweud bod 5 y cant o hynny rhwng £250 miliwn a £300 miliwn, ond y pwynt hollbwysig yw lle y byddai effaith y toriadau i'w weld. Os gwneir yr arbedion effeithlonrwydd mewn adrannau yn Llundain a ddaw dan fformiwla Barnett, megis iechyd ac addysg, byddem yn teimlo effaith hynny'n llwyr yng Nghymru. Os cânt eu rhannu'n gyfartal, er enghraifft, rhwng yr Adran Gwaith a Phensiynau a'r Weinyddiaeth Amddiffyn, na ddônt dan fformiwla Barnett, ar y naill law, ac iechyd ac addysg ar y llaw arall, gallai'r effaith arnom gael ei haneru. Ar hyn o bryd, byddai'n rhaid ichi ddyfalu pa adrannau yn San Steffan yr effeithir arnynt yn llawn. Fodd bynnag, ceir llawer o siarad—ac nid yw'n ddim mwy na hynny; dim ond cleber ydyw yn negeseuon e-bost ysgrifenyddion parhaol. Mae'n tueddu i awgrymu y bydd llawer ohono'n digwydd yn yr Adran Iechyd, sy'n newyddion drwg i Gymru. Fodd bynnag, diben hyn yw amddiffyn gwasanaethau'r rheng flaen drwy leihau'r arian sy'n cael ei wario ar orbenion.

Christine Chapman: Brif Weinidog, mae cymunedau ledled Cymru'n teimlo'r heriau sy'n wynebu economi Cymru ar hyn o bryd, gan gynnwys y cymunedau hynny yn fy etholaeth. Fore Gwener diwethaf, cyrhaeddodd gweithwyr Megan's Bakery, Best Bakers Cyf gynt, yn Hirwaun, eu gwaith ond yr oedd y ffatri dan glo ac nid oeddent wedi cael tâl. Mae'r cwmni wedi dweud wrthynt nad oes dim arian i dalu iddynt. Mae honno'n sefyllfa warthus sy'n wynebu gweithlu ymroddedig a ffyddlon, ac nid yw llawer ohonynt wedi gweithio yn unman ond yn y ffatri honno. Gan nad oes ond ychydig wythnosau tan y Nadolig, byddwch yn sylweddoli eu bod yn teimlo'n bryderus ac yn ansicr ynghylch y dyfodol. Yr wyf yn rhoi teyrnged i Ganolfan Cyngor ar Bopeth Cwm

which is working to support the workforce. What assurances can you give that the Welsh Assembly Government will do whatever it can to support the company and the workforce at this difficult time?

The First Minister: You have raised some important issues, and this is not unlike the COSi situation, in a sense. When COSi went into administration, we were pleased when someone came forward to take it on, but, as of now, Budelpack has gone into administration, and we hope that someone, whether management or an external buyer, will come in to buy it out. If so, we would support them. The same goes for Ferrari's bakery. When it went into administration, we were pleased when buyers were found for some of its shops and for the bakery, albeit at a smaller level. Clearly, that has not worked out very well, given that Ferrari's shops have now closed, and Megan's Bakery has lost a lot of its custom from those shops. Ferrari's bread was sold in a wide range of outlets besides Ferrari's. I used to buy it myself, and extremely good bread it was and continues to be. However, if someone wants to push forward and find other customers, where will they get the custom from, and do they have the capital to do it? Are the banks willing to lend so that the burden does not fall entirely on assistance from the Assembly Government? That is an issue that I keep emphasising. The issue for British and Welsh small businesses is pretty much the same: can they get access to bank finance when they need it, or are the banks drawing their horns in, despite their promise to restore lending to 2007 levels? I will ask the Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport to look into the issue of Megan's Bakery to see what can be done. I will also ask him about the availability of ReACT assistance to retrain those who have lost, or are threatened with the loss of, their jobs at Megan's Bakery.

Cynon, sy'n gweithio i gynorthwyo'r gweithlu. Pa sicrwydd y gallwch ei roi y bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru'n gwneud beth bynnag y gall ei wneud i gefnogi'r cwmni a'r gweithlu yn ystod y cyfnod anodd hwn?

Y Prif Weinidog: Yr ydych wedi codi rhai materion pwysig, ac nid yw hyn yn wahanol i'r sefyllfa o ran COSi, ar ryw ystyr. Pan aeth COSi i ddwylo'r gweinyddwyr, yr oeddem yn falch pan ddaeth rhywun i ymgymryd â'r gwaith, ond, erbyn hyn, mae Budlepack wedi mynd i ddwylo'r gweinyddwyr, ac yr ydym yn gobeithio y bydd rhywun, boed hynny'n rheolwyr neu'n brynwr allanol, yn mynd ati i'w brynu. Petai hynny'n digwydd, byddem yn eu cefnogi. Mae'r un peth yn wir am fecws Ferrari's. Pan aeth i ddwylo'r gweinyddwyr, yr oeddem yn falch pan ddaethpwyd o hyd i brynwyr ar gyfer rhai o'i siopau a'r becws, er bod hynny ar lefel lai. Yn amlwg, nid yw hynny wedi gweithio'n dda iawn, o ystyried bod siopau Ferrari's bellach wedi cau, ac mae Megan's Bakery wedi colli llawer o'i gwsmeriaid o'r siopau hynny. Yr oedd bara Ferrari's yn cael ei werthu mewn amrywiaeth eang o fannau gwerthu ar wahân i Ferrari's. Yr oeddwn yn arfer ei brynu fy hun, ac yr oedd yn fara arbennig o dda ac mae'n parhau'n arbennig o dda. Fodd bynnag, os bydd ar rywun eisiau mynd yn ei flaen a chanfod cwsmeriaid eraill, o ble y daw'r cwsmeriaid, ac a yw'r cyfalaf ganddynt i wneud hynny? A yw'r banciau'n fodlon rhoi benthyg fel nad yw'r baich i gyd ar gymorth gan Lywodraeth y Cynulliad? Mae hwnnw'n fater yr wyf yn ei bwysleisio dro ar ôl tro. Mae'r broblem sy'n wynebu busnesau bach yng Nghymru ac ym Mhrydain yn debyg iawn: a allant gael gafael ar gyllid gan y banc pan fydd ei angen arnynt, ynteu a yw'r banciau'n mynd i'w cragen, er gwaethaf yr addewid i adfer rhoi benthyciadau i'r lefelau a oedd yn bod yn 2007? Gofynnaf i'r Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth edrych ar Megan's Bakery i weld beth y gellir ei wneud. Gofynnaf iddo hefyd a oes cymorth ReACT ar gael i ailhyfforddi'r rhai sydd wedi colli eu swyddi neu sydd y mae bygythiad iddynt golli eu swyddi yn Megan's Bakery.

The Leader of the Welsh Liberal Arweinydd Grŵp Democratiaid

Democrat Group (Michael German): I start by thanking Rhodri and Nick for their good wishes. It has been an interesting and exhilarating 10 years or so as leader of my group. This now means that I will lose the opportunity to challenge the First Minister on some of the key issues facing our country, but my political obituary is not being written yet. Therefore, I can challenge the First Minister today on the issues that he himself has raised during questions this afternoon.

There is no doubt that the current economic climate in Wales has taken a turn for the worse. In the past month, we have seen nearly 3,000 jobs going in south Wales alone. Twice this afternoon, First Minister, you have talked about finance and the ability of the banks to lend, echoing Gordon Brown who says that the banks must resume lending—we have given them money, so they must recapitalise. The banks are hoarding the cash instead of lending it. That is what is happening. I know that the Welsh Assembly Government does not own any banks, but you, First Minister, are almost like the chair of the board of Finance Wales. The typical interest rate at which Finance Wales loans are charged currently is 12.5 per cent. I have heard of companies in Wales being offered loans for credit at a rate of up to 18 per cent. Could you tell us what levers you are pulling to get Finance Wales to offer money to these companies at reasonable rates?

The First Minister: Let us be clear. You said that we did not own any banks, but then you contradicted yourself by putting yourself right. We do own a merchant bank: Finance Wales. However, I am not chairman of its board. The terms under which we are allowed to own a merchant bank include the fact that ministerial interference in its decisions is not allowed. If we were to interfere in its decisions, the European Commission would insist that we close it down. It is a wholly owned, merchant banking subsidiary of the Assembly Government, based on no ministerial interference. We cannot determine its policies on lending, whom it lends to and whom it does not lend to, nor its interest rate

Rhyddfrydol Cymru (Michael German): Yr wyf am ddechrau drwy ddiolch i Rhodri a Nick am eu dymuniadau da. Mae wedi bod yn rhyw 10 mlynedd difyr a llawn asbri fel arweinydd fy ngrŵp. Mae hyn yn awr yn golygu y byddaf yn colli'r cyfle i herio'r Prif Weinidog ynghylch rhai o'r prif faterion sy'n wynebu ein gwlad, ond nid yw fy ysgrif goffa wleidyddol yn cael ei hysgrifennu eto. Felly, gallaf herio'r Prif Weinidog heddiw ynghylch y materion y mae ef ei hun wedi'u codi yn ystod y cwestiynau y prynhawn yma.

Nid oes amheuaeth nad yw'r hinsawdd economaidd bresennol yng Nghymru wedi gwaethgu. Yn ystod y mis diwethaf, yr ydym wedi gweld colli bron 3,000 o swyddi yn ne Cymru'n unig. Ddwywaith y prynhawn yma, Brif Weinidog, yr ydych wedi siarad am gyllid a gallu'r banciau i roi benthg, gan adleisio Gordon Brown a ddywed fod yn rhaid i'r banciau aildechrau rhoi benthg—yr ydym wedi rhoi arian iddynt, felly mae'n rhaid iddynt ailgyfalafu. Mae'r banciau'n cronni'r arian yn hytrach na'i fenthyca. Dyna sy'n digwydd. Gwn nad yw Llywodraeth Cynulliad Cymru'n berchen ar fanciau, ond yr ydych chi, Brif Weinidog, bron yr un fath â chadeirydd bwrdd Cyllid Cymru. Ar hyn o bryd mae cyfradd llog arferol benthyciadau Cyllid Cymru'n 12.5 y cant. Yr wyf wedi clywed am gwmnïau yng Nghymru'n cael cynnig benthyciadau ar gyfer credyd ar gyfradd hyd at 18 y cant. A allech ddweud wrthym beth yr ydych yn ei wneud i ddylanwadu ar y sefyllfa i gael gan Cyllid Cymru gynnig arian i'r cwmnïau hyn ar gyfraddau rhesymol?

Y Prif Weinidog: Gadewch inni fod yn glir. Dywedasoch nad ydym yn berchen ar fanciau, ond wedyn dyma chi'n gwrth-ddweud eich hun drwy gywiro eich hun. Yr ydym yn berchen ar fanc masnachol: Cyllid Cymru. Fodd bynnag, nid wyf yn gadeirydd ei fwrdd. Mae'r telerau sy'n caniatáu inni fod yn berchen ar fanc masnachol yn cynnwys y ffaith na chaiff Gweinidogion ymyrryd yn ei benderfyniadau. Petaem yn ymyrryd yn ei benderfyniadau, byddai'r Comisiwn Ewropeaidd yn mynnu ein bod yn ei gau. Mae'n is-gwmni bancio masnachol ym mherchnogaeth lwyr Llywodraeth y Cynulliad, ar sail nad oes dim ymyrraeth gan Weinidogion. Ni allwn bennu ei bolisiau

policy. I have heard this figure of 6.5 per cent over the London interbank offered rate being quoted recently, which seems high, on the surface, but I do not know how that would compare with ordinary lending rates from other merchant banks. I will make inquiries into that. However, we do not determine, and we are not allowed by law to determine, the policy of Finance Wales on whom to lend to or the interest rates at which it should lend.

ynghylch rhoi benthyg, pwy y mae'n rhoi benthyg iddynt a phwy nad yw'n rhoi benthyg iddynt, na'i bolisi ynghylch cyfradd llog. Yr wyf wedi clywed sôn yn ddiweddar am y ffigur hwn o 6.5 y cant yn uwch na'r gyfradd sy'n cael ei chynnig rhwng banciau Llundain, sy'n ymddangos yn uchel, ar yr wyneb, ond ni wn sut y byddai hynny'n cymharu â chyfraddau benthyg arferol gan fanciau masnachol eraill. Gwnaf ymholiadau ynghylch hynny. Fodd bynnag, nid ydym yn pennu polisi Cyllid Cymru o ran pwy y mae'n rhoi benthyg iddynt nac ar ba gyfraddau llog y dylai roi benthyg, ac ni chaniateir inni wneud hynny dan y gyfraith.

1.50 p.m.

Michael German: I suppose that, in this matter, you are in the same position that Gordon Brown is in with the People's Bank, the Royal Bank of Scotland and NatWest, in terms of being majority shareholders. The exhortation that you can bring as the owner of the bank, surely, is to ask it to reduce its interest rates. You cannot demand that of it, but you may be able to ask it to do that. I am seeking some pressure to be brought upon this major lending body in Wales, which could have so much of an influence upon the other banks. Many Members will have received a letter from Lloyds TSB this morning stating how it is reducing its interest rates and producing credit for its small business customers in Wales. Surely you can now put your shoulder to this bank, which you own, and say to it, 'Look, what you are doing is not helping the people of Wales to get their economy back on the move again', because, as you rightly say, it is the banks lending money to business that will get the ball rolling again.

Michael German: Mae'n debyg eich bod, yng nghyswllt y mater hwn, yn yr un sefyllfa â Gordon Brown gyda Banc y Bobl, y Royal Bank of Scotland a NatWest, o ran dal mwyafrif y cyfranddaliadau. Siawns na allwch, a chithau'n berchennog y banc, ofyn iddo ostwng ei gyfraddau llog. Ni allwch fynnu ei fod yn gwneud hynny, ond gallwch ofyn iddo wneud hynny. Yr wyf yn gofyn am roi pwysau ar y corff benthyca mawr hwn yng Nghymru, a allai gael cymaint o ddylanwad ar y banciau eraill. Bydd llawer o Aelodau wedi cael llythyr gan Lloyds TSB y bore yma yn dweud sut y mae'n gostwng ei gyfraddau llog ac yn cynhyrchu credyd ar gyfer ei gwsmeriaid busnesau bach yng Nghymru. Siawns na allwch chithau roi pwysau ar y banc hwn, yr ydych yn berchen arno, a dweud wrtho, 'Nid yw'r hyn yr ydych yn ei wneud yn helpu pobl Cymru i ailgychwyn eu heconomi unwaith eto', oherwydd, fel yr ydych yn dweud yn ddigon cywir, cael y banciau i roi benthyg i fusnesau fydd yn gwthio'r cwch i'r dŵr unwaith eto.

The First Minister: You made two further errors, Mike. I am not in the same position as Gordon Brown because, whereas the UK Government has majority stakes in some large banks that span the whole banking waterfront, in that they provide overdraft facilities, asset finance, invoice finance, as well as the merchant banking function of putting subordinated loans and equity into companies, all that Finance Wales does is those latter two things. It does none of the previous things. Therefore, it is a boutique

Y Prif Weinidog: Gwnaethoch ddau wall arall, Mike. Nid wyf yn yr un sefyllfa â Gordon Brown, oherwydd tra mae gan Lywodraeth y DU fwyafrif y cyfranddaliadau mewn rhai banciau mawr sy'n cwmpasu'r sbectrwm bancio cyfan, gan eu bod yn darparu cyfleusterau gorddrafft, cyllid asedau, cyllid anfonebau, yn ogystal â swyddogaeth bancio masnachol, sef rhoi benthygiadau isradd ac ecwiti i gwmnïau, y cyfan y mae Cyllid Cymru'n ei wneud yw'r ddau beth olaf hynny. Nid yw'n gwneud dim

bank, if you like, and it has to operate side by side with other banks providing overdraft facilities, asset finance, invoice financing and so on.

However, I am in a similar position to Gordon Brown in the sense of the general principle that Ministers have to have a hands-off policy with regard to any banks in which they either have a wholly owned or a partially owned stake, as we do with our wholly owned stake in Finance Wales. You also referred to it as a major bank. It is definitely not a major bank; its operations are tiny by comparison with any of the four big, high-street banks such as Barclays, Lloyds TSB, RBS, or HSBC. However, I will investigate the issue as to whether the rates that it charges for services are higher than those charged by the four big clearing banks for the same services.

Michael German: The principle, First Minister, is that your own bank lends at, typically, 12.5 per cent for credit in Wales, which is clearly much higher than the Bank of England lending rate and the rates that Gordon Brown is trying to get the ordinary banks to lend at across the United Kingdom. The big issue for me, First Minister, is that, surely, you could influence lenders in Wales to lend more freely. By freeing up the wheels of your own bank in Wales, you would at least be able to say 'This is a measure that will have an impact upon the Welsh business community and one that will put pressure upon the other banks'. The most important issue is the leverage that you can bring. I would be grateful if you would come back to the National Assembly for Wales and let us know whether or not you have been successful in getting them to lend at a lower rate.

The First Minister: You have now made a fourth mistake: you have alleged that Finance Wales's rates for finance are higher than those of any other bank for the same type of finance, but you have not provided any supportive evidence. I have already answered in response to your previous question that, if it were the case that, for the same kind of

o'r pethau eraill. Felly, mae'n fanc *boutique*, mewn ffordd, ac mae'n rhaid iddo weithredu ochr yn ochr â banciau eraill sy'n darparu cyfleusterau gorddrafft, cyllid asedau, cyllid anfonebau ac yn y blaen.

Fodd bynnag, yr wyf mewn sefyllfa debyg i Gordon Brown o ran yr egwyddor gyffredinol fod yn rhaid i Weinidogion fod â pholisi sy'n peri nad ydynt yn ymyrryd yng nhyswllt unrhyw fanc sydd yn eu perchnogaeth yn llwyr neu'n rhannol, fel y mae'n rhaid i ninnau wneud gyda Cyllid Cymru sydd yn ein perchnogaeth yn llwyr. Cyfeiriasoch ato fel banc mawr hefyd. Yn sicr, nid yw'n fanc mawr; mae ei weithrediadau'n bitw o'u cymharu ag unrhyw un o'r pedwar banc mawr ar y stryd fawr megis Barclays, Lloyds TSB, RBS, neu HSBC. Fodd bynnag, ymchwiliad i'r cwestiwn a yw'r cyfraddau y mae'n eu codi am wasanaethau'n uwch na'r rhai a godir gan y pedwar banc clirio mawr ar gyfer yr un gwasanaethau.

Michael German: Yr egwyddor, Brif Weinidog, yw bod eich banc eich hun yn rhoi benthyg ar gyfradd o 12.5 y cant, yn nodweddiadol, am gredyd yng Nghymru, sydd yn amlwg yn uwch o lawer na chyfradd benthyca Banc Lloegr a'r cyfraddau y mae Gordon Brown yn ceisio cael gan y banciau cyffredin eu mabwysiadu ledled y Deyrnas Unedig. Y prif fater i mi, Brif Weinidog, yw siawns na allech ddylanwadu ar y rhai sy'n rhoi benthyg yng Nghymru i roi benthyg yn haws. Drwy ryddhau olwynion eich banc eich hun yng Nghymru, byddech o leiaf yn gallu dweud 'Mae hwn yn fesur a fydd yn cael effaith ar gymuned fusnes Cymru ac yn un a fydd yn rhoi pwysau ar y banciau eraill'. Y mater pwysicaf yw'r dylanwad y gallwch ei gael. Byddwn yn ddiolchgar petai modd ichi ddod yn ôl gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru a rhoi gwybod inni a ydych wedi llwyddo i gael ganddynt roi benthyg ar gyfradd is ai peidio.

Y Prif Weinidog: Yr ydych yn awr wedi gwneud pedwerydd camgymeriad: yr ydych wedi honni bod cyfraddau Cyllid Cymru am gyllid yn uwch na chyfraddau unrhyw fanc arall am yr un math o gyllid, ond nid ydych wedi darparu dim tystiolaeth gefnogol. Yr wyf eisoes wedi dweud wrth ateb eich cwestiwn blaenorol petai'n wir bod cyfradd

investment, the Finance Wales interest rate for investment in a company was higher than that of a comparable bank making the same type of investment, I would want to discover why, and I would be displeased if I were to find that Finance Wales were more expensive than the other banks. You have said that that is the case, but you have not produced any evidence of it. If you have any evidence, please let me have it.

Gareth Jones: Heb gymhlethu pethau a chyfeirio at Gyllid Cymru, hoffwn ddilyn yr un trywydd ychydig. Yn ddiweddar, mae nifer gynyddol o fusnesau wedi dweud wrthyf fod eu banc yn newid eu telerau busnes yn ddirybudd drwy ddiddymu neu ostwng lefelau credyd, gwasgu am ad-daliadau neu beidio â chynnig gorddrafht. Mae hyn yn tanseilio llif arian cwmni ac yn rhyfygu bodolaeth y busnes ac unrhyw swyddi sydd yno er bod y cwmni efallai yn eithaf llewyrchus ac â chynlluniau i ehangu hyd yn oed. Pa drafodaethau ydych wedi'u cynnal gyda banciau ac eraill—ac yr oeddech yn sôn am yr uwchgynhadledd a'r un sydd i ddod—i roi pwysau arnynt ac i wneud iddynt sylweddoli ei fod o fudd iddynt hwy ac i bob un ohonom i gadw olwynion busnes yn troi, yn enwedig yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni?

Y Prif Weinidog: Heb enwi un banc na banc arall, gallaf ddweud fy mod wedi cael trafodaethau ar y pwnc hwn gydag un o'r prif fanciau sydd yn gweithredu yng Nghymru yn ystod yr wythnos ddiwethaf. Yr wyf wedi dweud ein bod yn ymwybodol o enghreifftiau o gwmnïau bach neu gymedrol eu maint sydd â llyfrau archebu sydd yn ddigonol neu'n orlawn nad ydynt yn gallu cymryd yr archebion sydd ar gael iddynt gan na allant gael cyllid gan y banciau er mwyn prynu'r dur neu ddefnyddiau craidd eraill sydd eisiau arnynt cyn iddynt allu cyflogi'r gweithwyr. Y broblem yw eich bod yn gorfod aros cyhyd â thri mis, ac ambell waith yn hirach na hynny, cyn eich bod yn cael eich talu, achos bod cwmnïau mawr yn camfanteisio ar y sefyllfa bresennol. Nid 30 diwrnod y maent yn ei gymryd erbyn hyn i dalu eu cyflenwyr, a fydd yn cynnwys cwmnïau bach a chymedrol eu maint; maent yn cymryd cyhyd â 100 o ddyddiau i dalu. Felly, mae'n llawer pwysicach nag oedd o'r blaen bod banciau yn

llog Cyllid Cymru ar gyfer yr un math o fuddsoddiad mewn cwmni yn uwch na banc cyffelyb a fyddai'n gwneud yr un math o fuddsoddiad, y byddai arnaf eisiau gwybod pam a byddwn yn anfodlon petawn yn cael gwybod bod Cyllid Cymru'n ddrutach na banciau eraill. Yr ydych wedi dweud bod hyn yn wir, ond nid ydych wedi darparu dim tystiolaeth o hynny. Os oes gennych unrhyw dystiolaeth, rhowch y dystiolaeth honno imi.

Gareth Jones: Without complicating things and referring to Finance Wales, I would like to concentrate on the same issue. Recently, an increasing number of businesses have told me that their banks are changing their terms of business without notice by cancelling or reducing credit levels, pressing for repayments or by not offering overdrafts. That undermines the cash flow of a company and threatens the future of the business and any jobs, despite the fact that the business might be very successful and might even have plans to expand. What discussions have you had with banks and others—and you mentioned the summit and the one that is to be held—to put pressure on them and make them realise that it is of benefit to them and to all of us to keep the wheels of business turning, especially in this economic climate?

The First Minister: Without naming any particular bank, I can tell you that I have had discussions on this subject with one of the major banks operating in Wales over the past week. I have said that we are aware of examples of small and medium-sized enterprises with healthy order books or books that are overfull who cannot take the orders that are available to them because they cannot get funding from the banks to buy the steel or other raw materials that they need before they can employ the workers. The problem is that you have to wait for as long as three months, possibly longer, before you are paid because major companies are exploiting the current situation. They no longer take 30 days to pay their suppliers, which will include small and medium-sized businesses; they now take up to 100 days to pay. Therefore, it is more important than ever that banks are willing to lend to companies before they are paid.

fodlon rhoi benthyciadau i gwmnïau cyn eu bod yn cael eu talu.

Rosemary Butler: I am proud to say that Newport is a major part of the economic powerhouse of Wales. However, earlier, you talked about the catastrophic effect of a drop in orders. I had a conversation this morning with the vice-president of Novelis Europe, which is a former Alcan company. Because of a drop in orders, there is an immediate threat to 440 highly skilled, quality jobs in my constituency, which borders Irene James's constituency. We are both very concerned that this could happen. First Minister, will you ensure that all possible assistance is given to this company to ensure that these prestigious jobs are kept in south Wales?

The First Minister: Very valuable, pretty well-paid employment has been provided by some of these core employers, including Revlon in Maesteg and Hoover in Merthyr, for some 60 years now, since these jobs were moved to Wales to ensure that there was not a return to the conditions of the 1930s in Wales after the war was over. A ferocious effort went into regional development in the previously high-unemployment areas of the great depression. Having provided work for 50 or 60 years, some of these companies are now seeing a fairly bleak future, because their parent companies are undertaking the radical surgery option of chopping off the limb that is in Wales, despite the efforts of the workforce. Therefore, I accept entirely what you say about the seriousness of the situation with regard to what used to be Alcan and is now Novelis. We will discuss the matter with the Deputy First Minister to see what can be done—whether we can change the company's mind. If it is going for radical surgery, why does it have to be the Rogerstone plant that suffers, rather than other plants in more prosperous parts of the world?

Jeff Cuthbert: European structural funds cannot solve Wales's economic problems, but they can be part of the solution. Therefore, do you welcome, as I do, the proposals from the European Commission to simplify criteria for European social fund support; re-programme spending to step up

Rosemary Butler: Yr wyf yn falch o ddweud bod Casnewydd yn rhan fawr o bwerdy economaidd Cymru. Fodd bynnag, soniasoch yn gynharach am effaith drychinebus gostyngiad mewn archebion. Cefais sgwrs y bore yma ag is-lywydd Novelis Europe, sef hen gwmni Alcan. O ganlyniad i ostyngiad mewn archebion, ceir bygythiad yn awr i 440 o swyddi medrus iawn, swyddi o ansawdd yn fy etholaeth, sy'n ffinio ag etholaeth Irene James. Yr ydym ein dwy'n bryderus iawn y gallai hyn ddigwydd. Brif Weinidog, a wnewch sicrhau y caiff pob cymorth posibl ei roi i'r cwmni hwn i sicrhau bod y swyddi hyn o fri'n cael eu cadw yn ne Cymru?

Y Prif Weinidog: Mae rhai o'r cyflogwyr craidd hyn wedi bod yn darparu cyflogaeth werthfawr iawn sy'n cynnig tâl pur dda, gan gynnwys Revlon ym Maesteg a Hoover ym Merthyr, ers tua 60 mlynedd bellach, ers i'r swyddi hyn gael eu symud i Gymru i sicrhau na welid dychwelyd i amodau'r 1930au yng Nghymru ar ôl diwedd y rhyfel. Rhoddwyd pwyslais aruthrol ar ddatblygu rhanbarthol yn yr ardaloedd lle y bu diweithdra uchel yn ystod y dirwasgiad mawr. A hwythau wedi darparu gwaith ers 50 neu 60 mlynedd, mae rhai o'r cwmnïau hyn yn awr yn gweld dyfodol gweddol lwm, oherwydd bod eu rhiant gwmnïau'n cymryd y cam radical o dorri'r gangen sydd yng Nghymru, er gwaethaf ymdrechion y gweithlu. Felly, yr wyf yn derbyn yn llwyr yr hyn a ddywedwch am ddifrifoldeb y sefyllfa yng nghyswllt yr hyn a arferai fod yn Alcan ac sydd yn awr yn Novelis. Trafodwn y mater â'r Dirprwy Brif Weinidog i weld beth y gellir ei wneud—a allwn newid meddwl y cwmni. Os yw am gymryd camau radical, pam mai ffatri'r Tŷ Du sy'n dioddef, yn hytrach na ffatrioedd eraill mewn rhannau mwy ffyniannus o'r byd?

Jeff Cuthbert: Ni all cronfeydd strwythurol Ewropeaidd ddatrys problemau economaidd Cymru, ond gallant fod yn rhan o'r ateb. Felly, a ydych, fel finnau, yn croesawu'r cynigion gan y Comisiwn Ewropeaidd i symleiddio'r meini prawf ar gyfer cymorth cronfa gymdeithasol Ewrop; ailraglennu

advance payments from early 2009 in order to reinforce active labour market policies; refocus support on the most vulnerable; step up action to boost skills; and, where necessary, opt for full community financing of projects during this period?

The First Minister: We were very interested to read the comments by José Manuel Barroso, the President of the European Commission, proposing a reflation package worth 1.5 per cent of the GDP of the European Union of 27 member states. That is an even bigger reflation aim than the 1 per cent of GDP that Alistair Darling proposed in the pre-budget report two days earlier. The European Commission is not an independent body that can say, 'We are going to do this', because it is not a Government.

2.00 p.m.

That must be approved by, or amended by, the Council of Ministers on 11 or 12 December. We discussed this at the Joint Ministerial Committee on Europe in Whitehall yesterday to see to what extent the British Government thought it likely that the European Council of Ministers would approve it. It did not seem to think that the prospects were good because Germany is saying, 'Hold your horses, we are not sure about this reflation idea. We may want to cut public expenditure or not go for a reflation package because of fears about inflation'.

I hope that the German Government is brought into the net because it is Europe's largest economy and without it there will always be leakage. One country can seek to reflate but it does not have much effect unless other countries reflate too. We know that America will, but ensuring that Germany also does so is very important.

gwariant i gyflymu taliadau ymlaen llaw o ddechrau 2009 ymlaen er mwyn atgyfnerthu polisiau gweithredol yn y farchnad lafur; ail-ganolbwyntio cymorth ar y rhai sydd fwyaf agored i niwed; cyflymu'r camau gweithredu i roi hwb i sgiliau; a, phan fydd angen, dewis cyllid cymunedol llawn ar gyfer prosiectau yn ystod y cyfnod hwn?

Y Prif Weinidog: Yr oedd yn ddiddorol iawn darllen y sylwadau gan José Manuel Barroso, Llywydd y Comisiwn Ewropeaidd, yn cynnig pecyn atchwyddiant gwerth 1.5 y cant o gynnyrch mewnwladol crynswth 27 aelod-wladwriaeth yr Undeb Ewropeaidd. Mae hynny'n atchwyddiant hyd yn oed mwy na'r 1 y cant o gynnyrch mewnwladol crynswth a gynigiodd Alistair Darling yn yr adroddiad rhag-gyllidebol ddeuddydd yn gynharach. Nid yw'r Comisiwn Ewropeaidd yn gorff annibynnol a all ddweud, 'Yr ydym am wneud hyn', oherwydd nid yw'n Llywodraeth.

Rhaid i hynny gael ei gymeradwyo, neu gael ei ddiwygio gan Gyngor y Gweinidogion ar 11 neu 12 Rhagfyr. Trafodwyd hyn gennym yn y Cydbwyllgor Gweinidogion ar Ewrop yn Whitehall ddoe er mwyn gweld i ba raddau yr oedd Llywodraeth Prydain yn meddwl ei bod yn debygol y byddai Cyngor Gweinidogion Ewrop yn ei gymeradwyo. I bob golwg, nid oedd yn meddwl bod y rhagolygon yn dda oherwydd bod yr Almaen yn dweud, 'Arhoswch funud, nid ydym yn siŵr am y syniad hwn ynghylch atchwyddo. Efallai y byddwn am gwtogi gwariant cyhoeddus neu'n dewis peidio â defnyddio pecyn atchwyddo oherwydd yr ofnau ynglŷn â chwyddiant'.

Gobeithiaf y tynnir Llywodraeth yr Almaen i'r rhwyd oherwydd yn yr Almaen y mae economi fwyaf Ewrop a hebdi bydd y sefyllfa'n ddiffygiol o hyd. Gall un wlad geisio atchwyddo'r economi, ond ni chaiff hynny fawr o ddylanwad oni wnaiff gwledydd eraill yr un peth. Gwyddom y bydd America'n gwneud hynny, ond mae'n bwysig iawn sicrhau bod yr Almaen yn gwneud hynny hefyd.

Lesley Griffiths: First Minister, **Lesley Griffiths:** Brif Weinidog,

Deutschebank recently produced a report that said that funding shortages and recession fears should not be an excuse for not tackling climate change. The bank said that the current economic downturn presents European governments with a historic opportunity to climate-proof their economies. Does this not prove that the Government's recently published green jobs strategy, to be debated here later today, puts Wales at the forefront of such progressive thinking and that we are absolutely right to be treating green jobs as a core response to the economic downturn?

The First Minister: Yes. Creating what are known not as white collar jobs or blue collar jobs but green collar jobs is an extremely important part of any counter-recession package that anybody sensible would want to bring forward. Whether it is the detail of microgeneration schemes on individual housing estates or the big projects such as windfarms, solar power or tidal power, the renewal of our energy infrastructure at every level from the big to the medium to the little is an extremely important job creator for the next five years.

Children in Care

Q2 Michael German: Will the First Minister make a statement on children in care? OAQ(3)1525(FM)

The First Minister: We believe that the legislative competence Order on vulnerable children will provide us with the powers to consolidate and clarify children's legislation so that we can better look after children in the care system. Using those powers, we will bring forward proposals to make law in this area more coherent and more comprehensible for users and practitioners.

Michael German: Thank you, I am grateful for that reply. I am sure that you are aware of the shocking case of baby P. Such news has been in the headlines far too often recently. Reports state that child protection officers in England will now be authorised to make

cyhoeddodd Deutschebank adroddiad yn ddiweddar a ddywedai na ddylai prinder arian ac ofnau ynglŷn â'r dirwasgiad fod yn esgus dros beidio â mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd. Dywedodd y banc fod y dirywiad economaidd presennol yn cynnig cyfle hanesyddol i lywodraethau Ewrop sicrhau bod eu heconomiâu'n gallu gwrthsefyll newid yn yr hinsawdd. Onid yw hyn yn profi bod strategaeth swyddi gwyrdd y Llywodraeth a gyhoeddwyd yn ddiweddar, ac a fydd yn destun dadl yma'n ddiweddarach heddiw, yn golygu bod Cymru ar flaen y gad o ran meddwl yn flaengar fel hyn a'n bod yn llygad ein lle'n ystyried swyddi gwyrdd yn ymateb craidd i'r dirywiad economaidd?

Y Prif Weinidog: Ydyw. Mae creu'r hyn a elwir nid yn swyddi coleri gwynion nac yn swyddi coleri gleision ond yn swyddi coleri gwyrddion yn rhan eithriadol o bwysig o unrhyw becyn gwrth-ddirwasgiad y byddai unrhyw un call am ei gyflwyno. Boed hynny ar ffurf manylion cynlluniau microgynhyrchu ar gyfer ystadau tai unigol neu'n brosiectau mawr megis ffermydd gwynt, yn ynni'r haul neu'n ynni'r llanw, mae adnewyddu'n seilwaith ynni ar bob lefel, o'r mawr i'r canolig i'r bach, yn ffordd eithriadol o bwysig o greu swyddi ar gyfer y pum mlynedd nesaf.

Plant Mewn Gofal

C2 Michael German: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am blant mewn gofal? OAQ(3)1525(FM)

Y Prif Weinidog: Credwn y bydd y Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol ynghylch plant sy'n agored i niwed yn rhoi'r pwerau inni atgyfnerthu ac egluro deddfwriaeth plant er mwyn inni allu gofalu'n well amdanynt yn y system gofal. Drwy ddefnyddio'r pwerau hyn, cyflwynwn gynigion er mwyn gwneud y gyfraith yn y maes hwn yn fwy cydlynol ac yn haws i ddefnyddwyr ac ymarferwyr ei deall.

Michael German: Diolch ichi, yr wyf yn ddiolchgar am yr ateb hwnnw. Yr wyf yn siŵr eich bod yn gwybod am achos ysgytwol babi P. Mae newyddion o'r fath wedi bod yn y penawdau'n rhy aml o lawer yn ddiweddar. Dywed adroddiadau y rhoddir yr awdurdod

unannounced inspections. Can you assure me that it will not take a tragic death of that sort before our systems are brought fully up to scratch in Wales? We need to ensure that there is no likelihood of such a death happening here.

The First Minister: It would be wrong of me as First Minister to stand up and say that any system of audit, inspection or visits could guarantee that there would never be a similar case to that of baby P in Wales. I hope that it would not happen, but you cannot give a 100 per cent guarantee. Action was taken two weeks ago by Gwenda Thomas, as the Deputy Minister for Social Services, in writing to the directors of social services and education, the children and young people's partnerships, the local safeguarding children boards, and lead officers in the health service to tell them to audit their arrangements to ensure that they are fully up to scratch and have been recently tested to ensure that they are robust with regard to vulnerable children. Following the baby P report—even though it was a quick report, following the horrors of the court case—additional action is being taken. The chief inspector is writing to directors, enclosing a copy of the baby P report, which was published yesterday, and asking them to take full account of the report and its findings in carrying out an audit. We hope that we will have it by February.

Bethan Jenkins: Back in 2003, the Children's Commissioner for Wales expressed concern that only a third of local authorities in Wales had specialist children's complaints officers to act as advocates for children in care. Can the First Minister tell us whether a key recommendation of the Waterhouse report—for all authorities to have specialist children's complaints officers—has now been fulfilled?

The First Minister: I think that was the one area of the Waterhouse report and of Peter Clarke's work on which we were not in unison with them. We agreed with 99 per cent of the recommendations, but not that one, which called for us to make the

yn awr i swyddogion amddiffyn plant yn Lloegr gynnal archwiliadau dirybudd. A allwch fy sicrhau na fydd angen marwolaeth drasig o'r math hwnnw cyn i'n systemau ni yng Nghymru gael eu gwneud yn ddigon trwyadl? Mae angen inni sicrhau nad yw marwolaeth o'r fath yn debygol o ddigwydd yma.

Y Prif Weinidog: Byddwn ar fai, fel Prif Weinidog, petawn yn sefyll ac yn dweud y gallai unrhyw system archwilio, arolygu neu ymweld warantu na fyddai achos tebyg i achos babi P byth yn digwydd yng Nghymru. Yr wyf yn gobeithio na fyddai'n digwydd, ond ni allwch roi gwarant sy'n 100 y cant. Cymerwyd camau bythefnos yn ôl gan Gwenda Thomas, y Dirprwy Weinidog dros Wasanaethau Cymdeithasol. Ysgrifennodd at gyfarwyddwyr y gwasanaethau cymdeithasol ac addysg, at y partneriaethau plant a phobl ifanc, at y byrddau lleol diogelu plant, ac at uwch swyddogion y gwasanaeth iechyd i ddweud wrthynt am archwilio'u trefniadau er mwyn sicrhau eu bod yn hollol drwyadl a'u bod wedi'u profi yn ddiweddar i sicrhau eu bod yn ddigon cadarn i ddiogelu plant sy'n agored i niwed. Yn sgîl yr adroddiad am babi P—er iddo gael ei gyhoeddi'n gyflym, ar ôl erchylltra'r achos llys—cymerir camau ychwanegol. Mae'r prif arolygydd yn ysgrifennu at y cyfarwyddwyr, gan amgáu copi o adroddiad babi P, a gyhoeddwyd ddoe, gan ofyn iddynt ystyried holl oblygiadau'r adroddiad a'i ganfyddiadau wrth gynnal archwiliad. Gobeithiwn y bydd hwnnw gennym erbyn mis Chwefror.

Bethan Jenkins: Yn 2003, mynegodd Comisiynydd Plant Cymru bryder mai dim ond traean awdurdodau lleol Cymru a oedd yn cyflogi swyddogion arbenigol i ymdrin â chwynion plant i eiriol ar ran plant mewn gofal. A all y Prif Weinidog ddweud wrthym a yw un o argymhellion allweddol adroddiad Waterhouse—y dylai pob awdurdod gael swyddogion arbenigol ar gyfer cwynion plant—wedi'i roi ar waith bellach?

Y Prif Weinidog: Credaf mai dyna'r unig faes yn adroddiad Waterhouse ac yng ngwaith Peter Clarke nad oeddem yn unfryd â hwy yn ei gylch. Yr oeddem yn cytuno â 99 y cant o'r argymhellion, ond nid â'r argymhelliad hwnnw, a oedd yn galw arnom

provision of children's advocates mandatory. As far as I am aware, it was recommended, but it is not mandatory. Both the late Peter Clarke, the first children's commissioner, and Sir Ronald Waterhouse believed that it should be mandatory, but we did not accept that as a top priority. We agreed with everything else, but not that.

William Graham: I have been looking at a recent report from Foster Care Associates Cymru, which has 178 foster placements in Wales. I note that, as you might imagine, in large centres of population such as Cardiff and Rhondda Cynon Taf, there are a number of referrals, but there are much fewer referrals in Newport and Swansea compared with the numbers in previous months. Can you assure me that this has nothing to do with a lack of funding?

The First Minister: I do not have the detailed figures for each of the 22 local authorities to hand. The rate at which children are taken into care in Wales, for good or ill, is considerably higher than in England. It is about 30 per cent higher than in England *pro rata* to the number of children. Most of those children are then fostered. The number of children taken into care has reached a plateau, but it has been on a steadily rising curve. They are frequently returned to their parents, but are in the care system, or they are fostered. I am not aware of any recent financial concerns, but I will make inquiries and I will ask Gwenda Thomas to write to you regarding the particular authorities to which you have referred.

Revenue Support Grant

Q3 Peter Black: Will the First Minister make a statement on the level of the revenue support grant for local authorities in next year's budget? OAQ(3)1501(FM)

The First Minister: Local authorities will receive in excess of £3.9 billion through the local government revenue settlement. That is an increase of 2.9 per cent on 2008-09. Brian Gibbons, the Minister for Social Justice and Local Government will announce details of the final settlement on 10 December, a week

i'w gwneud yn orfodol i awdurdodau ddarparu eiriolwyr plant. Hyd y gwn, yr oedd yn cael ei argymhell, ond nid yw'n orfodol. Credai'r diweddar Peter Clarke, y comisiynydd plant cyntaf a Syr Ronald Waterhouse, ill dau, y dylai fod yn orfodol, ond nid oeddem yn derbyn bod hynny'n brif flaenoriaeth. Yr oeddem yn cytuno â phopeth arall, ond nid â hynny.

William Graham: Yr wyf wedi bod yn edrych ar adroddiad diweddar gan Foster Care Associates Cymru, sydd â 178 o leoliadau maeth yng Nghymru. Sylwaf, fel y gallech ddyfalu, fod nifer o atgyfeiriadau mewn canolfannau poblogaeth mawr megis Caerdydd a Rhondda Cynon Taf, ond bod llai o atgyfeiriadau o lawer yng Nghasnewydd ac yn Abertawe o'u cymharu â'r niferoedd mewn misoedd blaenorol. A allwch fy sicrhau nad oes a wnelo hyn â diffyg arian o gwbl?

Y Prif Weinidog: Nid yw'r ffigurau manwl gennyf wrth law ar gyfer pob un o'r 22 awdurdod lleol. Mae cyfradd rhoi plant mewn gofal yng Nghymru, yn gam neu'n gymwys, yn uwch o lawer nag ydyw yn Lloegr. Mae tua 30 y cant yn uwch nag yn Lloegr *pro rata* ar gyfer nifer y plant. Bydd y rhan fwyaf o'r plant hyn wedyn yn cael eu maethu. Nid yw nifer y plant a roir mewn gofal yn cynyddu bellach, ond mae'r nifer wedi bod yn codi'n raddol. Yn aml, fe'u dychwelir at eu rhieni, ond maent yn y system gofal, neu cânt eu maethu. Ni wn am bryderon ariannol yn ddiweddar, ond holaf, a gofynnaf i Gwenda Thomas ysgrifennu atoch ynglŷn â'r awdurdodau penodol yr ydych wedi cyfeirio atynt.

Grant Cynnal Refeniw

C3 Peter Black: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am lefel y grant cynnal refeniw ar gyfer awdurdodau lleol yng nghyllideb y flwyddyn nesaf? OAQ(3)1501(FM)

Y Prif Weinidog: Bydd awdurdodau lleol yn cael dros £3.9 biliwn drwy gyfrwng y setliad refeniw i lywodraeth leol. Mae hynny 2.9 y cant yn fwy nag a gawsant yn 2008-09. Bydd Brian Gibbons, y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol yn cyhoeddi manylion y setliad terfynol

tomorrow.

Peter Black: Thank you for that answer, First Minister. As you know, because we also had a below-inflation increase last year, local authorities have limited room for manoeuvre this year, given the savings that they must make while trying to keep council tax low. I note that your Ministers have been pressing on local authorities the need for efficiency savings, many of which are medium to long-term savings, but achieving those savings requires some upfront investment and pump-priming. Is your Government prepared to assist local authorities in that regard, and to work with them proactively to try to find those efficiency savings over the medium to long term, and, if possible, to pump-prime some of those initiatives?

The First Minister: If you look at the statement that was issued by Andrew Davies this morning, you will find at least two of the investments that have been announced fit exactly into that category. There is a £10 million pump-priming payment now available to the 10 south-east Wales local authorities for their shared services centre. There is also a £4 million upfront payment available to all local authorities in Wales that come forward with joint waste management schemes by way of anaerobic digesters. Those are the kind of actions that you were talking about to encourage collaboration, by which it is easier, whether you are talking about directly provided services, such as waste management, or the overheads of human resources functions, the payment of bills and general administration, to make major savings. However, some upfront payment is required, and we are putting our money where our mouth is.

Chris Franks: Given the scale of local government spend, what discussions have you had with councils and police authorities to ensure that their procurement policies make maximum use of Welsh companies, Welsh produce and local employment? Further to that, what comment can you offer regarding the payment of invoices by councils?

ar 10 Rhagfyr, wythnos i yfory.

Peter Black: Diolch ichi am yr ateb hwnnw, Brif Weinidog. Fel y gwyddoch, oherwydd inni gael cynnydd is na chwyddiant y llynedd hefyd, prin yw'r lle sydd gan awdurdodau lleol i addasu pethau eleni, o gofio bod yn rhaid iddynt arbed arian a cheisio cadw'r dreth gyngor yn isel ar yr un pryd. Sylwaf fod eich Gweinidogion wedi bod yn pwysu ar awdurdodau lleol fod angen arbedion effeithlonrwydd, a bod llawer o'r rheini'n arbedion tymor canol neu hirdymor, ond er mwyn arbed yr arian hwnnw, mae angen rhywfaint o fuddsoddi ymlaen llaw ac arian sefydlu. A yw eich Llywodraeth yn barod i gynorthwyo awdurdodau lleol yn y cyswllt hwnnw, ac i weithio'n rhagweithiol gyda hwy er mwyn ceisio dod o hyd i'r arbedion effeithlonrwydd hynny yn y tymor canolig i'r tymor hir, ac, os oes modd, i roi arian sefydlu ar gyfer rhai o'r mentrau hynny?

Y Prif Weinidog: Os edrychwch ar y datganiad a gyhoeddwyd gan Andrew Davies y bore yma, gwelwch fod o leiaf ddau o'r buddsoddiadau a gyhoeddwyd yn perthyn i'r categori hwnnw i'r dim. Mae arian sefydlu gwerth £10 miliwn bellach ar gael i'r 10 awdurdod lleol yn y de-ddwyrain ar gyfer eu canolfan rhannu gwasanaethau. Mae £4 miliwn ar gael ymlaen llaw hefyd i bob awdurdod lleol yng Nghymru sy'n cyflwyno cynlluniau rheoli gwastraff ar y cyd drwy ddefnyddio peiriannau treulio anaerobig. Dyna'r math o gamau yr oeddech yn sôn amdanynt i annog cydweithredu, sy'n golygu ei bod yn haws arbed symiau mawr, ni waeth ai sôn yr ydych am wasanaethau a ddarperir yn uniongyrchol, megis rheoli gwastraff, neu orbenion swyddogaethau adnoddau dynol, talu biliau a gweinyddiaeth gyffredinol. Serch hynny, mae angen rhywfaint o arian ymlaen llaw, ac yr ydym cystal â'n gair.

Chris Franks: O ystyried faint o arian a werir gan lywodraeth leol, pa drafodaethau yr ydych wedi'u cynnal gyda chynghorau ac awdurdodau'r heddlu er mwyn sicrhau bod eu polisiau caffael yn defnyddio cwmnïau Cymru, cynnyrch Cymru a chyflogaeth leol i'r eithaf? Yn ogystal â hynny, pa sylw sydd gennych i'w gynnig ynglŷn â thalu anfonebau gan gynghorau?

The First Minister: You must avoid the crude language that you just used, if you will excuse the expression. In other words, you cannot say, 'You have got to buy Welsh', because that would plainly be a breach of European law. However, you can phrase it differently, and say, 'Buy with a view to the sustainability objectives of reducing the number of food miles or x, y or z miles, to keep the transport part of the supply chain to a minimum'. There are all sorts of social clauses that you are permitted to use, but you cannot say, 'You have got to buy Welsh', which is a kind of national supply clause that is plainly against the rules of the European Union.

Y Prif Weinidog: Rhaid ichi osgoi defnyddio'r iaith amrwd a ddefnyddiwyd gennych yn awr, os maddeuwch yr ymadrodd. Mewn geiriau eraill, ni allwch ddweud 'Rhaid ichi brynu nwyddau o Gymru', oherwydd byddai hynny'n amlwg yn torri cyfraith Ewrop. Serch hynny, gallwch fynegi'r peth yn wahanol, a dweud 'Prynwch gyda golwg ar leihau nifer y milltiroedd bwyd, neu hyn a hyn o filltiroedd, sy'n amcanion o ran cynaliadwyedd, er mwyn sicrhau bod y rhan o'r gadwyn gyflenwi sy'n ymwneud â chlodiant cyn lleied ag sy'n bosibl'. Mae pob math o gymalau cymdeithasol y caniateir ichi eu defnyddio, ond ni chewch ddweud 'Rhaid ichi brynu nwyddau o Gymru', sy'n rhyw fath o gymal cyflenwi cenedlaethol sy'n amlwg yn groes i reolau'r Undeb Ewropeaidd.

2.10 p.m.

On the question of how we can persuade local authorities to pay their suppliers, whether small and medium-sized enterprises, or large ones for that matter, a bit more promptly, we have our payment to SMEs down to less than six days, although we are not as big a player in this game as local government. The local government target is usually 30 days. During those 30 days, it used to put some of that money on loan with Icelandic or other banks to try to earn interest—not any more, I am glad to say. We are trying to encourage local government by making new arrangements for how the revenue support grant is paid. In return, we expect it to reduce the payment period from 30 days to 20 days to 10 days.

O ran sut y gallwn ddwyn perswâd ar awdurdodau lleol i dalu i'w cyflenwyr, boed y rheini'n gwmnïau bach a chanolig neu'n rhai mawr o ran hynny, ychydig yn fwy prydlon, yr ydym wedi cwtdogi'n cyfnod talu i fusnesau bach a chanolig i lai na chwe diwrnod, er nad oes gennym ran mor fawr yn y maes hwn ag sydd gan lywodraeth leol. Targed llywodraeth leol, fel rheol, yw 30 diwrnod. Yn ystod y 30 diwrnod hynny, arferai roi benthyg rhywfaint o'r arian hwnnw i fanciau yng Ngwlad yr Iâ neu i fanciau eraill er mwyn ceisio ennill llog—ond nid yw'n gwneud hynny bellach, yr wyf yn falch o ddweud. Yr ydym yn ceisio annog llywodraeth leol drwy wneud trefniadau newydd ar gyfer sut y mae'r grant cynnal refeniw'n cael ei dalu. Yn gyfnewid am hynny, disgwyliwn iddi hithau gwtogi'r cyfnod talu o 30 diwrnod i 20 diwrnod i 10 diwrnod.

Alun Cairns: First Minister, council tax rates have doubled under your watch. Is that a legacy of which you are proud? Also, local authorities will receive an increase in their finance of 4.2 per cent in England, compared to 2.9 per cent in Wales. Are you worried that council tax rates will rise by a higher percentage in Wales than in England? Are you proud of this as what will be your legacy

Alun Cairns: Brif Weinidog, mae'r dreth gyngor wedi dyblu dan eich goruchwyliaeth. A yw'r gwaddol hwnnw'n un yr ydych yn falch ohono? Hefyd, bydd awdurdodau lleol yn cael cynnydd o 4.2 y cant yn eu cyllid yn Lloegr, o'i gymharu â 2.9 y cant yng Nghymru. A ydych yn poeni y bydd canran y cynnydd yn y dreth gyngor yn fwy yng Nghymru nag yn Lloegr? A ydych yn falch o

when you eventually retire?

The First Minister: You have been an Assembly Member for nine years, but it may have escaped your notice, Alun, that there are only two tax-raising bodies that affect Wales. One is the Westminster Government; the other is local government. The Assembly is not a tax-setting body. We do not have functions in this regard. I do not know why you have not worked that out in nine years.

On the question of what has happened to the level of support that we give to local government, you will find that, if you go back to the period of my watch, as you called it in an accusatorial manner—like Captain Dreyfus in a new guise—you will find that the increase in aggregate external finance given to local government is more rapid in Wales than in England.

Fuel Poverty

Q4 Helen Mary Jones: Will the First Minister make a statement on progress in addressing fuel poverty? OAQ(3)1514(FM)

The First Minister: The Minister for Finance and Public Service Delivery announced today a £26 million all-Wales programme for promoting energy efficiency, which should strengthen our ability to address fuel poverty in Wales as part of a £350 million release of funds from the strategic capital investment fund.

Helen Mary Jones: I welcome that investment by the One Wales Government. However, do you agree that a lot more needs to be done? At a time when fuel companies are making enormous profits, we also hear about them raising the direct debit payments of people who are not in any kind of debt. Given that the companies are behaving in this way, do you agree that it is time for the Westminster Government to reconsider a windfall tax? That could be ring-fenced to support people in fuel poverty, particularly with regard to their payments. While the longer-term work of insulating buildings and

hyn, y gwaddol ar eich ôl pan fyddwch yn ymddeol maes o law?

Y Prif Weinidog: Yr ydych wedi bod yn Aelod o'r Cynulliad ers naw mlynedd, ond efallai nad ydych wedi sylwi, Alun, mai dim ond dau gorff sy'n codi trethi sy'n effeithio ar Gymru. Llywodraeth San Steffan yw'r naill; llywodraeth leol yw'r llall. Nid yw'r Cynulliad yn gorff sy'n pennu trethi. Nid oes gennym swyddogaethau yn y cyswllt hwn. Ni wn pam nad ydych wedi sylweddoli hynny a chithau yma ers naw mlynedd.

O ran yr hyn sydd wedi digwydd i lefel y cymorth a roddwn i lywodraeth leol, gwelwch, os ewch yn ôl i gyfnod fy ngoruchwyliaeth, fel y galwasoch ef, yn gyhuddgar braidd—megis Capten Dreyfus ar wedd newydd—gwelwch fod y cynnydd yng nghyfanswm y cyllid allanol a roddir i lywodraeth leol yn gyflymach yng Nghymru nag yn Lloegr.

Tlodi Tanwydd

C4 Helen Mary Jones: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am y cynnydd o ran mynd i'r afael â thlodi tanwydd? OAQ(3)1514(FM)

Y Prif Weinidog: Heddiw, cyhoeddodd y Gweinidog dros Gyllid a Chyflenwi Gwasanaethau Cyhoeddus raglen gwerth £26 miliwn ar gyfer Cymru gyfan i hybu defnyddio ynni'n effeithlon. Dylai hyn gryfhau'n gallu i fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru fel rhan o ryddhau £350 miliwn o gyllid o'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol.

Helen Mary Jones: Yr wyf yn croesawu'r buddsoddiad hwnnw gan Lywodraeth Cymru'n Un. Fodd bynnag, a gytunwch fod angen gwneud mwy o lawer? A'r cwmnïau tanwydd yn gwneud elw aruthrol ar hyn o bryd, clywn hefyd eu bod yn codi taliadau debyd uniongyrchol pobl nad ydynt mewn dyled o gwbl. O gofio bod y cwmnïau'n ymddwyn fel hyn, a gytunwch ei bod yn bryd i Lywodraeth San Steffan ailystyried treth gorelw. Gellid neilltuo honno i gynorthwyo pobl sy'n wynebu tlodi tanwydd, yn enwedig o ran eu taliadau. Er y bydd y gwaith tymor hwy o insiwleiddio adeiladau ac yn y blaen

so on will help people next year, it may not necessarily help them this winter.

The First Minister: We all accept that this winter's fuel increases are critical, based as they are on the very sharp increases in the price of raw materials some six months ago. We know that the price of oil has come down to less than half of what it was at its peak, but that will not affect energy prices until the spring, by which time people will have faced the agonising choice of whether to leave the heating on, or have had to choose between heating and food and so on, and we do not want people to be in that position. The fuel efficiency of people's homes is devolved, but fuel price arrangements and negotiations with the six big energy suppliers are not devolved. There are cold-weather payments and £60 will be given to all pensioners on 1 January to try to prevent them fearing that they will be unable to pay their bills if they put the heating on, particularly if it is not a mild winter. The purpose of the increase in pensioner credit and the £60 payment is to try to cover the cost of the big winter fuel bill that everyone expects. We trust that the lower level of inflation, especially the fall in the price of raw materials, will feed through into more modest increases by next summer and next winter.

Darren Millar: I welcome very much the additional investment that will go into tackling fuel poverty next year, but I am concerned about the plight of cancer sufferers. You may be aware that Macmillan Cancer Support recently raised concerns about the number of cancer sufferers who are finding it difficult to pay their bills this winter as a result of increasing energy prices and the fact that many of them are out of work because they are incapacitated by their diseases. What support is the Assembly Government able to offer them this winter?

The First Minister: That is an interesting point—some may be pensioners, but some may not and, therefore, will not benefit from the additional £60. I will have to check through the provisions of the pre-budget report and other measures that have recently been announced to see whether any of them

yn helpu pobl y flwyddyn nesaf, ni fydd o anghenraid yn eu helpu y gaeaf hwn efallai.

Y Prif Weinidog: Yr ydym i gyd yn derbyn bod y cynnydd ym mhrisiau tanwydd y gaeaf hwn yn dyngedfennol, gan eu bod wedi'u seilio ar y cynnydd mawr sydyn ym mhris deunyddiau crai tua chwe mis yn ôl. Gwyddom oll fod pris olew wedi gostwng i lai na hanner ei bris pan oedd yn ei anterth, ond ni fydd hynny'n effeithio ar brisiau ynni tan y gwanwyn. Erbyn hynny, bydd pobl wedi wynebu'r dewis poenus o gadw'r gwres ynghyn, neu wedi gorfod dewis rhwng gwres a bwyd ac yn y blaen, ac nid ydym am i bobl fod yn y sefyllfa honno. Mae effeithlonrwydd tanwydd cartrefi pobl wedi'i ddatganoli, ond nid felly'r trefniadau ar gyfer prisiau tanwydd a'r trafodaethau gyda'r chwe chyflenwr ynni mawr. Mae taliadau tywydd oer ar gael a rhoddir £60 i bob pensiynwr ar 1 Ionawr er mwyn iddynt beidio ag ofni na fyddant yn gallu talu eu biliau wrth danio'r gwres, yn enwedig os nad yw'r gaeaf yn un mwyn. Pwrpas cynyddu'r credyd i bensiynwyr a'r taliad o £60 yw ceisio ymateb i gost bil tanwydd mawr y gaeaf y mae pawb yn ei ddisgwyl. Hyderwn y bydd y chwyddiant is, yn enwedig y gostyngiad ym mhris deunyddiau crai, yn arwain o dipyn i beth at lai o gynnydd yn y prisiau erbyn yr haf nesaf a'r gaeaf nesaf.

Darren Millar: Yr wyf yn croesawu'n fawr iawn y buddsoddiad ychwanegol er mwyn mynd i'r afael â thlodi tanwydd y flwyddyn nesaf, ond yr wyf yn poeni am sefyllfa enbyd pobl sydd â chanser. Efallai y gwyddoch fod Cymorth Canser Macmillan wedi codi pryderon yn ddiweddar ynglŷn â nifer y rhai sydd â chanser arnynt sy'n ei chael yn anodd talu eu biliau y gaeaf hwn o ganlyniad i'r cynnydd ym mhrisiau ynni a'r ffaith bod llawer ohonynt yn ddi-waith gan na allant weithio oherwydd yr afiechyd sydd arnynt. Pa gymorth y gall Llywodraeth y Cynulliad ei gynnig iddynt y gaeaf hwn?

Y Prif Weinidog: Mae hwnnw'n bwynt diddorol—efallai fod rhai ohonynt yn bensiynwyr, ond efallai nad yw eraill ac, felly, na fyddant yn elwa o'r £60 ychwanegol. Bydd yn rhaid imi archwilio darpariaethau'r adroddiad rhag-gyllidebol a mesurau eraill a gyhoeddwyd yn ddiweddar i

are relevant. I will write to you on that point.

Joyce Watson: This Friday, with my colleagues Alun Davies and Nia Griffith, I will be hosting a benefit entitlement event in Llanelli. The benefits team from Eaga Cymru will be at hand to offer confidential and impartial advice to residents on fuel poverty, community engagement and other general benefit issues. Does the First Minister agree that such events are vital in ensuring that people, particularly the most vulnerable in society, receive all of the benefits and tax credits to which they are entitled?

The First Minister: Benefits advice and advice on the threat of repossession, debt, health benefit entitlement and housing advice all come under stress during any recessionary period, when unemployment starts to rise and people get into debt, cannot keep up their mortgage payments or are worried about a winter fuel bill. Part of that was covered in the pre-budget report. Most of this area of giving advice—whether it is consumer advice or legal advice—is not devolved and is either provided by the Department for Work and Pensions in Westminster, the Legal Services Commission or the Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform. We are involved as minor players, but it is important that that advice is available, well co-ordinated and professionally given, and that people do not feel that they have no friends and that there is no-one that they can go to when they are in crisis.

Defibrillator Scheme

Q5 Lorraine Barrett: Will the First Minister make a statement on the public-access defibrillator scheme? OAQ(3)1524(FM)

The First Minister: Since it began two years ago, the Assembly-Government-funded public defibrillator scheme, provided by the Welsh ambulance service, has installed 50

weld a yw rhai ohonynt yn berthnasol. Ysgrifennaf atoch ynghylch hynny.

Joyce Watson: Ddydd Gwener, gyda'm cyd-aelodau Alun Davies a Nia Griffith, byddaf yn cynnal digwyddiad hawl i fudd-daliadau yn Llanelli. Bydd tîm budd-daliadau Eaga Cymru yno i gynnig cyngor cyfrinachol a diduedd i breswylwyr ynghylch tlodi tanwydd, ymgysylltu â'r gymuned a materion eraill sy'n ymwneud â budd-daliadau'n gyffredinol. A yw'r Prif Weinidog yn cytuno bod digwyddiadau o'r fath yn hollbwysig o ran sicrhau bod pobl, yn enwedig y bobl fwyaf agored i niwed mewn cymdeithas, yn cael yr holl fudd-daliadau a chredydau treth y mae ganddynt hawl i'w cael?

Y Prif Weinidog: Bydd cyngor ynghylch budd-daliadau a chyngor ynghylch y bygythiad y bydd adfeddiannu'n digwydd, dyled, yr hawl i gael budd-daliadau iechyd a chyngor ynghylch tai i gyd o dan bwysau yn ystod unrhyw gyfnod o ddirwasgiad, pan fydd diweithdra'n dechrau codi a phobl yn mynd i ddyled, yn methu talu eu taliadau morgais neu'n pryderu ynghylch bil tanwydd gaeaf. Cafodd rhan o hynny sylw yn yr adroddiad rhag-gyllidebol. Nid yw'r rhan fwyaf o'r maes hwn, sef rhoi cyngor—boed y cyngor hwnnw'n gyngor i ddefnyddwyr neu'n gyngor cyfreithiol—wedi'i ddatganoli, ac fe'i darperir naill ai gan yr Adran Gwaith a Phensiynau yn San Steffan, y Comisiwn Gwasanaethau Cyfreithiol neu'r Adran Busnes, Menter a Diwygio Rheoleiddio. Yr ydym yn chwarae rhan fach, ond mae'n bwysig bod y cyngor hwnnw ar gael, wedi'i gydlynu'n dda a'i roi mewn modd proffesiynol, ac nad yw pobl yn teimlo nad oes ffrindiau ganddynt ac nad oes neb y gallant droi atynt pan fyddant mewn argyfwng.

Cynllun Diffibrilwyr

C5 Lorraine Barrett: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am y cynllun mynediad cyhoeddus at ddiffibrilwyr? OAQ(3)1524(FM)

Y Prif Weinidog: Ers iddo ddechrau ddwy flynedd yn ôl, mae'r cynllun diffibrilwyr cyhoeddus a ariennir gan Lywodraeth y Cynulliad, ac a ddarperir gan wasanaeth

defibrillators throughout Wales and provided training and refresher training to over 500 volunteers in basic life support and use of the defibrillator machines.

Lorraine Barrett: For me, the crucial part of this scheme is the training of staff—if you do not have enough trained staff, then the machines are not much good.

Will you give some thought to developing and expanding the scheme to encourage businesses, hotels, leisure centres and so on, to provide defibrillators and also to ensure that staff, old and new, are trained and are able to keep up their expertise in using these machines?

The First Minister: That is an important issue, because every moment counts when the heart has stopped beating. In a crisis of that nature, defibrillators are of value, and the sooner defibrillation is performed, the greater the chances of survival—your chances of survival get worse by the minute. We train people, but we accept that you cannot have universal access to a defibrillator; for example, I was in the middle of a field, walking the dog, when I needed a defibrillator. However, you want defibrillators in areas where there is heavy traffic, such as mainline railway and bus stations, busy shopping centres and so on, but not every passer by is going to feel confident about using the equipment. Therefore, there is a need for training and for updating that training.

William Graham: To reinforce what you have said, First Minister, I note that the survival rate from serious heart attack with the use of defibrillators is 27 per cent, but without defibrillators it is as low as 3 per cent. I encourage you, First Minister, to make local authorities—particularly education authorities, reiterating what the previous speaker said—aware of the fact that it is vital that people know how to use these machines, now that more of them are available. Without knowledge of how they should be used, they are useless.

ambiwylans Cymru, wedi gosod 50 o ddiffibrilwyr ledled Cymru ac wedi darparu hyfforddiant a hyfforddiant diweddarau i dros 500 o wirfoddolwyr mewn cynnal bywyd sylfaenol a defnyddio'r diffibrilwyr.

Lorraine Barrett: I mi, y rhan hollbwysig o'r cynllun hwn yw hyfforddi staff—os nad oes gennych ddigon o staff sydd wedi'u hyfforddi, nid yw'r peiriannau'n da i ddim.

A wnewch ystyried datblygu ac ehangu'r cynllun er mwyn annog busnesau, gwystai, canolfannau hamdden ac yn y blaen, i ddarparu diffibrilwyr a hefyd i sicrhau bod y staff, yn rhai hen a newydd, yn cael eu hyfforddi a'u bod yn gallu cadw eu harbenigedd o ran defnyddio'r peiriannau hyn?

Y Prif Weinidog: Mae hwnnw'n fater pwysig, oherwydd y mae pob eiliad yn bwysig pan fydd y galon wedi stopio curo. Yn y math hwnnw o argyfwng, mae diffibrilwyr yn werthfawr, a pho gynharaf y cyflawnir y diffibrilio, mwyaf fydd y siawns o oroesi—bydd y siawns o oroesi'n gwaethygu bob munud. Yr ydym yn hyfforddi pobl, ond yr ydym yn derbyn na all diffibriliwr fod ar gael bob amser; er enghraifft, yr oeddwn yng nghanol cae, yn mynd â'r ci am dro, pan oedd angen diffibriliwr arnaf. Fodd bynnag, byddech yn dymuno cael diffibrilwyr mewn ardaloedd lle y ceir llawer o draffig, megis prif orsafoedd trenau a bysiau, canolfannau siopa prysur ac yn y blaen, ond ni fydd pawb sy'n cerdded heibio'n teimlo'n hyderus ynghylch defnyddio'r cyfarpar. Felly, mae angen hyfforddi a diweddarau'r hyfforddiant hwnnw.

William Graham: I atgyfnerthu'r hyn yr ydych wedi'i ddweud, Brif Weinidog, sylwaf fod y gyfradd goroesi ar ôl trawiad difrifol ar y galon pan ddefnyddir diffibrilwyr yn 27 y cant, ond ei bod mor isel â 3 y cant hebddynt. Yr wyf yn eich annog, Brif Weinidog, i sicrhau bod awdurdodau lleol—yn enwedig awdurdodau addysg, ac ailadrodd yr hyn a ddywedodd y siaradwr blaenorol—yn ymwybodol o'r ffaith ei bod yn hollbwysig bod pobl yn gwybod sut i ddefnyddio'r peiriannau hyn, gan fod mwy ohonynt ar gael bellach. Oni bai fod pobl yn gwybod sut i'w defnyddio, maent yn ddiwerth.

The First Minister: You make some good points. Defibrillators are in most of the buildings for which we are responsible. There is one in Tŷ Hywel, you will be pleased to know, Presiding Officer. They are, typically, in places such as Cardiff's Queen's Arcade, Cardiff international airport, the Bridgend designer shopping outlet, Llanelli's St Elli shopping centre, the National Botanic Garden of Wales and so on.

Y Prif Weinidog: Yr ydych yn gwneud rhai pwyntiau da. Mae diffibrilwyr ar gael yn y rhan fwyaf o adeiladau yr ydym yn gyfrifol amdanynt. Ceir un yn Nhŷ Hywel, byddwch yn falch o glywed, Lywydd. Maent ar gael, fel arfer, mewn mannau megis Arcêd y Frenhines yng Nghaerdydd, maes awyr rhyngwladol Caerdydd, canolfan siopa nwyddau wedi'u dylunio Pen-y-bont ar Ogwr, canolfan siopa Sant Elli yn Llanelli, Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru ac yn y blaen.

2.20 p.m.

These are areas where we know that there is a large footfall and, therefore, a high potential for there to be someone whose heart stops, and, secondly, where there is at least one member of staff available who will know what to do, who will be confident about it and who is not merely a passer by. There will be someone who realises that he or she is the person who must step forward and use the machine, if someone's heart stops in the area.

Mae'r rhain yn ardaloedd lle'r ydym yn gwybod bod llawer o bobl yn mynd ac, felly, fod cryn bosibilrwydd y bydd calon rhywun yn stopio yno, ac yn ail, lle y bydd o leiaf un aelod o'r staff ar gael a fydd yn gwybod beth i'w wneud, a fydd yn hyderus ynghylch y mater ac nad yw'n aelod cyffredin o'r cyhoedd. Bydd rhywun yn sylweddoli mai ef neu hi yw'r unigolyn y mae'n rhaid iddo fynd ati i ddefnyddio'r peiriant os bydd calon rhywun yn stopio yn yr ardal.

The Presiding Officer: I am glad to tell you, First Minister, that we have trained people, according to the Chief Executive.

Y Llywydd: Yr wyf yn falch o ddweud wrthy ch, Brif Weinidog, fod gennym bobl sydd wedi'u hyfforddi, yn ôl y Prif Weithredwr.

Rhodri Glyn Thomas: Fe'ch clywais yn cyfeirio at Ardd Fotaneg Genedlaethol Cymru yn Llanarthne. Yn eich ateb gwreiddiol, cyfeiriasoch at ryw 50 o ganolfannau yng Nghymru ac mae hynny'n swnio fel rhif cymharol isel i mi. A yw'n fwrriad gan Lywodraeth Cymru sicrhau bod y cyfarpar hwn ar gael mewn mwy o ganolfannau—yn enwedig canolfannau sy'n denu'r cyhoedd mewn niferoedd go sylweddol—a sicrhau bod pobl wedi eu hyfforddi i'w ddefnyddio? Yn yr ardd fotaneg genedlaethol, er enghraifft, mae nifer o'r gweithwyr a'r gwirfoddolwyr wedi eu hyfforddi ac felly nid yw'n ddibynnol ar un person yn digwydd bod yno ar y pryd i sicrhau bod y ddarpariaeth ar gael i'r cyhoedd. A yw'n fwrriad gan Lywodraeth Cymru ehangu'r cynllun hwn a sicrhau bod mwy o bobl yn cael mynediad at y cyfarpar?

Rhodri Glyn Thomas: I heard you refer to the National Botanic Garden of Wales at Llanarthne. In your original response, you referred to some 50 centres in Wales and that sounds like a comparatively small number to me. Is it the intention of the Government of Wales to ensure that this equipment is available in more centres—especially centres that attract the public in substantial numbers—and to ensure that people are trained to use them? At the national botanic garden, for instance, a number of the workers and volunteers have been trained and it is therefore not dependent on one person who happens to be there at the time to ensure that provision is available to the public. Is it the intention of the Government of Wales to expand this scheme and to ensure that more people have access to this equipment?

Y Prif Weinidog: I'r dim. Yr wyf yn derbyn

The First Minister: Precisely so. I accept all

pob un o'r pwyntiau hynny. Yr unig beth sy'n gweithredu yn erbyn gwasgaru'r cyfarpar mewn gormod o leoedd yw bod angen i chi fod yn siŵr o'r pwyntiau yr ydych newydd gyfeirio atynt, sef bod digon o bobl a bod siawns y byddwch yn gorfod defnyddio'r sgiliau yr ydych wedi eu cael yn ystod yr hyfforddiant. Byddwch yn y fan a'r lle i roi cymorth cyntaf a defnyddio'r diffibriliwr ac felly mae'r cyfarpar mewn lleoedd lle mae llawer o bobl yn llifo drwyddo, fel yr orsaf yng Nghaerfyrddin, canolfan siopa Sant Elli yn Llanelli neu'r ardd fotaneg genedlaethol yn Llanarthne. Dyna'r lleoedd lle y gallwch gael staff sydd wedi eu hyfforddi, na fyddant yn anghofio beth y maent wedi ei ddysgu yn ystod y cwrs pedair awr a gawsant gan y gwasanaeth ambiwlans.

Y Llywydd: Tynnwyd cwestiwn 6, OAQ(3)1518(FM), a chwestiwn 7, OAQ(3)1513(FM), yn ôl.

Deaf Awareness

Q8 Ann Jones: What is the Welsh Assembly Government doing to promote deaf awareness in schools and workplaces in Wales? OAQ(3)1517(FM)

The First Minister: We are providing £315,000 in funding to Deaf Association Wales, the Royal National Institute for Deaf People Cymru, Sense Cymru and the Wales Council for the Deaf to support their activities to promote deaf awareness.

Ann Jones: As you know, First Minister, tomorrow is the International Day of Persons with Disabilities. The Welsh Assembly Government should be congratulated on the work that it has done on raising the profile of deaf awareness, particularly with the BSL Futures project that my good friend, Karen Sinclair, chaired for the Welsh Assembly Government and which has now seen interpreters placed in schools and workplaces. First Minister, will you continue this good work across all Cabinet portfolios? Will you ensure that the funding is there for things like Teachers of the Deaf, which was an excellent three-year funded project that sadly comes to an end next March although

those points. The only thing that acts against sharing the equipment in too many places is that you need to be certain of the points that you have just alluded to, that there are sufficient numbers of people, and that there is a chance that you will have to use the skills that you gained during your training. You will be on site to give first aid and to use the defibrillator and therefore the equipment is available in places where many people stream through, such as the station at Carmarthen, Sant Elli shopping centre in Llanelli or the national botanic garden in Llanarthne. Those are the places where you can have trained staff, who will not have forgotten what they have learned during the four-hour course that they had with the ambulance service.

The Presiding Officer: Question 6, OAQ(3)1518(FM), and question 7, OAQ(3)1513(FM), have been withdrawn.

Ymwybyddiaeth o Fyddardod

C8 Ann Jones: Beth mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i hyrwyddo ymwybyddiaeth o fyddardod mewn ysgolion a gweithleoedd yng Nghymru? OAQ(3)1517(FM)

Y Prif Weinidog: Yr ydym yn darparu £315,000 o gyllid i Gymdeithas Pobl Fyddar Cymru, Sefydliad Cenedlaethol Brenhinol Pobl Fyddar Cymru, Sense Cymru a Chyngor Cymru i'r Byddar i gefnogi eu gweithgareddau i hyrwyddo ymwybyddiaeth o fyddardod.

Ann Jones: Fel y gwyddoch, Brif Weinidog, yfory yw Diwrnod Rhyngwladol Pobl ag Anableddau. Dylid llongyfarch Llywodraeth Cynulliad Cymru am y gwaith y mae wedi'i wneud i godi proffil ymwybyddiaeth o fyddardod, yn enwedig gyda'r prosiect BSL Futures a gadeiriwyd gan fy nghyfaill da, Karen Sinclair, ar gyfer Llywodraeth Cynulliad Cymru ac sydd bellach wedi gweld dehonglwyr yn cael eu lleoli mewn ysgolion a gweithleoedd. Brif Weinidog, a barhewch â'r gwaith da hwn ar draws holl bortffolios y Cabinet? A sicrhewch fod y cyllid ar gael i bethau megis Athrawon Pobl Fyddar, a oedd yn brosiect rhagorol a gafodd ei ariannu am dair blynedd, ac a fydd yn anffodus yn dod i

there are still many gaps in the teaching provision for children who are deaf? Will you also look at the consultation carried out by young deaf people about the barriers that they face? For example, they say that hearing children do not have any confidence to talk to them and that we need children to learn about deaf awareness in school. That was a major task that came out of that consultation. All in all, First Minister, I congratulate the Welsh Assembly Government on what it has done so far, but I also want to see a little bit more.

The First Minister: On the wider issue of the European social fund project to train interpreters who will be competent in sign language, that was far bigger a scheme than the £315,000 that I mentioned for awareness—we are now talking about the £2.7 million that was given via the social fund. On the number of apprentices that started, there were 10 in May 2006, a further 10 in October 2006, another 10 in April 2007 and three in September. We believe that there are now 17 apprentices on the register, to achieve that target of having a sufficient number of interpreters. There are always gaps in the service, but the kinds of gaps that you have referred to today are something that we will have to give further consideration to.

Alun Cairns: I would like to ask the First Minister how many deaf children there are in schools in Wales, but the sad fact is that he cannot tell us, because his Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills does not have the same power as Ministers in England in this respect. What plans does the Government have to enhance the Minister's powers?

The First Minister: Let me look into that and I will write to you about the power to count the number of deaf children in Wales compared to England.

David Lloyd: Yr wyf am ddilyn yr un trywydd ag Ann Jones. Un o'r prif anawsterau sy'n wynebu pobl fyddar yn y gweithle yw diffyg cefnogaeth. Gall y cynllun Mynediad i Waith gynnig

ben fis Mawrth nesaf, er bod llawer o fylchau o hyd yn y ddarpariaeth addysgol i blant byddar? A edrychwch hefyd ar yr ymgynghoriad a gynhaliwyd gan bobl fyddar ifanc ynghylch y rhwystrau y maent yn eu hwynebu? Er enghraifft, maent yn dweud nad oes gan blant sy'n clywed ddim hyder i siarad â hwy a bod angen i blant ddysgu am ymwybyddiaeth o fyddardod yn yr ysgol. Yr oedd hynny'n un o'r prif dasgau a ddeilliodd o'r ymgynghoriad hwnnw. Ar y cyfan, Brif Weinidog, yr wyf yn llongyfarch Llywodraeth Cynulliad Cymru am yr hyn y mae wedi'i wneud, ond hoffwn weld ychydig mwy hefyd.

Y Prif Weinidog: O ran mater ehangach prosiect cronfa gymdeithasol Ewrop i hyfforddi dehonglwyr a fydd yn deall iaith arwyddion, yr oedd hwnnw'n gynllun llawer mwy na'r £315,000 y soniais amdano ar gyfer ymwybyddiaeth—yr ydym yn siarad yn awr am y £2.7 miliwn a roddwyd drwy'r gronfa gymdeithasol. O ran nifer y prentisiaid a ddechreuodd, yr oedd 10 ym mis Mai 2006, 10 arall ym mis Hydref 2006, 10 arall ym mis Ebrill 2007 a thri ym mis Medi. Yr ydym yn credu bod 17 o brentisiaid ar y gofrestr ar hyn o bryd, i gyflawni'r targed hwnnw o gael nifer digonol o ddehonglwyr. Bydd bylchau yn y gwasanaeth bob amser, ond mae'r math o fylchau yr ydych wedi cyfeirio atynt heddiw'n rhywbeth y bydd angen inni eu hystyried ymhellach.

Alun Cairns: Hoffwn ofyn i'r Prif Weinidog faint o blant byddar sydd mewn ysgolion yng Nghymru, ond y gwir amdani, gwaetha'r modd, yw na all ddweud wrthym, gan nad oes gan ei Weinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau yr un pŵer â Gweinidogion yn Lloegr yn hyn o beth. Pa gynlluniau sydd gan y Llywodraeth i gynyddu pwerau'r Gweinidog?

Y Prif Weinidog: Gadewch imi edrych ar hynny ac ysgrifennaf atoch ynghylch y pŵer i gyfrif nifer y plant byddar yng Nghymru o'i gymharu â Lloegr.

David Lloyd: I am going to concentrate on the same issue as Ann Jones. One of the main difficulties facing deaf people in the workplace is a lack of support. The Access to Work scheme can offer British Sign

cyfieithwyr Iaith Arwyddion Prydain ac offer arbennig i helpu pobl fyddar i gyfathrebu. Fodd bynnag, ychydig iawn o fusnesau sy'n ymwybodol o'r gefnogaeth honno. Pam, felly, na chaiff hi ei hysbysebu yn ehangach, er mwyn creu ymwybyddiaeth ymysg busnesau o'r ddarpariaeth sydd ar gael?

Y Prif Weinidog: Mae bod yn fyddar yn fath o anabledd, ac felly dylai ddod o dan weithgareddau'r swyddog adsefydlu anabledd lleol, gan weithio o dan nawdd yr Adran Gwaith a Phensiynau. Dylai'r swyddog adsefydlu anabledd helpu pobl i oresgyn unrhyw anhawster sy'n eu hatal rhag derbyn y swyddi sydd ar gael iddynt, a rhoi cefnogaeth yn y gweithle. Dylent hefyd egluro wrth weinyddwyr neu berchnogion busnesau yr hyn y mae angen ei wneud, a faint o gymorth y gallant ei gael gan y Llywodraeth er mwyn ei gwneud yn bosibl i'r cwmni gyflogi rhywun byddar.

Y Llywydd: Tynnwyd cwestiwn 9, OAQ(3)1506(FM), yn ôl.

The Wellbeing of Older People

Q10 Eleanor Burnham: Will the First Minister make a statement on the wellbeing of older people in Wales? OAQ(3)1512(FM)

The First Minister: The main initiatives that we have available to promote wellbeing include Gwanwyn, which celebrates creativity, free swimming, which promotes a better social life as well as better health, Keep Well This Winter, Ageing Well and Older and Bolder for learning.

Eleanor Burnham: I look forward to being an older person who goes swimming. On a more serious note, figures released from Help the Aged show that, in 2006-07, there were 1,300 winter deaths among the over-65s. A parliamentary answer has confirmed that Welsh pensioners will lose out on approximately £12.5 million in the first three years of the new UK Labour Government scheme to cut the period for which pensioners are allowed to claim backdated pension credits. That is on top of the credit crunch, higher fuel costs, general living costs, and research from Age Concern that shows

Language interpreters and specialist equipment to help deaf people to communicate. However, very few businesses are aware of that support. Why, therefore, is this support not advertised more widely, in order to create awareness among businesses of the provision that is available?

The First Minister: Being deaf is a kind of disability, and so it should come under the activities of the local disability resettlement officer, working under the auspices of the Department for Work and Pensions. The disability resettlement officer should help people to overcome any difficulties that prevent them from taking up the posts that are available to them and offer support in the workplace. They should also explain to administrators or owners of businesses what needs to be done, and how much support they can get from the Government to make it possible for the company to employ a deaf person.

The Presiding Officer: Question 9, OAQ(3)1506(FM), is withdrawn.

Lles Pobl Hŷn

C10 Eleanor Burnham: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am les pobl hŷn yng Nghymru? OAQ(3)1512(FM)

Y Prif Weinidog: Mae'r prif fentrau sydd ar gael inni ar gyfer hyrwyddo lles yn cynnwys Gwanwyn, sy'n dathlu creadigrwydd, nofio am ddim, sy'n hybu gwell bywyd cymdeithasol yn ogystal â gwell iechyd, Gofal Piau Hi y Gaeaf Hwn, Heneiddio'n Dda a Hŷn a Hyderus ar gyfer dysgu.

Eleanor Burnham: Edrychaf ymlaen at fod yn berson hŷn sy'n mynd i nofio. Ar nodyn mwy difrifol, mae ffigurau a ryddhawyd gan Help the Aged yn dangos bod 1,300 o farwolaethau yn y gaeaf ymysg pobl dros 65 yn 2006-07. Mae ateb seneddol wedi cadarnhau y bydd pensïynwyr Cymru'n colli tua £12.5 miliwn yn nhair blynedd cyntaf cynllun newydd Llywodraeth Lafur y DU i leihau'r cyfnod pan gaiff pensïynwyr hawlio credydau pensiwn wedi'u hól-ddyddio. Mae hynny ar ben y wasgfa gredyd, costau tanwydd uwch, costau byw cyffredinol, ac ymchwil gan Age Concern sy'n dangos nad

that six out of 10 lower-income pensioners are put off claiming benefits by the complex system involved, and that some may not even be aware that they are entitled to additional support. Therefore, what is the Welsh Assembly Government doing to address the hardships faced by older people this winter?

The First Minister: The prime provider of the benefits system is not us, but Westminster; it is a function of the split between our responsibilities and its responsibilities that pensions and benefits remain with Westminster. We do get involved in the provision of advice to ensure that people do not miss out on benefits to which they are entitled. It is important provision in helping to overcome the stigma that many people feel about asking for the benefits to which they are undoubtedly entitled. Council tax benefit, especially for older people, and especially for widows—and widowers sometimes—is the critical one. The percentage of entitled people who claim and receive council tax benefit is appallingly low; well below 50 per cent of those who are eligible claim it. We have to try to persuade people to overcome the stigma, the diffidence and the fear of the complexity of the forms, to ensure that they get the benefits to which they are entitled. It is all part of a package that will help them to survive what will undoubtedly be a difficult winter.

Jonathan Morgan: Moving on to another subject, what is the First Minister and the Assembly Government doing to send out the right message that we will not tolerate elder abuse in Wales? We have some worrying figures about the number of elderly people who are abused, either by members of their own family, or by individuals who are supposed to care for them. What steps is the Government taking to ensure that we are active in ensuring that we reduce the number of people who suffer from elder abuse? It is a huge issue, and we cannot sit back and simply allow it to happen.

The First Minister: I could not agree more. You are right to point out that, sometimes, surprisingly, the issue is not about being

yw chwech o bob 10 pensïynwr incwm isel yn hawlio budd-daliadau oherwydd y system gymhleth, ac nad yw rhai ohonynt hyd yn oed yn ymwybodol efallai fod ganddynt hawl i gael cymorth ychwanegol. Felly, beth y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru'n ei wneud i fynd i'r afael â'r caledi a wynebïr gan bobl hŷn y gaeaf hwn?

Y Prif Weinidog: Nid ni yw prif ddarparwr y system budd-daliadau, ond San Steffan; mae'n rhan o'r rhaniad rhwng ein cyfrifoldebau ni a'u cyfrifoldebau hwy fod pensïynau a budd-daliadau'n aros yn San Steffan. Yr ydym yn cymryd rhan yn y broses o ddarparu cyngor i sicrhau bod pobl yn cael yr holl fudd-daliadau y mae ganddynt hawl i'w cael. Mae'n ddarpariaeth bwysig o ran helpu i oresgyn y stigma y mae llawer o bobl yn ei deimlo ynghylch gofyn am y budd-daliadau y mae ganddynt hawl ddiarmheuol i'w cael. Budd-dal y dreth gyngor yw'r un hollbwysig, yn arbennig ar gyfer pobl hŷn a gwragedd gweddw—a gwŷr gweddw weithiau. Mae canran y bobl sydd â hawl sy'n hawlio budd-dal y dreth gyngor ac yn ei gael yn ofnadwy o isel; mae llai o lawer na 50 y cant o'r rhai sy'n gymwys yn ei hawlio. Rhaid inni geisio perswadio pobl i oresgyn y stigma, yr anhyder a'r ofn ynghylch cymhlethdod y ffurflenni, er mwyn sicrhau eu bod yn cael y budd-daliadau y mae ganddynt hawl i'w cael. Mae hyn i gyd yn rhan o becyn a fydd yn eu helpu i oroesi gaeaf sy'n siŵr o fod yn un anodd.

Jonathan Morgan: A symud ymlaen at bwnc arall, beth y mae'r Prif Weinidog a Llywodraeth y Cynulliad yn ei wneud i anfon y neges gywir na fyddwn yn goddef cam-drin yr henoed yng Nghymru? Mae gennym rai ffigurau sy'n peri pryder o ran nifer y bobl oedrannus sy'n cael eu cam-drin, naill ai gan aelodau o'u teuluoedd eu hunain, neu gan unigolion sydd i fod i ofalu amdanynt. Pa gamau y mae'r Llywodraeth yn eu cymryd i sicrhau ein bod yn weithgar o ran sicrhau ein bod yn lleihau nifer y bobl sy'n dioddef yn sgîl cam-drin yr henoed? Mae'n fater enfawr, ac ni allwn eistedd yn ôl a gadael iddo ddigwydd.

Y Prif Weinidog: Yr wyf yn cytuno i'r carn. Yr ydych yn gywir pan ddywedwch nad y broblem, weithiau, yn rhyfedd iawn, yw eich

abused by people who do not know you, because you are in an old people's home, a nursing home, or even a hospital, it is about members of your own family who, for some reason, develop this intense hatred of their own kith and kin.

bod yn cael eich cam-drin gan bobl nad ydynt yn eich adnabod, oherwydd eich bod mewn cartref hen bobl, mewn cartref nyrsio, neu mewn ysbyty hyd yn oed; efallai mai aelodau o'ch teulu chi eich hun a fydd, am ryw reswm, yn magu casineb mawr at eu cyfeillion a'u perthnasau hwy eu hunain.

2.30 p.m.

It may be shocking, but, unfortunately, it happens. Wales has the world's first older person's commissioner in Ruth Marks, who has a statutory duty to search out areas where she can act as an advocate for people who are in danger of being abused or who are being abused. She can ensure that people have a dignified, peaceful and beneficial old age, as is their right, however dependent they are. We want them to remain as independent as possible for as long as possible, but inevitably people become dependent on family members or sometimes on statutory services. Whichever stage of elderliness you are in, your dignity must always be respected.

Mae'n frawychus, efallai, ond, ysywaeth, mae'n digwydd. Gan Gymru y mae'r comisiynydd cyntaf yn y byd i bobl hŷn, sef Ruth Marks, sydd â dyletswydd statudol i chwilio am feysydd lle y gall weithredu fel eiriolwr dros bobl y mae perygl iddynt gael eu cam-drin neu sy'n cael eu cam-drin. Gall hi sicrhau bod pobl yn cael henaint urddasol, heddychlon a buddiol, rhywbeth y mae ganddynt hawl i'w gael, pa mor ddibynnol bynnag y bŏnt. Mae arnom eisiau iddynt barhau mor annibynnol ag y gallant cyhyd ag y gallant, ond yn anochel mae pobl yn mynd i ddibynnu ar aelodau'r teulu neu weithiau ar wasanaethau statudol. Ym mha gyfnod bynnag o henaint yr ydych, rhaid parchu eich urddas bob amser.

Datganiad a Chyhoeddiad Busnes Business Statement and Announcement

The Counsel General and Leader of the House (Carwyn Jones): There are no changes to report to this week's planned Government business, and business for the next three weeks is as set out in the business statement and announcement that can be found in the agenda papers available to Members electronically.

Y Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ (Carwyn Jones): Nid oes dim newidiadau i'w cyhoeddi ym musnes arfaethedig y Llywodraeth yr wythnos hon, ac mae'r busnes ar gyfer y tair wythnos nesaf fel y mae wedi'i nodi yn y datganiad a chyhoeddiad busnes, y gellir ei weld ymhlith papurau'r agenda sydd ar gael i'r Aelodau'n electronig.

Nick Bourne: I ask the Leader of the House whether he could have a word with his learned colleague, the Counsel General, and come forward with a written statement on the position on privilege as it affects all Members here. Given current concerns about the uncertainty regarding the precise extent of our privileges, I ask him to look at the issue.

Nick Bourne: Gofynnaf i Arweinydd y Tŷ a allai gael gair â'i gyd-Aelod dysgedig, y Cwnsler Cyffredinol, a chyflwyno datganiad ysgrifenedig ar y sefyllfa o ran braint fel y mae'n effeithio ar bob Aelod yma. O gofio'r pryderon ar hyn o bryd ynghylch yr ansicrwydd ynglŷn ag union hyd a lled ein breintiau, gofynnaf iddo edrych ar y mater.

Carwyn Jones: If the Counsel General were here, I am sure that he would say that the way in which Members are treated and dealt with in the Chamber is not a matter for him. As you know, the Counsel General is the law

Carwyn Jones: Petai'r Cwnsler Cyffredinol yma, yr wyf yn siŵr y dywedai nad mater iddo ef yw'r modd y delir ac yr ymdrinnir ag Aelodau yn y Siambr. Fel y gwyddoch, y Cwnsler Cyffredinol yw'r cynghorydd

adviser to the Assembly Government. Therefore, such matters should be referred to the Assembly Commission and to the Presiding Officer.

Bethan Jenkins: What discussions have you had with your colleagues in Westminster on the pre-budget report? I just want to raise awareness of the fact that many child poverty campaigners had hoped that the Government would provide £1 billion extra funding to tackle child poverty, but that does not seem to be the case. Without that extra funding, eradicating child poverty will not be possible until 2024. Therefore, I seek clarity on whether you have had discussions on the pre-budget report, particularly on child poverty measures. Will that lack of extra funding impact negatively on the progressive work that we are trying to undertake here, in the National Assembly for Wales?

Secondly, it was National HIV/AIDS Awareness Day yesterday and I am glad to see many Members wearing red ribbons today. Could we have a statement on AIDS awareness and sexual health in schools? I know that other Members have received e-mails asking for a more structured approach to sex education in our schools. Could we have a statement from the Government to see whether any action is being taken in this field?

Carwyn Jones: It would be difficult to accommodate an oral statement in Plenary between now and the Christmas recess, but it is the Government's view that all must be done to eradicate AIDS. It has been more than 20 years since AIDS became embedded in the public consciousness, and it is important to note the effect that it has on many developing countries, particularly Africa, where AIDS has by now devastated the economic prospects of more than one generation. I reiterate that the Government is fully behind World AIDS Day and what it stands for, as well as the need to eradicate AIDS, ultimately. We also need to enable those who are HIV positive to live with the disease, and medical knowledge is now such that it is possible to live close to a normal life when you are HIV positive. It is important that those in other countries get the same

cyfreithiol i Lywodraeth y Cynulliad. Felly, dylid cyfeirio materion o'r fath at Gomisiwn y Cynulliad ac at y Llywydd.

Bethan Jenkins: Pa drafodaethau yr ydych wedi'u cael â'ch cyd-aelodau yn San Steffan ar yr adroddiad rhag-gyllidebol? Eisiau codi ymwybyddiaeth sydd arnaf o'r ffaith bod llawer o ymgyrchwyr tlodi plant wedi gobeithio y byddai'r Llywodraeth yn darparu cyllid ychwanegol o £1 biliwn i fynd i'r afael â thlodi plant, ond nid yw hynny i'w weld yn digwydd. Heb yr arian ychwanegol hwnnw, ni fydd modd dileu tlodi plant tan 2024. Felly, gofynnaf am eglurhad ynghylch a ydych wedi cael trafodaethau ar yr adroddiad rhag-gyllidebol, yn enwedig ynghylch mesurau tlodi plant. A gaiff y diffyg cyllid ychwanegol hwnnw effaith negyddol ar y gwaith yr ydym yn ceisio'i wneud yma, yng Nghynulliad Cenedlaethol Cymru?

Yn ail, yr oedd ddoe yn Ddiwrnod Ymwybyddiaeth Genedlaethol HIV/AIDS ac yr wyf yn falch o weld llawer o Aelodau'n gwisgo rhubanau coch heddiw. A allem gael datganiad ar ymwybyddiaeth AIDS ac iechyd rhywiol mewn ysgolion? Gwn fod Aelodau eraill wedi cael e-byst yn gofyn am ddull mwy strwythuredig o ymdrin ag addysg rhyw yn ein hysgolion. A allem gael datganiad gan y Llywodraeth i weld a oes unrhyw beth yn cael ei wneud yn y maes hwn?

Carwyn Jones: Byddai'n anodd gwneud lle i ddatganiad llafar mewn Cyfarfod Llawn rhwng hyn a gwyliau'r Nadolig, ond barn y Llywodraeth yw bod yn rhaid gwneud popeth i ddileu AIDS. Mae dros 20 mlynedd wedi mynd heibio ers i AIDS fwrw gwreiddiau yn ymwybyddiaeth y cyhoedd, ac mae'n bwysig nodi'r effaith a gaiff ar lawer o wledydd sy'n datblygu, yn enwedig yn Affrica, lle y mae AIDS erbyn hyn wedi difetha rhagolygon economaidd mwy nag un genhedlaeth. Dywedaf eto fod y Llywodraeth yn gwbl gefnogol i Ddiwrnod AIDS y Byd a'r hyn y mae'n ei gynrychioli, yn ogystal â'r angen i ddileu AIDS, yn y pen draw. Mae angen inni alluogi pobl sy'n HIV positif i fyw gyda'r afiechyd hefyd, ac erbyn hyn, diolch i wybodaeth feddygol, gellir byw bywyd sydd bron yn normal pan fyddwch yn HIV positif. Mae'n bwysig i bobl mewn gwledydd eraill

advantages, through access to medication, as people in the UK.

On child poverty, we know that child benefit will be increased, and that will be brought forward from the original April launch date to January 2009. We also know that the increases to the child tax credit, which were due to come into effect in April 2010, will now be brought forward to April 2009. Therefore, the UK Government has done much to bring forward proposals that will help to alleviate child poverty, while recognising the difficulties that many on low incomes find themselves in. The pre-budget report did much for those on low incomes, and it remains the case that we and the Westminster Government are committed to eradicating child poverty by 2020.

Jenny Randerson: Please will you ask the Minister for Finance and Public Service Delivery whether he is prepared to give us an oral statement tomorrow on the changes to the capital spend that he announced on Radio Wales this morning? The changes are referred to in the final written budget statement published today, but the statement poses more questions than it answers. Given the apparent significance of the changes to the capital resources available to the Assembly Government, it will not be possible for us to give the matter its proper priority in the final budget debate to be held next week. An opportunity to question the Minister specifically on these changes would be most valuable for all concerned.

Carwyn Jones: Members have the opportunity to question Ministers from time to time in the Chamber. However, the final budget debate is scheduled for next Tuesday, and that debate can be used by Members as an opportunity to raise all issues connected to the budget. I am sure that, if issues are raised with the Minister, he will seek to deal with them.

Mohammad Asghar: I am concerned about the recent events in Bombay, as they have implications for the safety and security of us all, whether in New York, London, Bali or

gael yr un manteision, drwy fynediad at feddyginiaeth, ag a gaiff pobl yn y Deyrnas Unedig.

O ran tlodi plant, gwyddom y caiff budd-dal plant ei gynyddu, ac y deuir â hynny ymlaen o'r dyddiad cychwyn gwreiddiol yn Ebrill i fis Ionawr 2009. Gwyddom hefyd y bydd y codiadau yng nghredyd treth plant, a oedd i fod i ddod i rym yn Ebrill 2010, yn cael eu dwyn ymlaen yn awr i Ebrill 2009. Felly, mae Llywodraeth y Deyrnas Unedig wedi gwneud llawer i gyflwyno cynigion a fydd yn helpu i liniaru tlodi plant, ond gan gydnabod y trafferthion y mae llawer o bobl sydd ar incwm isel yn eu cael. Gwnaeth yr adroddiad rhag-gyllidebol lawer dros bobl ar incwm isel, ac mae'n wir o hyd ein bod ni a Llywodraeth San Steffan wedi ymrwymo i ddileu tlodi plant erbyn 2020.

Jenny Randerson: Os gwelwch yn dda a wnewch ofyn i'r Gweinidog dros Gyllid a Chyflenwi Gwasanaethau Cyhoeddus a yw'n barod i roi datganiad llafar inni yfory ar y newidiadau mewn gwariant cyfalaf a gyhoeddodd ar Radio Wales y bore yma? Cyfeirir at y newidiadau yn y datganiad cyllideb ysgrifenedig terfynol a gyhoeddir heddiw, ond mae'r datganiad yn gofyn mwy o gwestiynau nag a atebir. O ystyried arwyddocâd ymddangosiadol y newidiadau yn yr adnoddau cyfalaf a fydd ar gael i Lywodraeth y Cynulliad, ni fydd yn bosibl inni roi'r flaenoriaeth briodol i'r mater yn y ddadl derfynol ar y gyllideb a gynhelir yr wythnos nesaf. Byddai cyfle i holi'r Gweinidog yn benodol ynghylch y newidiadau hyn yn dra gwerthfawr i bawb dan sylw.

Carwyn Jones: Mae'r Aelodau'n cael cyfle i holi Gweinidogion o bryd i'w gilydd yn y Siambr. Fodd bynnag, mae'r ddadl derfynol ar y gyllideb wedi'i threfnu ar gyfer dydd Mawrth nesaf, a gall Aelodau ddefnyddio'r ddadl honno fel cyfle i godi'r holl gwestiynau sy'n gysylltiedig â'r gyllideb. Yr wyf yn siŵr, os codir materion gyda'r Gweinidog, y bydd ef yn ceisio delio â hwy.

Mohammad Asghar: Yr wyf yn bryderus ynghylch y digwyddiadau'n ddiweddar yn Bombay, gan fod iddynt oblygiadau i'n diogelwch ni i gyd, boed yn Efrog Newydd,

Islamabad. Things are getting out of hand. We should secure our country by different measures, and we do not have to look towards London. Some elements, no matter where in the world they are, cannot be traced, and it is our moral duty to protect and give safety to our communities. Will you consider a debate to discuss security and safety arrangements in Wales in the light of increased world terrorism?

Carwyn Jones: I join you in expressing the horror that all Members feel at the events in Mumbai. All such attacks are chilling, but what was particularly chilling about this one was the deliberate targeting of civilians. Reports originally referred to British and American citizens as the primary target, but that was not the case. The railway station was targeted, and there were reports that a hospital was targeted, which really shows the lack of the attackers' humanity and morality in their actions—although, of course, being a terrorist requires a lack of humanity and morality, regardless of the original wellspring for the terrorism.

The issue that you refer to is a security issue that is best dealt with on a UK-wide basis. It would be difficult if not impossible for us to express a view or do anything about security issues in Wales alone. However, we have a real interest in ensuring that our country is reasonably safe from terrorist attacks and that we do all that we can to undermine the spring from which such terrorism flows. That means fighting extremism in all its forms, whether it be religious fanaticism of any kind or extremism from the extreme right.

William Graham: Leader of the House, would you encourage the Deputy First Minister to make a statement on Severn River Crossing plc? It is likely that it will not reduce the toll in line with the reduction in VAT, and, as you know, the tolls are due to increase next month.

Carwyn Jones: William, the responsibility for both Severn crossings rests with the

Llundain, Bali neu Islamabad. Mae pethau'n mynd dros ben llestri. Dylem ddiogelu ein gwlad drwy dulliau gwahanol, ac nid oes raid inni edrych tua Llundain. Ble bynnag yn y byd y bônt, mae rhai elfennau na ellir eu canfod, a'n dyletswydd foesol ni yw gwarchod a diogelu ein cymunedau. A wnewch ystyried dadl i drafod trefniadau diogelwch yng Nghymru yn wyneb y cynnydd mewn terfysgaeth yn y byd?

Carwyn Jones: Ymunaf â chi i fynegi'r arswyd y mae'r Aelodau i gyd yn ei deimlo ynghylch y digwyddiadau ym Mumbai. Mae pob ymosodiad o'r fath yn ddychrynlyd, ond yr hyn oedd yn arbennig o ddychrynlyd am hwn oedd y modd y targedwyd pobl gyffredin yn fwriadol. Yn ôl yr adroddiadau cyntaf, dinasyddion Prydeinig ac Americanaidd oedd y prif darged, ond nid oedd hynny'n wir. Targedwyd yr orsaf reilffordd, a chafwyd adroddiadau bod ysbyty wedi'i dargedu, sydd yn wir yn dangos diffyg dynoliaeth a moesoldeb yr ymosodwyr yn eu gweithredoedd—er bod yn rhaid wrth ddiffyg dynoliaeth a moesoldeb i fod yn derfysgwr wrth gwrs, beth bynnag fo tarddiad gwreiddiol y derfysgaeth.

Mae'r mater y cyfeiriwch ato'n fater yn ymwneud â diogelwch y mae'n well delio ag ef ar sail y Deyrnas Unedig gyfan. Byddai'n anodd os nad yn amhosibl i ni fynegi barn neu wneud unrhyw beth ynghylch materion diogelwch yng Nghymru ar ei phen ei hun. Fodd bynnag, mae inni fudd gwirioneddol mewn sicrhau bod ein gwlad yn weddol ddiogel rhag ymosodiadau terfysgol a'n bod yn gwneud popeth a allwn i danseilio tarddiad terfysgaeth o'r fath. Mae hynny'n golygu ymladd yn erbyn eithafiaeth o bob math, boed yn ffanatigiaeth grefyddol o unrhyw fath neu eithafiaeth gan y dde eithafol.

William Graham: Arweinydd y Tŷ, a wnaech annog y Dirprwy Brif Weinidog i wneud datganiad ynghylch Severn River Crossing ccc? Mae'n debyg na wnaiff ostwng y doll yn unol â'r gostyngiad mewn TAW, ac, fel y gwyddoch, bwriedir cynyddu'r tollau y mis nesaf.

Carwyn Jones: William, gan gynrychiolydd Llywodraeth yr Adran Drafndiaeth yn

Department for Transport's Government representative in England and with the Highways Agency. The agency has a concession agreement with Severn River Crossing, so it is not a devolved matter.

2.40 p.m.

David Lloyd: Will the Leader of the House consider the situation as regards Her Majesty's Revenue and Customs offices? I realise that the matter is not devolved, but in Wales we face the prospect of closure for 10 HMRC offices at which 450 staff are currently employed. These offices are in some of our most deprived communities. I find it perplexing that a UK Government department should remove Government jobs from our poorest communities, in contrast to the Welsh Assembly Government's policy of spreading work out from Cardiff. Considering the impact of the present uncertain economic situation worldwide, it also adds to my perplexity as regards the loss of these jobs in 10 Welsh HMRC offices. Therefore, will the Leader of the House consider a statement based on the representation that the Welsh Assembly Government has made to UK Government colleagues on the HMRC proposals to close 10 Welsh offices?

Carwyn Jones: The First Minister has made his views known on this issue. He has made representations to the UK Government about the implications of the decisions being taken about HMRC. As a Government, we share the concern that Members have previously expressed about the implications for job losses. At a time when public finances are tightening, it is important that we have an efficient method of revenue collection in place, particularly from those who have a particular ability to conceal their true income, if I may put it that way. We need officers in place who can unravel the often complex arrangements put in place by some individuals to evade tax, which is lawful, as I am sure that Howard will tell me, rather than avoid tax. I do not think that I can go beyond what the First Minister has said. He has expressed concern and has said that we fear that there will be a negative impact on jobs in

Lloegr a chan yr Asiantaeth Briffyrdd y mae'r cyfrifoldeb am ddwy bont Hafren. Mae gan yr asiantaeth gytundeb consesiwn gyda Severn River Crossing, felly nid yw'n fater datganoledig.

David Lloyd: A wnaiff Arweinydd y Tŷ ystyried y sefyllfa ynglŷn â swyddfeydd Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi? Yr wyf yn sylweddoli nad yw'r mater wedi'i ddatganoli, ond yng Nghymru yr ydym yn wynebu'r posibilrwydd y caeir 10 o swyddfeydd Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi lle y cyflogir 450 o staff ar hyn o bryd. Mae'r swyddfeydd hyn yn rhai o'n cymunedau mwyaf difreintiedig. Mae'n peri dryswch i mi fod Llywodraeth y Deyrnas Unedig yn dileu swyddi'r Llywodraeth yn ein cymunedau tlotaf, yn wahanol i bolisi Llywodraeth Cynulliad Cymru o wasgaru gwaith allan o Gaerdydd. O ystyried effaith y sefyllfa economaidd ansicr ledled y byd ar hyn o bryd, mae hynny'n ychwanegu at fy nryswch ynghylch colli'r swyddi hyn mewn 10 o swyddfeydd Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi yng Nghymru. Felly, a wnaiff Arweinydd y Tŷ ystyried datganiad yn seiliedig ar y sylwadau y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi'u cyflwyno i Lywodraeth y Deyrnas Unedig ynghylch cynigion Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi i gau 10 swyddfa yng Nghymru?

Carwyn Jones: Mae'r Prif Weinidog wedi gwneud ei farn yn hysbys ar y mater hwn. Mae wedi cyflwyno sylwadau i Lywodraeth y Deyrnas Unedig ynghylch goblygiadau'r penderfyniadau a wneir ynghylch Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi. Fel Llywodraeth, yr ydym yn cyd-fynd â'r pryder y mae Aelodau eisoes wedi'i fynegi ynghylch y goblygiadau o ran colli swyddi. Ar adeg pan fo cyllid cyhoeddus yn tynhau, mae'n bwysig bod gennym ddull effeithlon o gasglu refeniw, yn enwedig gan rai sydd â gallu arbennig i guddio'u gwir incwm, os caf ei gyfleu felly. Mae angen inni fod â swyddogion a all ddatrys y trefniadau cymhleth a wneir yn aml gan rai unigolion i ochel rhag treth, sy'n gyfeithlon, fel y dywed Howard wrthyf, mae'n siŵr, yn hytrach nag osgoi treth. Nid wyf yn meddwl y gallaf fynd ddim pellach na'r hyn y mae'r Prif Weinidog wedi'i ddweud. Mae wedi mynegi pryder ac wedi

Wales.

dweud bod arnom ofn y bydd effaith negyddol ar swyddi yng Nghymru.

Eleanor Burnham: Will the Leader of the House persuade his colleague, the Deputy First Minister, to make a statement about his recent visit to Japan, particularly in relation to the resulting inward investment?

Eleanor Burnham: A wnaiff Arweinydd y Tŷ berswadio'i gyd-Weinidog, y Dirprwy Brif Weinidog, i wneud datganiad am ei ymweliad yn ddiweddar â Japan, yn enwedig yng nghyswllt y mewnfuddsoddiad a ddaw i Gymru yn sgîl hynny?

Carwyn Jones: If my memory serves me correctly, a statement was made on this matter some weeks ago in the Chamber. It was not specific to the trade mission to Japan, but that was included in the statement that was issued at the time.

Carwyn Jones: Os wyf yn cofio'n iawn, gwnaethpwyd datganiad ar y mater hwn ychydig wythnosau'n ôl yn y Siambr. Nid oedd yn benodol am y daith fasnach i Japan, ond yr oedd hynny'n cael ei gynnwys yn y datganiad a gyhoeddwyd ar y pryd.

Datganiad am y Rhaglen Reilffyrdd ac Ailflaenoriaethu'r Flaenraglen Gefnffyrdd Statement on the Rail Programme and Reprioritisation of the Trunk Road Forward Programme

Y Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth (Ieuan Wyn Jones): Yn 'Cymru'n Un', bu inni ymrwymo'n llawn i greu cysylltiadau trafnidiaeth gwell, yn ffyrdd ac yn rheilffyrdd, rhwng y gogledd, y gorllewin a'r de, ac i sefydlu mentrau integredig a thrawsbynciol gyda'r nod o sicrhau datblygu economaidd ac adfywio mewn ardaloedd fel Blaenau'r Cymoedd a Môn a Menai. Ar 2 Hydref 2007, cyflwynais fy ngweledigaeth o ran sut y byddwn yn cyflawni'r ymrwymadau hyn yn 'Cymru'n Un' a dywedais y byddwn yn rhoi'r manylion yn ddiweddarach. Heddiw, yr wyf yn anrhydeddu'r addewid honno ac yn gwneud hynny yng nghyd-destun eu cyflwyno yn rhan o'm hadolygiad o'n rhaglenni ffyrdd a rheilffyrdd.

The Deputy First Minister and Minister for Economy and Transport (Ieuan Wyn Jones): In 'One Wales', we firmly committed to creating better transport links, both road and rail, between the north, the west and south Wales, and to establish integrated and cross-cutting initiatives aimed at promoting economic development and regeneration in areas such as the Heads of the Valleys and Môn a Menai. On 2 October 2007, I set out my vision of how we intended to deliver on these 'One Wales' commitments, and I said that I would set out the details at a later date. Today, I am honouring that pledge, and I do so in the context of presenting them as part of my review of our road and rail programmes.

Yr wyf hefyd yn ymwybodol o'r ymrwymiad a wnaethom yn 'Cymru'n Un' mewn perthynas â lleihau allyriadau carbon, a'r rhan y mae'n rhaid i drafnidiaeth ei chwarae wrth fodloni'r addewid honno. Dyna pam yr wyf yn cyflwyno am y tro cyntaf ein blaenraglen reilffyrdd a fydd yn rhoi tystiolaeth gadarn o'n bwriad i greu system drafnidiaeth integredig ac i hybu newid mewn dulliau teithio. Yn y man, byddaf hefyd yn gwneud datganiad am sut y bwriadwn ddatblygu ein menter trefi

I am also very conscious of the commitment that we made in 'One Wales' in respect of reducing carbon emissions and of the part that transport must play in meeting that pledge. That is why I am today, for the first time, setting out our forward rail programme, which will give firm evidence of our intention to create an integrated transport system and to promote a shift in modes of transport. In due course, I will also be making a statement on how we intend to take forward our sustainable towns initiative.

cynaliadwy.

Bydd ein cynlluniau ar gyfer ffyrdd a rheilffyrdd yn cael eu mireinio eto wrth inni gyflwyno'r cynllun trafndiaeth cenedlaethol a'i sgîl effeithiau rhanbarthol drwy'r pedwar consortiwm trafndiaeth. Mae cynlluniau o'r fath yn amodol ar gwblhau gweithdrefnau cydsynio statudol, ar gael cyllid ar eu cyfer, ac ar effaith yr adroddiad cyn-gyllidebol a gyhoeddwyd yn Nhŷ'r Cyffredin yr wythnos diwethaf. Gobeithiaf fod Aelodau wedi cael copïau o'r mapiau sy'n cyd-fynd â'r datganiad hwn. Mae un bob un ar gyfer rheilffyrdd a ffyrdd, ac maent yn dangos y manylion sylfaenol. Mae'r mapiau yn dangos ein bod yn gwneud cynlluniau nid yn unig ar gyfer y flwyddyn nesaf neu hyd yn oed y tair blynedd nesaf, ond ar gyfer Cymru yn 2014 a thu hwnt.

I begin with the rail programme. Until recently, rail infrastructure projects were delivered through local authorities using our transport grant arrangements. Now, we are making greater use of the powers provided by the Railways Act 2005. With the move to regional transport plans, we propose that rail projects should be sponsored by the Assembly Government and delivered according to the priorities of 'One Wales'.

This month will see the start of the Holyhead to Cardiff express service in line with the 'One Wales' pledge to improve north-south rail links. This is listed on the map as an approved commitment, as is, for example, the half-hourly Merthyr to Cardiff service in the south Wales Valleys, which is due to start in May next year. I will be looking at what enhancements I can make to the Cambrian coastline services when the infrastructure improvements have been completed around the autumn of 2009.

I am committed to providing extra carriages and services on the Valleys lines, where demand continues to grow. The forward programme is therefore good news for people in Rhymney, Maesteg, Caerphilly and Pontypridd who are waiting for additional

Our road and rail plans will be subject to further refinement as we bring forward the national transport plan and its regional spin-offs through the four transport consortia. Of course, such plans are subject to the completion of statutory consent procedures, to the availability of finance, and to the impact of the recent pre-budget report announced in the House of Commons last week. I hope that Members will have received their copies of the maps that accompany this statement. There is one each for rail and road, and they set out the underlying detail. The maps show that we are planning not just for next year or even for the next three years, but for Wales in 2014 and beyond.

Dechreuaf gyda'r rhaglen reilffyrdd. Tan yn ddiweddar, yr oedd prosiectau seilwaith rheilffyrdd yn cael eu rhoi ar waith drwy awdurdodau lleol gan ddefnyddio ein trefniadau grant trafndiaeth ni. Bellach, yr ydym yn defnyddio mwy ar y pwerau a ddarparwyd gan Ddeddf Rheilffyrdd 2005. Wrth inni symud at gynlluniau trafndiaeth rhanbarthol, yr ydym yn cynnig y dylai prosiectau rheilffyrdd gael eu noddi gan Lywodraeth y Cynulliad a'u rhoi ar waith yn unol â blaenoriaethau 'Cymru'n Un'.

Y mis hwn byddwn yn gweld y gwasanaeth cyflym rhwng Caerdydd a Chaerdydd yn dechrau yn unol â'r adduned yn 'Cymru'n Un' i wella cysylltiadau rheilffordd rhwng y gogledd a'r de. Mae hwn yn cael ei restru ar y map fel ymrwymiad sydd wedi'i gymeradwyo, fel y mae, er enghraifft, y gwasanaeth bob hanner awr o Ferthyr i Gaerdydd yn y Cymoedd, sydd i fod i ddechrau fis Mai y flwyddyn nesaf. Byddaf yn ystyried pa welliannau y gallaf eu gwneud i wasanaethau arfordir y Cambrian pan fydd y gwasanaethau seilwaith wedi cael eu cwblhau tua hydref 2009.

Yr wyf wedi ymrwymo i ddarparu cerbydau a gwasanaethau ychwanegol ar reilffyrdd y Cymoedd, lle y mae'r galw'n dal i gynyddu. Mae'r flaenraglen yn newyddion da felly i bobl yn Rhymni, Maesteg, Caerffili a Phontypridd sy'n disgwyl am wasanaethau

frequencies and for those in Enegrlyn who need a new station. I can confirm that I regard the addition of Ebbw Vale services to Newport as a priority.

To provide extra rail services in many areas, I need to programme investment in infrastructure in partnership with Network Rail. In addition to the programme already committed to, I am keen to see a start on improvements to the capacity of the railway line between Wrexham and Chester. I await Network Rail's feasibility study with interest.

Given the success of the re-opening of the line between Ebbw Vale and Cardiff, I will actively examine options for re-opening disused lines for new passenger services.

Turning to roads, the existing trunk road forward programme has been re-focused to produce a revised list of schemes in three timed phases. They are ranked in priority, reflecting 'One Wales' commitments. The full list of re-prioritised trunk road schemes appears on the maps that you have, and you will see that the phase 1 group includes a number of projects that will help improve communications between north and south. Those include vital improvements to the strategic A470 at Cwmbach, Allt-mawr and Gelligemlyn, and to the A487 at Porthmadog.

My aim is to provide better links between strategic centres of population, improving the distribution of economic development opportunities. Phases 2 and 3, when implemented, will mean the completion of the Heads of the Valleys road improvement as planned. The improvements contained in phases 1, 2 and 3—linking north and west Wales with the south—should be completed by 2020, subject to finance and statutory consent procedures.

This aim of spreading prosperity is reflected in our investment in other crucial links as set out in the maps accompanying this statement. Today's programme sets out to recognise the

amlach ac i'r rhai yn Enegrlyn y mae angen gorsaf newydd arnynt. Gallaf gadarnhau fy mod yn ystyried ychwanegu gwasanaethau o Lynebwy i Gasnewydd yn flaenoriaeth.

Er mwyn darparu gwasanaethau rheilffyrdd ychwanegol mewn llawer o ardaloedd, mae angen imi raglennu buddsoddiad yn y seilwaith mewn partneriaeth â Network Rail. Yn ychwanegol at y rhaglen yr ymrwymwyd iddi eisoes, yr wyf yn awyddus i weld dechrau gwella capasiti'r rheilffordd rhwng Wrecsam a Chaer. Yr wyf yn disgwyl gyda diddordeb am astudiaeth ddichonoldeb Network Rail.

O ystyried llwyddiant ailagor y rheilffordd rhwng Glynebwy a Chaerdydd, byddaf yn mynd ati o ddifrif i archwilio opsiynau er mwyn ailagor rheilffyrdd segur i wasanaethau teithwyr newydd.

A throi at y ffyrdd, rhoddwyd ffoecs newydd i'r flaenraglen gefnffyrdd er mwyn cynhyrchu rhestr ddiwygiedig o gynlluniau mewn tri cham sydd wedi cael eu hamseru. Fe'u rhestrir yn ôl y flaenoriaeth a roddir iddynt, gan adlewyrchu ymrwymadau 'Cymru'n Un'. Mae'r rhestr lawn o gynlluniau cefnffyrdd wedi'u hailflaenoriaethu i'w gweld ar y mapiau sydd gennych, a gwelwch fod grŵp cam 1 yn cynnwys nifer o brosiectau a fydd yn helpu i wella'r cysylltiadau rhwng y gogledd a'r de. Mae'r rhain yn cynnwys gwelliannau hollbwysig i'r A470 strategol yng Nghwmbach, Allt-mawr a Gelligemlyn, ac i'r A487 ym Mhorthmadog.

Fy nod yw darparu gwell cysylltiadau rhwng canolfannau poblogaeth strategol, gan wella dosbarthiad cyfleoedd datblygu economaidd. Bydd camau 2 a 3, pan gânt eu gweithredu, yn golygu cwblhau ffordd Blaenau'r Cymoedd fel y cynlluniwyd. Dylai'r gwelliannau sydd yng nghamau 1, 2 a 3—sy'n cysylltu'r gogledd a'r gorllewin â'r de—gael eu cwblhau erbyn 2020, yn amodol ar gyllid ac ar weithdrefnau cydsyniad statudol.

Mae'r nod hwn o ledaenu ffyniant yn cael ei adlewyrchu yn ein buddsoddiad mewn cysylltiadau eraill tyngedfennol, fel y dangosir ar y mapiau sy'n cyd-fynd â'r

importance of connections between the north and south of our country and the Heads of the Valleys, as well as securing improvements that increase prosperity and connectivity in all parts of our country. I am also determined to improve rail links, which will help us to meet our climate change targets and the demand from passengers for more services.

My aim is to ensure a progressive reduction in travelling times between north and south by accelerating the provision of new bypasses, relieving communities of heavy traffic, and providing further overtaking opportunities on roads hitherto clogged by slow-moving vehicles.

Investing in road and rail links is not cheap. However, for once, rail is getting a good deal. I can announce that the bids to the strategic capital investment fund for the proposed rail infrastructure improvements between Wrexham to Chester and Gowerton to Lougher have been approved in principle. Those projects amount to around £47 million of extra investment in rail between now and 2011. We are also actively pursuing input from European structural funds for eligible projects.

Devolution has made it possible for us to decide our own priorities. Our priorities as a Government are set out in 'One Wales'. I am proud that we are delivering on one of our key pledges, which will help to turn Wales into a strong and confident nation.

I commend these proposals to the Assembly.

2.50 p.m.

David Melding: We agree with the strategic choices in terms of focusing on the links between north and south, the Heads of the Valleys, and improving the road network, but we are disappointed that there is nothing for the A40 route to Fishguard and the link with the Republic of Ireland from the south, which we regard as one of the major European

datganiad hwn. Nod y rhaglen heddiw yw cydnabod pwysigrwydd y cysylltiadau rhwng y gogledd a'r de yn ein gwlad a Blaenau'r Cymoedd, yn ogystal â sicrhau gwelliannau sy'n cynyddu ffyniant a chysylltedd ym mhob rhan o'n gwlad. Yr wyf yn benderfynol o wella'r cysylltiadau rheilffordd, a fydd yn ein helpu i gyrraedd ein targedau o ran y newid yn yr hinsawdd ac i ddiwallu'r galw gan deithwyr am ragor o wasanaethau.

Fy nod yw sicrhau gostyngiad cynyddol yn yr amseroedd teithio rhwng y gogledd a'r de drwy gyflymu'r gwaith o ddarparu ffyrdd osgoi newydd, gan dynnu traffig trwm o gymunedau, a darparu rhagor o gyfleoedd i oddiweddyd ar ffyrdd a oedd yn arfer cael eu tagu gan gerbydau sy'n symud yn araf.

Nid yw buddsoddi mewn cysylltiadau ffyrdd a rheilffyrdd yn rhad. Fodd bynnag, am unwaith, mae'r rheilffyrdd yn gwneud yn dda. Gallaf gyhoeddi bod y ceisiadau i'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol ar gyfer y gwelliannau arfaethedig i'r seilwaith rheilffordd rhwng Wrecsam a Chaer a Thre-gŵyr a Chasllwchwr wedi cael eu cymeradwyo mewn egwyddor. Mae'r prosiectau hynny'n werth tua £47 miliwn o fuddsoddiad ychwanegol rhwng hyn a 2011. Yr ydym hefyd yn ymgeisio'n ddyfal i gael cyfraniad gan gronfeydd strwythurol Ewrop tuag at brosiectau cymwys.

Mae datganoli wedi ei gwneud yn bosibl inni benderfynu ar ein blaenoriaethau ein hunain. Mae ein blaenoriaethau fel Llywodraeth yn cael eu hamlinellu yn 'Cymru'n Un'. Yr wyf yn falch ein bod yn cyflawni un o'n haddewidion allweddol, a fydd yn helpu i wneud Cymru yn genedl gref a hyderus.

Yr wyf yn cymeradwyo'r cynigion hyn i'r Cynulliad.

David Melding: Yr ydym yn cytuno â'r dewisiadau strategol o safbwynt canolbwyntio ar y cysylltiadau rhwng y gogledd a'r de, Blaenau'r Cymoedd, a gwella'r rhwydwaith ffyrdd, ond yr ydym yn siomedig nad oes dim ar gyfer llwybr yr A40 i Abergwaun a'r cyswllt â Gweriniaeth Iwerddon o'r de, sydd yn ein barn ni yn un

routes that need to be developed.

I will be direct. The Deputy First Minister has said that this Government can deliver on phase 1, which will take you to April 2011. I realise that there will be an election then, but we are dealing with extended timelines when it comes to road and rail programmes. We know that there will be a financial squeeze by 2011. What assurances can the Deputy First Minister give us that the transport programme capital investment will be protected? There is no prospect, according to your plans, of two of the key schemes on the Heads of the Valleys road at Dowlais Top in Hirwaun even starting before 2014—that is, if you resolve the current issues. That is one of the main strategic developments needed to transform and regenerate the northern south Wales Valleys. Therefore, I do not think that we have seen much of a strategic vision of how we will take forward the roads programme given that we know that it will take one heck of a hit, potentially, in a couple of years when we are through—let us hope—this current recession.

Rail services will potentially be hit by a future stretched and depleted budget, but I would like some idea, in terms of strategy, of the extent of modal shift that is being sought. There seems to be no real indication of the increase in passenger traffic that you think will be appropriate—that is something that we share. I know that you are committed to developing a better rail service with greater frequency, particularly in the south Wales Valleys area, but I still do not see any sign of what the Government thinks is achievable and how quickly you will get there. Nor do I see any indication of any programmes that will be brought forward in terms of the recession. I realise that road-building schemes are large schemes that are not amenable to being shifted quickly, but I would have thought that some of the rail infrastructure schemes, particularly around station improvement, would be more amenable to being shifted.

o'r llwybrau Ewropeaidd pwysig y mae angen ei ddatblygu.

Byddaf yn ddiflewyn-ar-dafod. Mae'r Dirprwy Brif Weinidog wedi dweud y gall y Llywodraeth hon gyflawni cam 1, a fydd yn mynd â chi tan fis Ebrill 2011. Yr wyf yn sylweddoli y bydd etholiad bryd hynny, ond yr ydym yn delio ag amserlenni estynedig wrth ymdrin â rhaglenni ffyrdd a rheilffyrdd. Gwyddom y bydd gwasgfa ariannol erbyn 2011. Pa sicrwydd y gall y Dirprwy Brif Weinidog ei roi inni y caiff buddsoddiad cyfalaf y rhaglen drafnidiaeth ei warchod? Nid oes dim gobaith, yn ôl eich cynlluniau, y bydd dau o'r cynlluniau allweddol ar ffordd Blaenau'r Cymoedd yn Dowlais Top yn Hirwaun hyd yn oed yn dechrau cyn 2014—hynny yw, os datrysych y problemau sy'n bod ar hyn o bryd. Mae hynny'n un o'r prif ddatblygiadau strategol sy'n ofynnol i weddnewid ac adfywio rhan ogleddol Cymoedd y de. Felly, ni chredaf inni weld llawer o weledigaeth strategol o ran sut y rhown y rhaglen ffyrdd ar waith o ystyried y caiff ergyd ysgytwol, o bosibl, ymhen rhyw ddwy flynedd pan fydd y dirwasgiad presennol wedi dod i ben, gobeithio.

Mae'n bosibl y caiff gwasanaethau rheilffyrdd eu taro gan gyllideb a fydd dan straen ac wedi'i disbyddu yn y dyfodol, ond hoffwn gael rhyw syniad, o safbwynt strategaeth, o faint y newid a geisir mewn dulliau teithio. Nid yw'n ymddangos bod dim awgrym gwirioneddol ynglŷn â'r cynnydd y tybiwch y byddai'n briodol o ran traffig teithwyr—mae hynny'n rhywbeth yr ydym yn cyd-fynd yn ei gylch. Gwn eich bod wedi ymrwymo i ddatblygu gwell gwasanaeth rheilffyrdd sy'n rhedeg yn amlach, yn enwedig yn ardal y Cymoedd, ond nid wyf yn gweld dim arwydd o hyd o'r hyn y gellir ei gyflawni ym marn y Llywodraeth a pha mor gyflym y cyrhaeddwn y fan honno. Nid wyf ychwaith yn gweld dim awgrym o raglenni a gaiff eu cyflwyno yng nghyd-destun y dirwasgiad. Yr wyf yn sylweddoli bod cynlluniau adeiladu ffyrdd yn gynlluniau mawr nad yw'n hawdd eu symud yn gyflym, ond byddwn wedi meddwl y byddai rhai o'r cynlluniau seilwaith ar gyfer y rheilffyrdd, yn enwedig y rhai'n ymwneud â gwella gorsafod, yn hawdd eu symud.

When is the business case for the M4 relief road expected?

Finally, on sustainable towns—and I know that we will have a statement on this—your Government has been criticised for aiming for, I think, four sustainable towns. I think that all of the responses stated that that was far too ambitious, given the limitations in your budget and that you should concentrate on one sustainable town. Is that now your thinking?

The Deputy First Minister: This seems to be a slight conundrum. On the one hand I am being criticised for saying that all I can really promise is what I can do by 2011, and yet I am supposed to be producing a strategy for a long-term vision for what the Assembly Government wants to do. You cannot really have it both ways—

David Melding: That is the generosity of Government.

The Presiding Officer: Order. The Minister is replying to your question. Should you be interested in speaking again, I will call you, but not when you are sitting down.

The Deputy First Minister: Uncharacteristically, David did not give the Government credit for what it has done; it has set out what I describe as a vision. That was originally set out in October 2007, and now, we are putting the meat on the bones. As David will recognise when he looks at the schemes for roads that take us up to 2011, there are two A40 schemes in the programme. David would probably say that they want a dual carriageway for the A40. We have made it clear that we do not think that that is a priority, but where we think that improvements to the A40 need to be made, those have been included, and they have been prioritised in the period to April 2011.

I am sure that David will recall that the previous Government set out a vision for the Heads of the Valleys that took us to 2020. The completion of the Heads of the Valleys road in 2020 is maintained in this

Pryd yr ydych yn disgwyl yr achos busnes ar gyfer ffordd liniaru'r M4?

Yn olaf, o ran trefi cynaliadwy—gwn y byddwn yn cael datganiad ar hyn—mae eich Llywodraeth wedi cael ei beirniadu am anelu, yr wyf yn meddwl, at bedair tref gynaliadwy. Credaf fod yr ymatebion i gyd yn dweud bod hynny'n llawer rhy uchelgeisiol, o ystyried y cyfyngiadau yn eich cyllideb ac y dylech ganolbwyntio ar un dref gynaliadwy. Ai dyna yr ydych chi'n ei feddwl erbyn hyn?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'n ymddangos bod hyn yn dipyn o benbleth. Ar y naill law, yr wyf yn cael fy meirniadu am ddweud mai'r cyfan y gallaf ei addo mewn gwirionedd yw'r hyn y gallaf ei wneud erbyn 2011, ac eto yr wyf i fod i gynhyrchu strategaeth ar weledigaeth hirdymor o ran yr hyn y mae Llywodraeth y Cynulliad am ei wneud. Ni allwch gael y naill a'r llall—

David Melding: Dyna yw'r sefyllfa haelfrydig sydd gan Lywodraeth.

Y Llywydd: Trefn. Mae'r Gweinidog yn ateb eich cwestiwn. Pe baech am siarad eto, fe'ch galwaf, ond nid pan ydych ar eich eistedd.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yn annodweddiadol, ni roddodd David glod i'r Llywodraeth am yr hyn y mae wedi'i wneud; mae wedi amlinellu'r hyn y byddwn yn ei ddisgrifio'n weledigaeth. Fe'i cyflwynwyd yn wreiddiol ym mis Hydref 2007, ac yn awr, yr ydym yn rhoi cnawd ar yr esgym. Fel y bydd David yn gweld wrth edrych ar y cynlluniau ar gyfer ffyrdd sy'n mynd â ni hyd at 2011, mae dau gynllun ar gyfer yr A40 yn y rhaglen. Mae'n debyg y byddai David yn dweud eu bod am gael ffordd ddeuol ar yr A40. Yr ydym wedi ei gwneud yn glir nad ydym yn credu bod hynny'n flaenoriaeth, ond lle'r ydym yn credu bod angen gwneud gwelliannau i'r A40, mae'r rheini wedi cael eu cynnwys, ac maent wedi cael blaenoriaeth yn y cyfnod hyd at fis Ebrill 2011.

Yr wyf yn siŵr y bydd David yn cofio i'r Llywodraeth flaenorol gyflwyno gweledigaeth ar gyfer Blaenau'r Cymoedd a oedd yn mynd â ni hyd at 2020. Mae cwblhau ffordd Blaenau'r Cymoedd yn 2020 yn dal yn

programme. Therefore, the vision that was set out in the original transport forward programme and the programme that the Government has announced in terms of 'One Wales' and its vision for regeneration in the Heads of the Valleys are all maintained in the programme that I am announcing today. There will be pressures on the budget in future years. We cannot say what those will be, but the Government is right to set out its vision and, subject to the finance being available, the Heads of the Valleys road will be completed to the timescale that we all wish to see.

What we must remember is that, if I was expecting to deliver the full programme within the capital budget, I would probably have to admit that I could not do that. Therefore, we must look for ways of supplementing my core budget, such as through the strategic capital investment fund and, where appropriate, with European funding. Therefore, we must be creative in the way that we move forward.

I also wish to point out that, today, I have made some significant statements about rail infrastructure. For the first time that I can recall, we have set out a programme detailing exactly what we are going to do with regard to our rail infrastructure. There are some quite significant investments in the programme. There are two pinch points in Wales, one of which is on the Wrexham to Chester line. I think that David will recall that I was disappointed that we were unable to take the new train through Wrexham. However, the infrastructure improvements here will mean that there will be more slots available. There is also the area between Gowertown and Loughor. The works on the Cambrian coast will be completed, which will enable me to look at improving services there. Therefore, the evidence of a modal shift is clear. Where, in the past, money might have gone into road building, it is now going into improving our rail infrastructure. There is significant investment around Cardiff to improve services from the Valleys as well as in north and west Wales. That could not be a clearer statement that we want to see a modal shift.

rhan o'r rhaglen hon. Felly, mae'r weledigaeth a gyflwynwyd yn y flaenraglen drafnidiaeth wreiddiol a'r rhaglen y mae'r Llywodraeth wedi'i chyhoeddi o ran 'Cymru'n Un' a'i gweledigaeth i adfywio Blaenau'r Cymoedd i gyd yn dal yn rhan o'r rhaglen yr wyf yn ei chyhoeddi heddiw. Bydd pwysau ar y gyllideb yn y blynyddoedd i ddod. Ni allwn ddweud beth fydd y rheini, ond mae'n iawn i'r Llywodraeth gyflwyno'i gweledigaeth, ac os bydd y cyllid ar gael, caiff ffordd Blaenau'r Cymoedd ei chwblhau yn unol â'r amserlen yr ydym i gyd am ei gweld.

Rhaid inni gofio, petawn i'n disgwyl cyflawni'r rhaglen gyfan o fewn y gyllideb gyfalaf, y byddai rhaid imi gyfaddef na allwn wneud hynny, mae'n debyg. Felly, rhaid inni chwilio am ffyrdd o ychwanegu at fy nghyllideb graidd, megis drwy'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol a, lle y mae hynny'n briodol, gyda chyllid Ewropeaidd. Felly, rhaid inni fod yn greadigol o ran sut yr ydym yn symud ymlaen.

Yn ogystal hoffwn dynnu sylw at y ffaith fy mod, heddiw, wedi gwneud rhai datganiadau o bwys am y seilwaith rheilffyrdd. Am y tro cyntaf yn ôl y cof sydd gennyf, yr ydym wedi cyflwyno rhaglen yn manylu ynghylch beth yn union yr ydym yn mynd i'w wneud o ran ein seilwaith rheilffyrdd. Mae rhai buddsoddiadau eithaf sylweddol yn y rhaglen. Mae dau fan cyfyng yng Nghymru, ac un ohonynt ar y rheilffordd rhwng Wrecsam a Chaer. Credaf y bydd David yn cofio fy mod yn siomedig nad oeddem yn gallu cymryd y trê'n newydd drwy Wrecsam. Fodd bynnag, bydd y gwelliannau yn y seilwaith yn y fan hon yn golygu y bydd mwy o slotiau ar gael. Hefyd, mae'r ardal rhwng Tre-gŵyr a Chasllwchwr. Caiff y gwaith ar arfordir y Cambrian ei gwblhau, a fydd yn fy ngalluogi i ystyried gwella'r gwasanaethau yno. Felly, mae'r dystiolaeth bod newid mewn dulliau teithio yn glir. Pryd y byddai'r arian, yn y gorffennol, wedi mynd at adeiladu ffyrdd efallai, erbyn hyn mae'n mynd at wella'n seilwaith rheilffyrdd. Mae buddsoddiad sylweddol yng nghyffiniau Caerdydd i wella gwasanaethau o'r Cymoedd yn ogystal ag yn y gogledd a'r gorllewin. Ni allai hynny fod yn ddatganiad cliriach ein bod am weld newid mewn dulliau teithio.

What we must recognise is that we are doing this not only for environmental reasons, but because of passenger demand. The success of the Ebbw Vale to Cardiff service is clear for everyone to see, and we want to be able to capitalise on the significant improvement in passenger numbers by increasing our services.

I am still awaiting the delivery of the business case for the M4, and I will make an announcement as soon as I get it. Although I am not in a position to make a statement about the sustainable towns initiative today, I hope to be able to make a further statement on a number of discussions that are ongoing between local authorities and me shortly.

Lesley Griffiths: Thank you for your statement, Minister. I am very pleased that you have decided to do another feasibility study, and particularly that it is in relation to the Wrexham to Chester line, because, as you know, I have long had concerns that, if we do not do something about that now, we will experience difficulties in the long term. I would be grateful if you could tell me how much funding there is from the strategic capital investment fund. I am sure that you will not be surprised that I must again express my disappointment that Wrexham was not included on the new Holyhead to Cardiff express route. Can you assure me that something will happen in the near future—as soon as a slot is available?

The Deputy First Minister: I was very pleased about the announcement. There are two issues here. First, we have already announced the feasibility study on the works that are necessary between Wrexham and Chester. Secondly, the announcement that I have made today on the strategic capital investment fund is that around £20 million is being made available to improve the infrastructure, in partnership with Network Rail, between Wrexham and Chester. That will be phased in provided that there is a business case following the feasibility study. We must bear that in mind, but, assuming that there is a business case, those improvements will go ahead. That will provide us with more slots. Currently, it is

Yr hyn y mae'n rhaid inni ei gydnabod yw nad am resymau amgylcheddol yn unig yr ydym yn gwneud hyn, ond oherwydd y galw o du teithwyr. Mae llwyddiant y gwasanaeth o Lynebwy i Gaerdydd yn amlwg i bawb, ac yr ydym am allu manteisio ar y gwelliant sylweddol yn nifer y teithwyr drwy gynyddu ein gwasanaethau.

Yr wyf yn dal i ddisgwyl i'r achos busnes ar gyfer yr M4 gael ei gyflwyno, a gwnaf gyhoeddiad cyn gynted ag i daw i law. Er nad wyf yn gallu gwneud datganiad am y fenter trefi cynaliadwy heddiw, yr wyf yn gobeithio gallu gwneud datganiad pellach yn fuan ynghylch nifer o drafodaethau sydd ar y gweill rhwng awdurdodau lleol a mi.

Lesley Griffiths: Diolch ichi am eich datganiad, Weinidog. Yr wyf yn falch iawn eich bod wedi penderfynu cynnal astudiaeth ddichonoldeb arall, ac yn arbennig y bydd yn edrych ar y rheilffordd rhwng Wrecsam a Chaer, oherwydd, fel y gwyddoch, yr wyf yn pryderu ers tro byd, oni wnawn rywbeth ynglŷn â hi yn awr, y byddwn yn wynebu anawsterau yn y tymor hir. Byddwn yn ddiolchgar pe gallech ddweud wrthyf faint o gyllid sydd o'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol. Yr wyf yn siŵr na fyddwch yn synnu bod yn rhaid imi unwaith eto fynegi fy siom na chafodd Wrecsam ei gynnwys ar y llwybr cyflym newydd rhwng Caerdydd a Chaerdydd. A allwch fy sicrhau y bydd rhywbeth yn digwydd yn y dyfodol agos—neu cyn gynted ag y bydd slot ar gael?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr oeddwn yn falch iawn ynglŷn â'r cyhoeddiad. Mae dau fater dan sylw yma. Yn gyntaf, yr ydym eisoes wedi cyhoeddi'r astudiaeth ddichonoldeb ar y gwaith sy'n ofynnol rhwng Wrecsam a Chaer. Yn ail, y cyhoeddiad yr wyf wedi'i wneud heddiw ynglŷn â'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol yw bod tua £20 miliwn yn cael ei ddarparu i wella'r seilwaith, mewn partneriaeth â Network Rail, rhwng Wrecsam a Chaer. Caiff hynny ei wneud fesul cam cyhyd ag y ceir achos busnes ar ôl yr astudiaeth ddichonoldeb. Rhaid inni gofio hynny, ond, a chymryd y bydd achos busnes, bydd y gwelliannau hynny'n mynd rhagddynt. Bydd hynny'n darparu rhagor o slotiau inni. Ar hyn o bryd,

the restriction on the slots that prevents us having the new service, much to my disappointment and yours, as the local Assembly Member.

3.00 p.m.

We are determined to try to reschedule so that we can get it through even more quickly than the enhancement programme. However, we give the assurance that once those improvements are in place we will be able to have more slots through Wrexham, and the north-south express will be a priority for those.

Mick Bates: Thank you for your statement. I think that you would agree that it is essential that our very real need to stimulate the economy at this difficult time is not used as an excuse to move away from greener, long-term investment in public transport, both rail and buses, which you particularly described in relation to rail. While your general line on modal shift is acceptable, I would point out that the way that costings are done through Welsh transport planning and appraisal guidance assessments is not mentioned in the statement. I recognise that you said:

'I am also very conscious of the commitment we made in 'One Wales' in respect of cutting carbon equivalent emissions',

but I am not certain that you have addressed this in a way recommended by the Sustainability Committee. The current mechanisms of WelTAG, for example, deduct fuel duty from the capital cost of a road scheme, which means that WelTAG is subsidising a scheme that will lead to more travelling, in contrast to a scheme for cycling or more buses. The deduction of fuel duty from the capital costs works against more sustainable schemes.

Could you therefore give us some indication as to how you will be working WelTAG into what is quite an enthusiastic programme? Would your whole scheme match the Scottish investment? Scotland has invested up to 70

y cyfyngiad o ran slotiau sy'n ein rhwystro rhag cael y gwasanaeth newydd, er mawr siom i mi ac i chithau, fel yr Aelod Cynulliad lleol.

Yr ydym yn benderfynol o geisio ailamserlennu er mwyn inni allu ei gyflawni hyd yn oed yn gyflymach na'r rhaglen welliannau. Fodd bynnag, rhoddwn sicrwydd y byddwn yn gallu cael mwy o deithiau drwy Wrecsam ar ôl i'r gwelliannau hynny gael eu cyflawni, a bydd y trên cyflym rhwng y de a'r gogledd yn flaenoriaeth yn hynny o beth.

Mick Bates: Diolch ichi am eich datganiad. Credaf y byddech yn cytuno ei bod yn hanfodol na ddefnyddir ein hangen dybryd i ysgogi'r economi yn y cyfnod anodd sydd ohoni yn esgus dros symud oddi wrth fuddsoddiad hirdymor, mwy gwyrdd mewn cludiant cyhoeddus, o ran rheilffyrdd a bysiau, a ddisgrifiasoch yn benodol yng nghyswllt rheilffyrdd. Er bod eich safbwynt cyffredinol ynghylch newid y dull o deithio'n dderbyniol, hoffwn dynnu sylw at y ffaith na sonnir yn y datganiad am y ffordd y cyfrifir costau drwy asesiadau'r arweiniad ar arfarnu a chynllunio trafniadaeth Cymru. Cydnabyddaf ichi ddweud:

Yr wyf hefyd yn ymwybodol iawn o'r ymrwymiad a wnaethom yn 'Cymru'n Un' yng nghyswllt cwtogi allyriadau sy'n cyfateb i garbon,

ond nid wyf yn sicr eich bod wedi mynd i'r afael â hyn yn y ffordd a argymhellwyd gan y Pwyllgor Cynaliadwyedd. Mae mecanweithiau presennol WelTAG, er enghraifft, yn didynnu treth tanwydd o gost cyfalaf cynllun ffordd, sy'n golygu bod WelTAG yn rhoi cymhorthdal i gynllun a fydd yn arwain at fwy o deithio, o'i wrthgyferbynnu â chynllun seiclo neu gynllun ar gyfer rhagor o fysiau. Mae didynnu treth tanwydd o'r costau cyfalaf yn mynd yn groes i gynlluniau mwy cynaliadwy.

A allech felly roi rhyw syniad inni ynghylch sut y byddwch yn gweithio gyda WelTAG ar raglen sy'n un frwd iawn? A fyddai eich cynllun cyfan yn cyfateb i fuddsoddiad yr Alban? Mae'r Alban wedi buddsoddi hyd at

per cent of its transport budget in sustainable transport schemes? In that context, do you recognise the importance of freight? Is there anything within this statement that you could turn to and say, 'This links into the inter-modal shift that I referred to' in terms of freight in particular?

Turing to the rail infrastructure projects, I think that most people—bearing in mind what I have just said about WelTAG and carbon reductions—would welcome the overall investment. However, when I look at the distribution of the improvements, I find that, while you mention investment in the Cambrian line, the statement is particularly devoid of what is currently being called for in mid Wales. I note that, historically, with regard to the opening of stations, the tendency has been to focus on south Wales, but in mid Wales we have the longest stretch of line in Wales without a station. You will be well aware of the need to reopen Carno station, as part of the economic development of that region. Could you tell us how that fits in with the numbers on your map?

Turning briefly to roads, I note and welcome your ranking. The Four Crosses bypass on the A483 will be very welcome. There was a tragedy on that road, as you know, and it will be a great relief to that community to see that bypass, which, I believe, is 1.6 miles of road. However, I draw your attention to the map that you have kindly provided us with. There is a significant gap, which raises the question of how you work across the border, Minister. As you know, these links are very significant for border areas in relation to travel to work. Looking at this map, there is a great gap on the A483 as it appears that the English authorities are not willing to join you in investing in Four Crosses or in the roads from Halfway House in Shropshire across to Welshpool. Could you tell us how you are hoping, through cross-border working, to close the gaps on the map?

Turning to the M4 business plan, there are differences of opinion about the extension to the M4 and, politically, I believe that your

70 y cant o'i chyllideb trafndiaeth mewn cynlluniau trafndiaeth gynaliadwy? Yn y cyd-destun hwnnw, a ydych yn cydnabod pwysigrwydd cludo nwyddau? A oes unrhyw beth yn y datganiad hwn y gallech droi ato a dweud, 'Mae hyn yn cysylltu â'r newid rhwng dulliau y cyfeiriais ato' o ran cludo nwyddau yn arbennig?

Gan droi at brosiectau seilwaith rheilffyrdd, credaf y byddai'r rhan fwyaf o bobl—gan gofio'r hyn yr wyf newydd ei ddweud am WelTAG a lleihau carbon—yn croesawu'r buddsoddiad cyffredinol. Fodd bynnag, pan edrychaf ar ddsbarthiad y gwelliannau, er eich bod yn sôn am fuddsoddi yn rheilffordd y Cambrian, nid yw'r datganiad yn cynnwys dim o'r hyn y gelwir amdano ar hyn o bryd yn y canolbarth. Sylwaf, yn hanesyddol, o ran agor gorsafoedd, mai'r duedd fu canolbwyntio ar y de, ond yn y canolbarth mae gennym y darn hwyaf o reilffordd yng Nghymru heb orsaf. Byddwch yn gwybod yn iawn am yr angen i ailagor gorsaf Carno, fel rhan o ddatblygiad economaidd y rhanbarth hwnnw. A allech ddweud wrthym sut y mae hynny'n cyd-fynd â'r rhifau ar eich map?

Gan droi'n fyr at ffyrdd, yr wyf yn sylwi ar sut yr ydych wedi eu graddio, ac yr wyf yn croesawu hynny. Bydd croeso mawr i ffordd osgoi Four Crosses ar yr A483. Digwyddodd trychineb ar y ffordd honno, fel y gwyddoch, a bydd yn rhyddhad mawr i'r gymuned honno weld y ffordd osgoi honno, sydd, fe gredaf, yn 1.6 milltir o hyd. Fodd bynnag, tynnaf eich sylw at y map y buoch mor garedig â'i ddarparu inni. Mae bwlch sylweddol, sy'n codi'r cwestiwn ynghylch sut yr ydych yn gweithio ar draws y ffin, Weinidog. Fel y gwyddoch, mae'r cysylltiadau hyn yn bwysig iawn i ardaloedd y gororau o ran teithio i'r gwaith. Wrth edrych ar y map hwn, mae bwlch mawr ar yr A483 gan ei bod yn ymddangos nad yw awdurdodau Lloegr yn fodlon ymuno â chi i fuddsoddi yn Four Crosses nac yn y ffyrdd o Halfway House yn swydd Amwythig draw hyd y Trallwng. A allech ddweud wrthym sut yr ydych yn gobeithio cau'r bylchau ar y map, drwy waith trawsffiniol?

Gan droi at gynllun busnes yr M4, mae gwahaniaeth barn ynghylch yr estyniad i'r M4 ac, yn wleidyddol, credaf fod eich plaid

party is wholeheartedly against this extension. How will you address that within this plan, because it appears that there will be difficulties in ensuring that it is acceptable to your party?

Finally, I welcome the strategic capital investment that you have announced. I am certain that it will be welcome in north Wales, where it seems to be focused. However, I note with interest that very often the capital investment, particularly in rail rolling stock, is not always matched by a recognition of the revenue requirements that arise from an increase in rolling stock. What consideration have you given to the need to improve revenue budgets, which would enable these great and welcome investments to take place?

The Deputy First Minister: Thank you for a balanced and well-argued case, Mick. You are right that we must remember that transport must play its part in reducing carbon-equivalent emissions. With regard to the forward investment plans, I have made it clear that road programmes take a long time to plan and, therefore, a long time to work through the system. Therefore, creating headroom for new investment takes a little time. There is a clear recognition in the statement that we need to address the green agenda as you have highlighted. I made it clear in my response to the Sustainability Committee's report, if I remember correctly, that, if necessary, I would look at what changes might be made to WelTAG and the assessments to ensure that it is understood, in all of the evidence base that we need to build, that modal shift is important, as you highlighted.

It would be difficult for me to pretend that we can change the balance of investment in road and rail in the short term. That has to be done over the medium term. You asked about how we can shift the balance in the budget away from roads towards integrated transport, trains and buses. We will be looking at doing that over time, but we cannot do it in the next year or two, because there is so much in the system already that we must fund. The in-principle announcements that have been

yn gyfan gwbl yn erbyn ei hymestyn. Sut yr ewch i'r afael â hynny o fewn y cynllun hwn, oherwydd ymddengys y bydd anawsterau o ran sicrhau bod hynny'n dderbyniol i'ch plaid?

Yn olaf, yr wyf yn croesawu'r buddsoddiad cyfalaf strategol a gyhoeddwyd gennych. Yr wyf yn sicr y caiff ei groesawu yn y gogledd, lle y mae'r rhan fwyaf ohono wedi'i dargedu, mae'n ymddangos. Fodd bynnag, sylwaf gyda diddordeb nad yw'r buddsoddiad cyfalaf yn aml iawn, yn arbennig mewn cerbydau rheilffordd, yn rhywbeth y mae cydnabyddiaeth o'r anghenion o ran refeniw sy'n deillio o gynnydd mewn cerbydau yn cyd-fynd ag ef bob amser. Pa ystyriaeth yr ydych wedi'i rhoi i'r angen i wella cyllidebau refeniw, a fyddai'n galluogi'r buddsoddiadau mawr hyn, sy'n cael eu croesawu, i ddigwydd?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Diolch ichi am gyflwyno achos cytbwys, da, Mick. Yr ydych yn llygad eich lle fod yn rhaid inni gofio bod yn rhaid i gludiant chwarae ei ran o ran lleihau allyriadau sy'n cyfateb i garbon. O ran y cynlluniau buddsoddi ar gyfer y dyfodol, yr wyf wedi ei gwneud yn glir ei bod yn cymryd amser maith i gynllunio rhaglenni ffyrdd ac, o'r herwydd, amser maith iddynt ddod drwy'r system. Felly, mae creu lle ar gyfer buddsoddiad newydd yn cymryd cryn dipyn o amser. Mae cydnabyddiaeth bendant yn y datganiad fod angen inni fynd i'r afael â'r agenda werdd fel y dywedasoch. Dywedais yn glir yn fy ymateb i adroddiad y Pwyllgor Cynaliadwyedd, os cofiaf yn iawn, y byddwn, os bydd angen, yn edrych ar y newidiadau y gellid eu gwneud yn WelTAG a'r asesiadau i sicrhau y deallir, yn yr holl sylfaen dystiolaeth y mae angen inni ei chreu, fod newid dulliau o deithio yn bwysig, fel y dywedasoch.

Byddai'n anodd imi esgus y gallwn newid cydbwysedd y buddsoddiad mewn ffyrdd a rheilffyrdd yn y tymor byr. Rhaid i hynny gael ei wneud yn y tymor canolig. Holasoch ynghylch sut y gallwn newid y cydbwysedd yn y gyllideb oddi wrth ffyrdd tuag at drafnidiaeth integredig, trenau a bysiau. Byddwn yn ystyried gwneud hynny o dipyn i beth, ond ni allwn ei wneud yn y flwyddyn neu ddwy nesaf, oherwydd y mae cymaint yn y system eisoes y mae'n rhaid inni ei gyllido.

made today in relation to the strategic capital investment fund are on fairly major rail schemes, which will increase the capital spend that is available to us.

You also made an important point about freight. Although this programme is about the specifics of delivering particular road and rail schemes, how we handle freight will be a key issue for us. That should not be seen simply in terms of road and rail; we should also make more use of our regional ports to transport freight.

You mentioned mid Wales, and I made the point that one of the first decisions that I took as a Minister was to invest in improving the infrastructure of the Cambrian coast line, which will improve services between Aberystwyth and Shrewsbury. As you indicated in your contribution, once the capital works on the infrastructure are done, a revenue stream is needed to put the services in. I have promised that I will review the situation when the work on the Cambrian coast line is completed, which will be towards the end of next year.

Cross-border working is a difficult issue, and we must accept that. For example, although we have been committed to spending money on our side of the border, it has been difficult to deal with the regional bodies that are responsible for transport. It is an unresolved issue. I have raised it with Lord Adonis, the new Minister of State for Transport, but his responsibilities relate to the Department for Transport, not expenditure on regional road programmes. We might have to see how we can come to a better understanding in the future.

In terms of the M4, I will take that decision as a Minister, based on the business case. It will be a political decision in the sense that I will take the decision as Minister, but I will not be influenced by any other considerations: I will take the decision as Minister on the basis of business case, when it is presented to me.

You also made a good point about rolling

Mae'r cyhoeddiadau mewn egwyddor a wnaethpwyd heddiw o ran y gronfa buddsoddi cyfalaf strategol yn ymwneud â chynlluniau rheilffordd pur fawr, a fydd yn cynyddu'r gwariant cyfalaf sydd ar gael inni.

Gwnaethoch bwynt pwysig hefyd ynghylch cludo nwyddau. Er bod y rhaglen hon yn ymwneud â manylion cyflawni cynlluniau ffyrdd a rheilffyrdd penodol, bydd sut i ymdrin â nwyddau yn fater allweddol inni. Ni ddylid ystyried hynny o ran ffyrdd a rheilffyrdd yn unig; dylem hefyd ddefnyddio mwy ar ein porthladdoedd rhanbarthol i gludo nwyddau.

Soniasoch am y canolbarth, a dywedais mai un o'r penderfyniadau cyntaf a wneuthum fel Gweinidog oedd buddsoddi i wella seilwaith rheilffordd arfordirol y Cambrian, a fydd yn gwella gwasanaethau rhwng Aberystwyth ac Amwythig. Fel y dywedasoch yn eich cyfraniad, ar ôl i'r gwaith cyfalaf ar y seilwaith gael ei wneud, mae angen ffrwd refeniw er mwyn darparu'r gwasanaethau. Yr wyf wedi addo y byddaf yn adolygu'r sefyllfa pan fydd y gwaith ar reilffordd arfordirol y Cambrian wedi'i gwblhau, tua diwedd y flwyddyn nesaf.

Mae gwaith trawsffiniol yn fater anodd, a rhaid inni dderbyn hynny. Er enghraifft, er ein bod wedi ymrwmo i wario arian ar ein hochr ni i'r ffin, mae wedi bod yn anodd ymdrin â'r cyrff rhanbarthol sy'n gyfrifol am drafnidiaeth. Mae'n fater nad yw byth wedi'i ddatrys. Yr wyf wedi ei godi gyda'r Arglwydd Adonis, y Gweinidog Gwladol newydd dros Drafnidiaeth, ond mae ei gyfrifoldebau'n ymwneud â'r Adran Drafnidiaeth, nid â gwariant ar raglenni ffyrdd rhanbarthol. Efallai y bydd yn rhaid inni weld sut y gallwn sicrhau gwell cyd-ddealltwriaeth yn y dyfodol.

O ran yr M4, gwnaf y penderfyniad hwnnw fel Gweinidog, yn seiliedig ar yr achos busnes. Bydd yn benderfyniad gwleidyddol gan y byddaf yn gwneud y penderfyniad fel Gweinidog, ond ni ddylanwedir arnaf gan ystyriaethau eraill: gwnaf y penderfyniad fel Gweinidog ar sail achos busnes, pan gaiff ei gyflwyno imi.

Yr oedd eich pwynt am gerbydau'n un da

stock, because not only do we need infrastructure improvements, but we need the rolling stock and the revenue streams to assist Arriva Trains in delivering new services. We are working extremely hard to do that, and that is why I was so pleased that, this year, I was able to find the revenue headroom to deliver the half-hourly Merthyr to Cardiff service. Hopefully, we will be making an announcement about the Cambrian coast line before long.

3.10 p.m.

Gareth Jones: Yr wyf yn croesawu'r datganiad yn fawr iawn. Mae'n gam sylweddol ac allweddol tuag at wireddu gweledigaeth ac amcanion 'Cymru'n Un'. Nid oes dwywaith bod hon yn rhaglen gynhwysfawr ac yn fuddsoddiad sylweddol. Rhaid i ni atgoffa ein hunain nad buddsoddi mewn tarmac a chledrau dur yn unig yr ydym yn ei wneud; gwn fod y newid moddol yn bwysig, ond y newid pwysicaf yr wyf yn ei ragweld yw'r newid tuag at ein huno yn Gymry ac yn genedl. Croesawaf hynny yn fawr iawn. Mae unrhyw beth sy'n dod â'n cymunedau at ei gilydd fel ein bod yn cydweithio ac yn deall yn gilydd—fel y gobeithiaf y bydd y gogledd a'r de—yn beth da. Edrychaf ymlaen at deithiau newydd Gerallt, er mai teithiau mecanyddol fyddant. Yr wyf yn siŵr y bydd y teithiau hyn, fel ganrifoedd yn ôl, yn uno Cymru. Yr wyf yn sicr y byddant yn creu dealltwriaeth well rhyngom ac mae'n argoeli'n dda i'r dyfodol.

Ar nodyn positif, croesawaf yn fawr y cyfeiriad at fy etholaeth i ac, yn sicr, at yr A470. Bu ichi gyfeirio at raglen bosibl i'r dyfodol ar gyfer yr orsaf yn Llandudno a hefyd at y posibilrwydd o uwchraddio rheilffordd dyffryn Conwy. Byddwn yn croesawu gwireddu'r rhaglen honno gan y byddai'n adfywio'r economi leol, ac mae gwir angen hynny yn y rhan honno o Aberconwy. Mawr obeithiaf y gwelwn yn fuan amserlen o'r hyn sydd gennych dan sylw. Yn y cyfamser, cymeradwyaf yr hyn sydd gerbron y Cynulliad y prynhawn yma yn eich datganiad. Fe'i croesawaf yn fawr ac edrychaf ymlaen at weld sut y byddwch yn gweithredu i wireddu'r rhaglen.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Diolch yn fawr

hefyd, oherwydd yn ogystal â gwelliannau yn y seilwaith, mae angen y cerbydau a'r ffrydiau refeniw arnom i gynorthwyo Trenau Arriva i ddarparu gwasanaethau newydd. Yr ydym yn gweithio'n galed iawn i wneud hynny, a dyna pam yr oeddwn mor falch fy mod, eleni, wedi gallu dod o hyd i'r refeniw i ddarparu'r gwasanaeth rhwng Merthyr a Chaerdydd bob hanner awr. Gobeithio y byddwn yn gwneud cyhoeddiad ynghylch rheilffordd arfordirol y Cambrian cyn bo hir.

Gareth Jones: I very much welcome this statement. It is a significant and a crucial step towards achieving the vision and objectives set out in 'One Wales'. There is no two ways about it: this is a comprehensive programme and a significant investment. We must remind ourselves that we are not just investing in tarmac and steel rail tracks here; I know that modal shift is important, but the most important shift that I see here is a shift towards uniting us as a nation and as a people. I welcome that very much. Anything that will bring our communities together so that we work together and gain a mutual understanding—as I hope will be the case between north and south—is to be welcomed. I look forward to Gerald's new travels, although these will be mechanical journeys. I am sure that these journeys, like those made many centuries ago, will unite Wales. I am confident they will create a better understanding between us, and it bodes well for the future.

On a positive note, I warmly welcome the reference to my constituency, and certainly to the A470. You referred to a possible programme for the future of the station at Llandudno and also to the possibility of upgrading the Conwy valley railway line. I would welcome the realisation of that programme as it would regenerate the local economy, and that is truly needed in that part of Aberconwy. I very much hope that we will soon see a timetable for what you propose. In the meantime, I applaud what has been presented to the Assembly this afternoon in your statement. I welcome it very much and look forward to seeing how you will work towards implementing this programme.

The Deputy First Minister: Thank you very

iawn, Gareth. Fel y bu ichi ddweud, mae gwella cysylltiadau rhwng y de a'r gogledd yn un o ymrwymadau 'Cymru'n Un', ac yr ydym yn gwireddu'r ymrwymiad hwnnw heddiw drwy gyhoeddi rhaglen a gaiff ei gwireddu rhwng nawr a 2011.

Mae'r gwelliannau hyn yn cryfhau'r economi leol a rhanbarthol. Felly, pa le bynnag mae'r newidiadau yn digwydd—yn y Cymoedd, yng Ngwynedd, ym Mhowys—maent o gymorth i'r economi leol. Teimlaf fod angen gweld y gwelliannau hyn mewn cyd-destun eithaf eang. Yr oeddwn yn falch o gael y cyfle i weld y trên newydd, Gerallt Gymro, yn Nhreganna y bore yma. Mae'n edrych yn hyfryd iawn, ac edrychaf ymlaen at y siwrne gyntaf ar 15 Rhagfyr, a fydd yn dangos bod gennym gysylltiadau sy'n gwella'r gwasanaeth trên rhwng y de a'r gogledd. Mae'n bwysig bod dewis. Mae gennym wasanaeth awyr; bellach, bydd gennym wasanaeth trên wedi ei uwchraddio hefyd, a bydd gwelliannau ffyrdd. Golyga hyn fod dewis gan bobl, a gobeithiwn y bydd pobl yn defnyddio trafnidiaeth gyhoeddus yn fwy yn y dyfodol.

Bu ichi sôn am y rhaglen ar gyfer gorsaf Llandudno ac uwchraddio rheilffordd dyffryn Conwy. Mae hynny, wrth gwrs, yn dibynnu ar yr achos busnes. Fodd bynnag, mae rhaglen gyfalaf o'r fath yn dangos bod gan y Llywodraeth hon ymrwymiad nid yn unig i wella cysylltiadau ond i sicrhau bod yr economi leol yn elwa hefyd.

Trish Law: While I welcome the fact that we have, at long last, heard from the Deputy First Minister and Minister for Economy and Transport when dualling work on the A465 Heads of the Valleys trunk road will resume, I am bitterly disappointed that this project is not scheduled to start before 2011. Five years ago, the then Minister responsible for transport, Andrew Davies, said that sections 2 and 3, from Gilwern to Tredegar, which pass through my constituency, could be ready to start by March 2008. We are now told that it will be at least three years later, which is totally unacceptable. In the meantime, as you heard from Huw Lewis last week, the A465 continues to claim lives, and the remaining three-lane sections of road must surely rank as the most dangerous stretches of road in

much, Gareth. You said that improving connections between north and south is one of the commitments of 'One Wales', and we are achieving that commitment today by announcing this programme, which will be delivered between now and 2011.

These improvements strengthen the local and regional economy. Therefore, wherever these changes happen—in the Valleys, in Gwynedd, in Powys—they will assist the local economy. I feel that these improvements need to be viewed within a broad context. I was very pleased to have the opportunity to see the new train, Gerallt Gymro, in Canton this morning. It looks wonderful, and I look forward to the first journey on 15 December, which will show that we have a service with improved rail links between north and south. It is important that there is a choice. We have an air service; we are soon to have an upgraded train service as well, and there will be road improvements. All this means that people will have more options, and we hope that people will use more of public transport in the future.

You mentioned the programme for Llandudno station and upgrading the Conwy valley railway line. That, of course, depends on the business case. However, this kind of capital programme shows that this Government has a commitment not only to improving connections, but also to ensure that the local economy benefits.

Trish Law: Er fy mod yn croesawu'r ffaith ein bod, o'r diwedd, wedi clywed gan y Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth pa bryd y bydd y gwaith o droi cefnffordd Blaenau'r Cymoedd, yr A465, yn ffordd ddeuol yn ailddechrau, yr wyf yn siomedig iawn na fydd y prosiect hwn yn dechrau cyn 2011. Bum mlynedd yn ôl, dywedodd y Gweinidog a oedd yn gyfrifol am drafnidiaeth bryd hynny, Andrew Davies, y gallai'r gwaith ar rannau 2 a 3, o Gilwern i Dredegar, sy'n mynd drwy fy etholaeth, fod yn barod i ddechrau erbyn mis Mawrth 2008. Yn awr dywedir wrthym y bydd o leiaf dair blynedd yn ddiweddarach, sy'n gwbl annerbyniol. Yn y cyfamser, fel y clywsoch gan Huw Lewis yr wythnos diwethaf, collir bywydau o hyd ar yr A465, ac mae'n rhaid

Wales.

As well as the cost to lives, there is also the economic cost. In the Institute of Welsh Affairs' recent publication, 'Futures for the Heads of the Valleys', you said that good communications in the Heads of the Valleys were vital and that the dualling of the A465 was key. You went on to say that you wanted to make clear that the timetable for that work remained unchanged. That was as recent as August, so what has changed over the past three or four months to cause the timetable to change?

I should stress that 'Futures for the Heads of the Valleys' also pointed to the fact that it was 74 years ago that the Special Areas Act first established the Valleys as an area for economic assistance. The IWA's highly respected John Osmond and Rhys David contend, quite accurately, that all of the problems addressed by that Act persist today—rising unemployment and economic inactivity, underdeveloped communications, poor housing, poor health and low levels of workforce skills. The joint authors argue that successive waves of policy initiatives devised over past decades have signally failed to bring the Heads of the Valleys into the mainstream of Welsh economic life.

It is unclear from the Deputy First Minister's statement when work on the A465 will be entirely completed, but the original 2015 target is obviously a non-starter. However, the latest target of 2020, which the Deputy First Minister has just mentioned, is just about achievable. The prospect of attracting major new inward investment this side of completion of the A465 is remote. One of the huge disappointments to Blaenau Gwent in recent times is that Amazon, the on-line retail giant, looked at sites in my constituency and on the outskirts of Swansea, but finally settled for the latter. I have no doubt that communications played a significant part in the decision to build an 800,000 sq ft distribution centre and create more than 1,000 jobs at Jersey Marine, rather than in

mai'r rhannau o'r ffordd â thair lôn sy'n weddill yw'r darnau mwyaf peryglus drwy Gymru o ran y ffordd.

Yn ogystal â'r gost o ran bywydau, mae'r gost economaidd hefyd. Yng nghyhoeddiad diweddar y Sefydliad Materion Cymreig, 'Futures for the Heads of the Valleys', dywedasoeh fod cysylltiadau da ym Mlaenau'r Cymoedd yn hollbwysig a bod deuli'r A465 yn allweddol. Aethoch ymlaen i ddweud eich bod am ei gwneud yn glir fod yr amserlen ar gyfer y gwaith hwnnw'n dal yr un fath. Yr oedd hynny mor ddiweddar â mis Awst, felly beth sydd wedi newid yn ystod y tri neu bedwar mis diwethaf i achosi newid yn yr amserlen?

Dylwn bwysleisio bod 'Futures for the Heads of the Valleys' wedi tynnu sylw hefyd at y ffaith bod 74 blynedd ers pan bennwyd y Cymoedd yn gyntaf dan Ddeddf Ardaloedd Arbennig yn ardal ar gyfer cymorth economaidd. Mae John Osmond a Rhys David o'r IWA, sy'n fawr eu parch, yn dadlau, yn hollol gywir, fod yr holl broblemau a gafodd sylw yn y Ddeddf honno'n parhau heddiw—diweithdra cynyddol ac anweithgarwch economaidd, cysylltiadau wedi'u tanddatblygu, tai gwael, iechyd gwael a lefelau sgiliau isel ymysg y gweithlu. Mae'r cyd-awduron yn dadlau bod y naill don ar ôl y llall o fentrau polisi a ddyfeisiwyd dros y degawdau diwethaf wedi methu'n llwyr â dod â Blaenau'r Cymoedd i brif ffrwd bywyd economaidd Cymru.

Nid yw'n glir yn natganiad y Dirprwy Brif Weinidog pryd y bydd y gwaith ar yr A465 wedi'i gwblhau'n llwyr, ond mae'n amlwg bod y targed gwreiddiol, sef 2015, yn amhosibl. Fodd bynnag, mae'r targed diweddaraf, 2020, y mae'r Dirprwy Brif Weinidog newydd ei grybwyll, yn un y gellir ei gyflawni, ond cael a chael fydd hi. Mae'r gobaith o ddenu mewnfuddsoddiad mawr cyn cwblhau'r A465 yn un gwan. Un o'r siomedigaethau mawr i Flaenau Gwent yn y cyfnod diweddar yw i Amazon, y cwmni manwerthu ar-lein mawr, edrych ar safleoedd yn fy etholaeth i ac ar gyrion Abertawe, ond iddo benderfynu o blaid yr olaf yn y diwedd. Yr wyf yn sicr bod cysylltiadau wedi chwarae rhan bwysig yn y penderfyniad i godi canolfan ddosbarthu 800,000 o

Blaenau Gwent.

droedfeddi sgwâr a chreu mwy na 1,000 o swyddi yn Jersey Marine, yn hytrach nag ym Mlaenau Gwent.

When the dualling of the A465 is completed, I believe that it will also have a knock-on effect to the benefit of other roads. I am sure that traffic from the midlands and the north of England, bound for south Wales and the west Wales ports, will find the A465 a more attractive proposition than the M5 and M4, relieving the M4 in the Newport area of many of its current problems. We may not need to build a new motorway across part of the Gwent levels, destroying important wildlife habitats, after all.

Pan gwblheir deuoli'r A465, credaf y bydd hefyd yn cael effaith ganlyniadol a fydd o les i ffyrdd eraill. Yr wyf yn siŵr y bydd traffig o ganolbarth a gogledd Lloegr, sydd ar ei ffordd i dde Cymru a phorthladdoedd gorllewin Cymru, yn cael bod yr A465 yn fwy deniadol na'r M5 a'r M4, gan leddfu llawer o'r problemau presennol ar yr M4 yn ardal Casnewydd. Efallai na fydd angen inni adeiladu traffordd newydd ar draws rhan o wastadeddau Gwent, gan ddinistrio cynefinoedd pwysig i fywyd gwylt, wedi'r cwbl.

If you are serious in stating in 'One Wales' that you want to encourage long-term, high-quality jobs and that you want to target those areas in greatest need, you really must demonstrate greater urgency and commitment to projects such as this, which could help transform the economic fortunes of the Heads of the Valleys communities.

Os ydych o ddifrif wrth ddweud yn 'Cymru'n Un' eich bod am hyrwyddo swyddi hirdymor o ansawdd uchel a'ch bod am dargedu'r ardaloedd mwyaf anghenus, rhaid ichi ddangos mwy o frys ac ymrwymiad i brosiectau fel hwn, a allai helpu i weddnewid rhagolygon economaidd cymunedau Blaenau'r Cymoedd.

The Deputy First Minister: I understand how strongly you feel about this project, but we must recognise that the four remaining Heads of the Valleys' schemes, at today's prices, are going to cost around £600 million. Most of the cost of the schemes in phase 1, which are those that are to be delivered between now and 2011, is less than £150 million. Therefore, the scale of the funding that is required for the Heads of the Valleys road is in a completely different category. The plans that I inherited showed that the Heads of the Valleys road would be completed by 2020, and I can tell Trish that I have been working extremely hard in the 16 months that I have been in post to maintain that timetable. Until I was satisfied that we could reasonably keep to that timetable, I was not prepared to bring forward this statement. If you look at the programme for those remaining schemes, we are still confident—subject to future funding, but looking ahead as best we can—and satisfied that we are working to the plans that I inherited.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr wyf yn deall mor gryf yr ydych yn teimlo ynghylch y prosiect hwn, ond rhaid inni dderbyn y bydd y pedwar cynllun sy'n weddill ar gyfer Blaenau'r Cymoedd yn costio tua £600 miliwn, yn ôl prisiau heddiw. Mae'r rhan fwyaf o'r cynlluniau yng nghanam 1, sef y rhai sydd i gael eu cwblhau o hyn tan 2011, yn costio llai na £150 miliwn. Felly, mae maint y cyllid y mae ei angen ar gyfer ffordd Blaenau'r Cymoedd mewn categori cwbl wahanol. Dangosai'r cynlluniau a etifeddais y byddai ffordd Blaenau'r Cymoedd wedi'i chwblhau erbyn 2020, a gallaf ddweud wrth Trish fy mod wedi bod yn gweithio'n galed iawn yn yr 16 mis yr wyf wedi bod yn y swydd hon i ddal at yr amserlen honno. Nes fy mod yn sicr y gallem ddal yn weddol at yr amserlen honno, nid oeddwn yn barod i gyflwyno'r datganiad hwn. Os edrychwch ar y rhaglen ar gyfer y cynlluniau hynny sy'n weddill, yr ydym yn dal yn ffyddiog—ar yr amod y ceir cyllid yn y dyfodol, ond gan edrych ymlaen hyd y gallwn—ac yn sicr ein bod yn gweithio yn ôl y cynlluniau a etifeddais.

3.20 p.m.

I cannot comment on decisions that may have been taken previously, because, obviously, there are reasons why schemes do slip, but I have kept very much in mind the 2020 date and that is what I have been working to. It is fair for me to point out that I have also made it clear all along that it is not going to be possible to deliver such a large project by simply using my capital budget—there will have to be a mix of funding. Parts of it may have to come from bids that will be made to the strategic capital investment fund, and parts of it may have to come as a result of bids made to the European structural funds programme; that is the combination. You can rest assured that the Government is committed to that programme. I made it clear at the beginning of my statement that one of the strategic priorities for the Government is the regeneration of the Heads of the Valleys and we see the development of the Heads of the Valleys road as a key part of that.

Carl Sargeant: I am sure that everyone in the Chamber, even those in the opposition parties, would welcome the Labour/Plaid Government's reprioritisation of the trunk road programme and the improvements to the rail programme that will lead us to a better Wales. We heard today from David Melding and from his colleague, the MP for Kettering, Philip Hollobone, a few weeks ago, about their passion for improvements to the European routes throughout Wales. I do not share their enthusiasm in terms of the A494 in Flintshire. It will come as no surprise to you that I have read your document carefully. In terms of the A494, it says that reprioritisation would be unlikely before April 2014. I welcome that statement, but I am concerned about how flexible that date is. It is six years away. I would be happy for it to be shelved for longer, but I realise that you have some issues to deal with in terms of traffic flow. Is it safe for me to say to my constituents that they can live in peace for the next six years, until 2014? I would welcome your comments on that.

Ni allaf wneud sylw ynghylch penderfyniadau sydd wedi'u gwneud o'r blaen efallai, oherwydd, wrth gwrs, mae rhesymau pam nad yw cynlluniau'n cadw at yr amserlen, ond yr wyf wedi cadw'r dyddiad hwnnw, sef 2020, yn glir mewn cof ac yn ôl hwnnw yr wyf wedi bod yn gweithio. Mae'n deg imi nodi fy mod hefyd wedi ei gwneud yn glir drwy'r amser na fydd yn bosibl cwblhau prosiect mor fawr drwy ddefnyddio fy nghyllideb cyfalaf yn unig—bydd yn rhaid cael cymysgedd o gyllid. Efallai y bydd yn rhaid i rannau ohono ddod o geisiadau a wneir i'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol, ac efallai y bydd yn rhaid i rannau ohono ddod o ganlyniad i geisiadau i raglen y cronfeydd strwythurol Ewropeaidd; dyna'r cyfuniad. Gallwch fod yn dawel eich meddwl fod y Llywodraeth wedi ymrwymo i'r rhaglen honno. Eglurais ar ddechrau fy natganiad mai un o flaenoriaethau strategol y Llywodraeth yw adfywio Blaenau'r Cymoedd ac yr ydym yn gweld datblygu ffordd Blaenau'r Cymoedd yn rhan allweddol o hynny.

Carl Sargeant: Yr wyf yn siŵr y byddai pawb yn y Siambr, hyd yn oed y rhai yn y gwrthbleidiau, yn croesawu'r ailflaenoriaethu ar y rhaglen cefnffyrdd gan y Llywodraeth Lafur/Plaid a'r gwelliannau yn y rhaglen reilffyrdd a fydd yn ein harwain i Gymru well. Clywsom heddiw gan David Melding a chan ei gyd-Aelod, yr AS dros Kettering, Philip Hollobone, ychydig wythnosau'n ôl, am eu brwdfrydedd dros welliannau yn y llwybrau Ewropeaidd ledled Cymru. Nid wyf mor frwdfrydig â hwy yng nghyd-destun yr A494 yn sir y Fflint. Ni fyddwch yn synnu o glywed fy mod wedi darllen eich dogfen yn fanwl. O ran yr A494, dywed y byddai ailflaenoriaethu'n annhebygol cyn Ebrill 2014. Yr wyf yn croesawu'r datganiad hwnnw, ond yr wyf yn bryderus ynghylch pa mor hyblyg yw'r dyddiad hwnnw. Chwe blynedd sydd tan hynny. Byddwn yn falch pe bai'n cael ei roi o'r neilltu am gyfnod hwy, ond yr wyf yn sylweddoli bod gennych rai anawsterau i ddelio â hwy o ran llif traffig. A yw'n ddiogel imi ddweud wrth fy etholwyr y gallant fyw mewn heddwch am y chwe blynedd nesaf, tan 2014? Byddwn yn falch o gael sylwadau gennych ynghylch hynny.

The Deputy First Minister: The position is that, following my decision not to make the Orders, I have asked my officials to update the traffic data underpinning the original report on the A494 improvement and to conduct an internal desk-based exercise to test fully the possibilities for public transport options, along with options for making better use of alternative routes, such as the A458, and utilising the latest technology and softer complementary traffic measures. I have made it clear that there are no immediate plans to bring forward another programme. We are looking at the various options. It is unlikely, as we have said in the statement today and in the plans, that that would come forward at an earlier date, and certainly not before 2014. Even then, even within the programme that we have set, any options that come forward will have to go out to public consultation, so you can reassure your constituents that, should there be any future plan to improve the A494, that would be subject to the usual rigorous procedure that was followed for the original plan.

Mark Isherwood: Following on from the comments on the A494, I note that my colleague, David Jones, the MP for Clwyd West, is engaging with local people on this issue and spoke in support of it in Westminster. You have just responded by reading, word for word, from a letter that was sent to one of the constituents who raised this issue with you, which was written by your own road unit. How long do you anticipate that this internal desk-based exercise will take? At what point would you anticipate that its findings would be made public, so that local people may be consulted?

With regard to the rail programme that you focused largely upon, I endorse Gareth's comments about the Conwy valley rail line and I welcome your announcement that bids have been approved in principle for improvements between Wrexham and Chester. When will final approval be given on that matter?

On the Wrexham-Bidston line, I understand

Y Dirprwy Brif Weinidog: Y sefyllfa yw, wedi imi benderfynu peidio â gwneud y Gorchmynion, fy mod wedi gofyn i'm swyddogion ddiweddarau'r data traffig sy'n sail i'r adroddiad gwreiddiol am gynllun gwella'r A494 a chynnal ymarferiad mewnol wrth ddesg i roi prawf trwyadl ar y posibilïadau ar gyfer dewisiadau sy'n ymwneud â thrafnidiaeth gyhoeddus, yn ogystal â dewisiadau ar gyfer gwella'r modd y defnyddir llwybrau eraill, fel yr A458, a defnyddio'r dechnoleg ddiweddaraf a mesurau traffig cydategol meddalach. Yr wyf wedi'i gwneudyn glir nad oes dim bwriad ar hyn o bryd i gyflwyno rhaglen arall. Yr ydym yn ystyried y gwahanol ddewisiadau. Mae'n annhebygol, fel yr ydym wedi dweud yn y datganiad heddiw ac yn y cynlluniau, y byddai hynny'n digwydd yn gynt, ac nid cyn 2014 yn sicr. Hyd yn oed wedyn, hyd yn oed o fewn y rhaglen yr ydym wedi'i gosod, bydd yn rhaid cael ymgynghoriad cyhoeddus ar unrhyw ddewisiadau sy'n cael eu cyflwyno, felly gallwch sicrhau eich etholwyr, petai unrhyw gynllun yn y dyfodol i wella'r A494, y byddai hwnnw'n dod dan y weithdrefn drwyadl arferol a ddilynwyd ar gyfer y cynllun gwreiddiol.

Mark Isherwood: Gan ddilyn y sylwadau am yr A494, sylwaf fod fy nghyd-aelod, David Jones, yr AS dros Orllewin Clwyd, yn ymgysylltu â phobl leol ar y mater hwn ac iddo siarad o'i blaid yn San Steffan. Yr ydych newydd ymateb drwy ddarllen, air am air, o lythyr a anfonwyd at un o'r etholwyr a gododd y mater hwn gyda chi, a ysgrifennwyd gan eich uned ffyrdd eich hun. Am ba hyd yr ydych yn rhagweld y bydd yr ymarferiad mewnol hwn wrth ddesg yn parhau? Pryd y byddech yn rhagweld y byddai ei ganfyddiadau'n cael eu cyhoeddi, fel y gellir ymgynghori â phobl leol?

Gyda golwg ar y rhaglen reilffyrdd y canolbwyntiasoch arni'n bennaf, yr wyf yn cefnogi'r sylwadau a wnaeth Gareth ynghylch rheilffordd Dyffryn Conwy ac yr wyf yn croesawu eich cyhoeddiad bod ceisiadau wedi'u cymeradwyo mewn egwyddor ar gyfer gwelliannau rhwng Wrecsam a Chaer. Pryd y rhoddir cymeradwyaeth derfynol ar y mater hwnnw?

Ynghylch y rheilffordd rhwng Wrecsam a

that, rather than waiting for electrification, Mersey Dee Alliance and Taith have agreed in principle to look at furthering proposals to build a new station at Deeside industrial estate, and to increase the frequency of the diesel service to every 30 minutes, to further improve the service. Could you comment on that? At what stage are discussions with the Assembly Government on that issue?

At a recent meeting in Wrexham, the director of Merseytravel stated that the cost of electric trains from Bidston to Wrexham, according to the third rail estimate by Network Rail, is now over £250 million. However, Merseytravel has asked for an estimate on overhead 25 kV lines, which it believes should be cheaper and would use dual voltage trains. What is your understanding of this? What stage are discussions at, and when can we practically hope to see improvements on the Wrexham-Bidston line?

You focused on the new north-south, Holyhead to Cardiff, express train, and we welcome the launch of this service. However, I continue to share Lesley's concern that Wrexham will not be on the initial timetable. I am told that, if you look at the Arriva website, timings have been changed by 1 minute; therefore, all timetables that have already been printed carry the wrong timings, and passengers are advised to use the web, in conjunction with the printed timetable to get the correct times. Do you believe that many people will do this, and why were the timetables printed incorrectly, presumably at a high cost?

The last time that I raised the issue of Wrexham's exclusion, and asked whether you had responded to requests by Wrexham County Borough Council for a meeting to discuss its proposals, you answered a different question. The council has now proposed new plans for an express north-south rail service that would include the town. How do you respond to those plans,

Bidston, yr wyf yn deall bod Cynghrair Mersey a Dyfrdwy a Taith, yn hytrach nag aros nes bydd trydaneiddio'n digwydd, wedi cytuno mewn egwyddor i ystyried hyrwyddo cynigion i godi gorsaf newydd ar ystâd ddiwydiannol Glannau Dyfrdwy, ac i gynyddu amllder y gwasanaeth diesel fel ei fod yn mynd bob 30 munud, er mwyn gwella'r gwasanaeth ymhellach. A allech wneud sylw am hynny? Pa mor bell y mae trafodaethau gyda Llywodraeth y Cynulliad wedi mynd ar y mater hwnnw?

Mewn cyfarfod yn ddiweddar yn Wrecsam, dywedodd cyfarwyddwr Merseytravel fod cost trenau trydanol rhwng Bidston a Wrecsam, yn ôl yr amcangyfrif o gost trydedd gledren gan Network Rail, bellach yn fwy na £250 miliwn. Fodd bynnag, mae Merseytravel wedi gofyn am amcangyfrif ar gyfer llinellau 25 kV uwchben, a ddylai fod yn rhatach, yn ei farn ef, ac a fyddai'n defnyddio trenau â foltedd deuol. Beth a wyddoch am hyn? Pa mor bell y mae'r trafodaethau wedi mynd, a phryd y gallwn obeithio gweld gwelliannau ar y rheilffordd rhwng Wrecsam a Bidston mewn gwirionedd?

Canolbwyntiasoch ar y trên cyflym newydd o'r gogledd i'r de, rhwng Caergybi a Chaerdydd, ac yr ydym yn croesawu lansio'r gwasanaeth hwn. Er hynny, yr wyf yn dal i bryderu fel Lesley na fydd Wrecsam ar yr amserlen gyntaf. Dywedwyd wrthyf, os edrychwch ar wefan Arriva, fod amseroedd wedi'u newid o 1 funud; felly, mae'r holl amserlenni sydd wedi'u hargraffu eisoes yn dangos amseroedd anghywir, a chynghorir teithwyr i ddefnyddio'r we, ar y cyd â'r amserlen brintiedig i gael yr amseroedd cywir. A ydych yn credu y bydd llawer o bobl yn gwneud hyn, a pham yr argraffwyd yr amserlenni'n anghywir, ar gost fawr, gellir cymryd?

Y tro diwethaf imi godi'r pwynt nad yw Wrecsam yn cael ei gynnwys, a gofyn a oeddech wedi ymateb i geisiadau gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam am gyfarfod i drafod ei gynigion, atebasoch gwestiwn gwahanol. Mae'r cyngor bellach wedi cynnig cynlluniau newydd ar gyfer gwasanaeth rheilffordd cyflym rhwng y gogledd a'r de a fyddai'n cynnwys y dref. Sut yr ydych yn

especially as the council states that this service would arrive in Cardiff 35 minutes earlier than the initial proposal? Furthermore, how do you respond to the announcement that the train will now stop at Cwmbran and Abergavenny, due to a local train preceding it, when this was exactly the argument provided as to why the train would not go and return via Wrexham? In this context, I note that you have indicated that you will respond to the need for the service to go through Wrexham.

My final questions relate—[ASSEMBLY MEMBERS: ‘Oh.’] These are important matters that are raised with me, and are presumably raised with other Members, by people in north Wales, who too often feel that they are not listened to enough by the Assembly.

The Presiding Officer: Order. As long as I am in this chair, the people of north Wales, and every part of Wales, will be listened to. This is a National Assembly. Please conclude, Mark.

Mark Isherwood: I exclude you from those comments, Presiding Officer.

The Presiding Officer: I should jolly well think so. I advise you to reply to two of those questions, as usual, Deputy First Minister.

The Deputy First Minister: I do not intend to micromanage the train service; that would be the last thing that anyone would expect a Minister to do. Therefore, I suggest that you take up the timetable—over which I have no responsibility whatsoever, thank goodness—and the issue of why particular stops are used at a particular time, with Arriva Trains in the usual way.

On the A494, work is already under way in terms of the exercise that I announced. When I get that report, I will make my response clear to Members, although, as I have indicated, there will be no early decision on a new proposal because of the programming. On the Wrexham-Bidston line, I am not aware of the developments to which you

ymateb i'r cynlluniau hynny, yn enwedig gan fod y cyngor yn dweud y byddai'r gwasanaeth hwn yn cyrraedd Caerdydd 35 munud yn gynharach na'r cynnig gwreiddiol? At hynny, sut yr ydych yn ymateb i'r cyhoeddiad y bydd y trê yn awr yn stopio yng Nghwmbrân a'r Fenni, am fod trê lleol yn mynd o'i flaen, gan mai hon oedd yr union ddadl a gynigiwyd ynghylch pam na fyddai'r trê yn mynd i Wrecsam ac yn dychwelyd drwyddo? Yn y cyd-destun hwn, sylwaf eich bod wedi dweud y byddwch yn ymateb i'r angen i'r gwasanaeth fynd drwy Wrecsam.

Mae'r cwestiynau olaf sydd gennyf yn ymwneud—[AELODAU'R CYNULLIAD: 'O.'] Mae'r rhain yn faterion pwysig a godir gyda mi, a gellir cymryd eu bod yn cael eu codi gydag Aelodau eraill, gan bobl yn y gogledd, sy'n teimlo'n rhy aml nad yw'r Cynulliad yn gwrandao digon arnynt.

Y Llywydd: Trefn. Cyhyd ag y byddaf fi yn y gadair hon, gwrandewir ar bobl yn y gogledd, a phob rhan o Gymru. Cynulliad Cenedlaethol yw hwn. Gorffennwch, Mark, os gwelwch yn dda.

Mark Isherwood: Nid wyf yn eich cynnwys chi yn y sylwadau hynny, Lywydd.

Y Llywydd: Gallwn feddwl yn wir. Yr wyf yn eich cynghori i ateb dau o'r cwestiynau hynny, yn ôl yr arfer, Ddirprwy Brif Weinidog.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Nid wyf yn bwriadu microeoli'r gwasanaeth trenau; hynny fyddai'r peth olaf y byddai rhywun yn ei ddisgwyl gan Weinidog. Felly, yr wyf yn awgrymu y dylech godi mater yr amserlen—nad oes gennyf ddim cyfrifoldeb o gwbl drosti, diolch byth—a'r cwestiwn ynghylch pam y mae'r trê yn stopio mewn lleoedd penodol ar adeg benodol, gyda Trenau Arriva yn y modd arferol.

Ynghylch yr A494, mae'r gwaith ar yr ymarferiad a gyhoeddais ar y gweill eisoes. Pan gaf yr adroddiad hwnnw, egluraf fy ymateb i'r Aelodau, er na fydd penderfyniad buan ar gynnig newydd, fel yr wyf wedi nodi, oherwydd y rhaglennu. Ynghylch y rheilffordd rhwng Wrecsam a Bidston, nid wyf yn ymwybodol o'r datblygiadau yr

refer; officials may well have been involved in discussions, and I will ask for their comments and write to you on that.

Christine Chapman: Thank you for your statement, Deputy First Minister. I welcome the extra services announced on the Valleys lines.

3.30 p.m.

I know from experience in my constituency that the number of passengers on those trains has increased by 50 per cent. Having said that, like others here, I am bitterly disappointed at the lack of priority given to the A465 stretch of road, particularly between Hirwaun and Dowlais. I understand that work will not start on that until 2014. The map notes the need for studies, to find the best solutions to the problems. I would like some clarification on that and wish to point out some problems with it. Trish Law has talked about the economic benefits of this road and she is right. However, I am concerned about the lives lost on that road, which is disproportionate. I am sure that it is one of the most dangerous roads in Wales, and I am bitterly disappointed about the lack of priority given to the phasing of that road. I know that cost has been mentioned, and we are all aware of costs, but it is difficult to talk to people who have lost relatives on that road about the costs, so I would like your comments on that.

Have any studies been undertaken by your department of the number of fatalities on that road because, as you said, we may have to wait until 2014 for any work to be done on that? I want to see some urgent action, so what is being done about that stretch of road, because the number of lives lost on it is far too great?

The Deputy First Minister: Thank you for your comments on the rail services. We have seen some of the biggest growth in passenger numbers on the Valleys lines and we are pleased that we are responding to that where we can.

ydych yn cyfeirio atynt; mae'n ddigon posibl bod swyddogion wedi bod â rhan mewn trafodaethau, a gofynnaf am sylwadau ganddynt ac ysgrifennaf atoch ynghylch hynny.

Christine Chapman: Diolch i chi am eich datganiad, Ddirprwy Brif Weinidog. Yr wyf yn croesawu'r gwasanaethau ychwanegol a gyhoeddwyd ar reilffyrdd y Cymoedd.

Gwn o brofiad yn fy etholaeth fod nifer y teithwyr ar y trenau hynny wedi cynyddu 50 y cant. Wedi dweud hynny, fel eraill yma, yr wyf yn eithriadol siomedig nad oes blaenoriaeth i ffordd yr A465, yn enwedig rhwng Hirwaun a Dowlais. Caf ar ddeall na fydd gwaith yn dechrau arni tan 2014. Mae'r map yn nodi bod angen astudiaethau, i ddod o hyd i'r atebion gorau i'r problemau. Byddwn yn hoffi cael rhywfaint o eglurhad ar hynny a hoffwn dynnu sylw at rai problemau gyda hi. Mae Trish Law wedi siarad am fanteision economaidd y ffordd hon ac mae yn llygad ei lle. Fodd bynnag, yr wyf yn poeni am y bywydau sydd wedi eu colli ar y ffordd honno, sy'n ormodol. Yr wyf yn siŵr ei bod yn un o'r ffyrdd peryglaf yng Nghymru, ac yr wyf yn hynod siomedig nad oes blaenoriaeth i ddatblygu'r ffordd honno fesul cam. Gwn fod sôn wedi bod am gostau, ac mae pawb ohonom yn ymwybodol o gostau, ond mae'n anodd siarad am gostau â phobl sydd wedi colli perthnasau ar y ffordd honno, felly hoffwn glywed eich sylwadau ar hynny.

A oes unrhyw astudiaethau wedi eu gwneud gan eich adran o faint sydd wedi marw ar y ffordd honno oherwydd, fel y dywedaso, efallai y bydd yn rhaid aros tan 2014 nes bydd gwaith yn cael ei wneud arni? Hoffwn weld gweithredu brys, felly beth sy'n cael ei wneud ynghylch y darn hwnnw, oherwydd y mae llawer gormod wedi colli eu bywydau arno?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Diolch am eich sylwadau ar y gwasanaethau rheilffyrdd. Yr ydym wedi gweld peth o'r twf mwyaf mewn niferoedd teithwyr ar reilffyrdd y Cymoedd ac yr ydym yn falch ein bod yn ymateb i hynny lle yr ydym yn gallu gwneud hynny.

When preparing this statement, I was conscious of the need to provide clarity on the Heads of the Valleys road, which is why it has taken some time to get the whole programme together. Had I not done it in this way, I can assure you that the delay would have been considerably greater. Therefore, I have brought this statement forward and have said that I will look for other sources of funding other than my core budget, including making a bid to the strategic capital investment fund. Furthermore, sections of the A465, although not all of it, will be eligible for convergence funding, as I am sure you are aware. That enables me to ensure, with a greater degree of certainty than was possible when I was first appointed, that the delivery date of 2020, as set out in two documents, will be met.

Given the sheer scale and size of the project, at current prices, the cost is around £700 million, as I have indicated. There is no way in which a core budget with an annual spend of around £90 million can possibly cope with that kind of work in the next two years. That is just not possible in finance terms. However, by making this announcement as I have, and by looking for other sources of funding, I am now much more confident that the target delivery date will still be possible. Although I accept that people might want this work to be done sooner, I feel that, within my constraints, I have done the best that I can.

Mohammad Asghar: This is one of the best transport systems that you will introduce to Wales. Rail and road forward planning is wonderful for the economy and tourism. I strongly congratulate you on such forward planning. It is good news for South Wales East because it links it, by rail and road, to the other side of the country and makes Wales more accessible to the tourists who can visit via the M4 and M5 corridors. It is forward thinking that the opposition parties do not understand.

I also welcome the improvement plan for railways, which links the transport of cargo

Wrth baratoi'r datganiad hwn, yr oeddwn yn ymwybodol bod angen rhoi eglurder ar ffordd Blaenau'r Cymoedd, a dyna pam y mae wedi cymryd cryn amser i gael yr holl raglen yn barod. Pe na bawn wedi gwneud hynny fel hyn, gallaf eich sicrhau y byddai'r oedi wedi bod yn llawer mwy. Felly, yr wyf wedi cyflwyno'r datganiad hwn ac wedi dweud y byddaf yn chwilio am ffynonellau eraill o gyllid ar wahân i'm cyllideb graidd, gan gynnwys gwneud cais i'r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol. Hefyd, bydd rhannau o'r A465, er nad y ffordd i gyd, yn gymwys i gael cyllid cydgyfeirio, fel y gwyddoch mae'n siŵr. O'r herwydd gallaf sicrhau, gyda mwy o sicrwydd nag a oedd yn bosibl pan gefais fy mhenodi gyntaf, y bydd y gwaith yn cael ei gyflawni erbyn 2020, fel y dywedir mewn dwy ddogfen.

O ystyried maint a graddfa'r prosiect, yn ôl prisiau heddiw, mae'r gost tua £700 miliwn, fel y dywedais. Nid oes gobaith i gyllideb graidd gyda gwariant blynyddol o tua £90 miliwn allu ymdopi â'r math hwnnw o waith dros y ddwy flynedd nesaf. Mae'n hollol amhosibl mewn termau ariannol. Fodd bynnag, drwy wneud y cyhoeddiad hwn, a drwy chwilio am ffynonellau eraill o gyllid, yr wyf yn awr yn llawer mwy ffyddiog y bydd y dyddiad sy'n darged ar gyfer cwblhau'r gwaith yn dal yn bosibl. Er fy mod yn derbyn bod ar bobl eisiau gweld y gwaith hwn yn cael ei wneud yn gynt efallai, yr wyf yn teimlo, o fewn y cyfyngiadau sydd arnaf, fy mod wedi gwneud fy ngorau.

Mohammad Asghar: Mae hon yn un o'r systemau trafnidiaeth gorau y byddwch yn ei chyflwyno i Gymru. Mae blaengynllunio rheilffyrdd a ffyrdd yn wych i'r economi ac i dwristiaeth. Hoffwn eich llongyfarch yn gynnes iawn ar flaengynllunio o'r fath. Mae'n newyddion da i Ddwyrain De Cymru oherwydd y mae'n ei gysylltu, drwy'r rheilffordd a'r ffyrdd, ag ochr arall y wlad, ac yn gwneud Cymru yn fwy hygyrch i dwristiaid sy'n gallu dod yma ar hyd coridorau'r M4 a'r M5. Mae meddwl ymlaen o'r fath yn rhywbeth nad yw'r gwrthbleidiau'n ei ddeall.

Yr wyf finnau hefyd yn croesawu'r cynllun gwelliannau ar gyfer y rheilffyrdd, sy'n

and Welsh produce to other parts of the world. It has also been announced in the press that the revival of the Ebbw Vale railway line has won a top Wales planning award. Could the Deputy First Minister provide a timescale for the extension of the Ebbw Vale line to Ebbw Vale town centre? In addition, what is the latest on a passenger service between Ebbw Vale and Newport?

Finally, I would be grateful if you would look at our airport links with the outside world, to improve this country's economy and tourism trade in future.

The Deputy First Minister: South-east Wales is unique in relation to the pressures on the transport system. You indicated the pressures on the Valley lines caused by the increase in the number of passengers, and we are trying to address that. We are also looking at investing in Newport station in readiness for the Ryder Cup, and I am sure that that will be welcomed. We are trying to build a much more integrated transport system as we go forward.

I am not in a position to give you a firm date on the Ebbw Vale station, but I know that representations have been made to see whether we can open it before the town hosts the eisteddfod. We are looking to see what might be possible there. You know that the investment in Gaer junction is a prerequisite to running services between Ebbw Vale and Newport. I have made it clear in my rail forward programme that the services between Newport and Ebbw Vale will now be a high priority for the Government. That shows that the Government is committed to making road improvements where necessary, while looking increasingly in the future for a much more integrated public transport system, so that people can make good choices and help the environment.

Jeff Cuthbert: I pay tribute to the excellent work done in opening Angel way, the Bargoed relief road. It provides significant relief from congestion in the streets of Gilfach and Bargoed. We look forward to the

cysylltu cludo cargo a chynnyrch o Gymru i rannau eraill o'r byd. Mae wedi'i gyhoeddi yn y wasg hefyd fod adfywio rheilffordd Glynebwy wedi ennill un o wobrau cynllunio mwyaf Cymru. A allai'r Dirprwy Brif Weinidog roi amserlen ar gyfer ymestyn rheilffordd Glynebwy i ganol tref Glynebwy? Yn ogystal, beth yw'r wybodaeth ddiweddaraf am y gwasanaeth i deithwyr rhwng Glynebwy a Chasnewydd?

Yn olaf, byddwn yn ddiolchgar pe gallech edrych ar ein cysylltiadau maes awyr â gweddill y byd, i wella economi a masnach dwristiaeth ein gwlad yn y dyfodol.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae deddwyrain Cymru yn unigryw o ran y pwysau ar y system drafnidiaeth. Soniasoch am y pwysau ar reilffyrdd y Cymoedd a achosir gan y cynnydd yn nifer y teithwyr, ac yr ydym yn ceisio dod o hyd i ateb i hynny. Yr ydym hefyd yn ystyried buddsoddi yng ngorsaf Casnewydd yn barod ar gyfer Cwpan Ryder, ac yr wyf yn siŵr y bydd hynny'n cael ei groesawu. Yr ydym yn ceisio creu system drafnidiaeth lawer mwy integredig wrth inni symud ymlaen.

Nid wyf yn gallu rhoi dyddiad pendant ichi ynghylch gorsaf Glynebwy, ond gwn fod sylwadau wedi cael eu cyflwyno i weld a allwn ei hagor cyn i'r dref gynnal yr eisteddfod yno. Yr ydym yn edrych i weld beth a allai fod yn bosibl yno. Gwyddoch fod y buddsoddiad yng nghyffordd Gaer yn un o'r rhagofynion ar gyfer rhedeg gwasanaethau rhwng Glynebwy a Chasnewydd. Yr wyf wedi'i gwneud yn glir yn fy mlaenraglen ar gyfer y reilffyrdd y bydd y gwasanaethau rhwng Casnewydd a Glynebwy yn awr yn flaenoriaeth uchel i'r Llywodraeth. Mae hynny'n dangos bod y Llywodraeth wedi ymrwymo i wneud gwelliannau yn y ffyrdd lle y bydd angen, gan weithio'n gynyddol yn y dyfodol i gael system trafndiaeth gyhoeddus fwy integredig o lawer, fel y gall pobl wneud dewisiadau da a helpu'r amgylchedd.

Jeff Cuthbert: Hoffwn roi teyrnged i'r gwaith rhagorol sydd wedi'i wneud wrth agor Ffordd yr Angel, y ffordd liniaru ym Margoed. Mae'n lliniaru llawer iawn ar y tagfeydd yn strydoedd Gilfach a Bargoed.

development of the retail plateau, which I trust will bring prosperity back to that part of the Heads of the Valleys.

I welcome the statement that extra carriages will run on the Rhymney valley line where demand continues to grow. I also welcome your pledge to build the new station at Energlyn in the Caerphilly basin. Deputy First Minister, can you give us a timetable for these events?

The Deputy First Minister: I echo your support for the Angel way development and the investment that that will bring to the region.

On the Rhymney valley line and the timetable for the new station, we are currently working through the financing for that programme. I have allocated some time with officials to timetable these much more coherently. I will write to you on that point, and we will take the matter forward on that basis.

Eleanor Burnham: Ni allaf grybwyll yr hyn y mae pobl eraill eisoes wedi sôn amdano, ond yr wyf yn croesawu unrhyw welliannau ar hyd yr arfordir. Mae'n wych i bobl Caerdybi gael mynd i Crewe ac Amwythig ar y trê, ond eto, yr wyf yn siomedig ofnadwy bod Wrecsam wedi cael ei hanwybyddu. Bydd hyn yn achosi trafferth mawr hyd nes y caiff yr isadeiledd o gwmpas Saltney ei wella. Mae pobl yn sefyll am y trê o Gaer ar y plattform yn Wrecsam ac mae'n hwyr bob wythnos. Golyga hynny mai dim ond pum munud sydd ar gael i ddal y cysylltiad yn Amwythig, ac mae hynny'n gyfystyr â dim cysylltiad o gwbl. Mae hynny'n druenus, yn enwedig o gofio bod pobl yn codi mor gynnar i fod ar y plattform yn Wrecsam mewn da bryd, am tua 6 a.m..

Yn gyffredinol, croesawaf y ffaith eich bod yn deall yr angen am gysylltiad gwell rhwng y de a'r gogledd, ond mae pobl yn dal i gwyno bod eisiau gwella'r cysylltiad. Ni wn pam yr ydych am ddeuoli'r llinell rhwng Wrecsam a Chaer, oherwydd, hyd y deallaf, mae modd rhoi dolen basio o gwmpas yr Orsedd am lai o fuddsoddiad.

Edrychwn ymlaen at ddatblygu'r llwyfandir adwerthu, a fydd, gobeithio, yn adfer ffyniant i'r rhan honno o Flaenau'r Cymoedd.

Yr wyf yn croesawu'r datganiad y bydd mwy o gerbydau i deithwyr ar reilffordd Cwm Rhymni lle y mae'r galw'n parhau i dyfu. Yr wyf hefyd yn croesawu eich addewid i adeiladu'r orsaf newydd yn Energlyn ym masn Caerffili. Ddirprwy Brif Weinidog, a allwch roi amserlen inni ar gyfer y datblygiadau hyn?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr wyf yn ategu eich cefnogaeth i ddatblygiad Ffordd yr Angel a'r buddsoddiad a ddaw yn sgîl hynny i'r ardal.

Ynghylch rheilffordd Cwm Rhymni a'r amserlen ar gyfer yr orsaf newydd, yr ydym ar hyn o bryd yn gweithio ar y cyllid i'r rhaglen honno. Yr wyf wedi dyrannu rhywfaint o amser gyda swyddogion i amserlennu'r rhain yn llawer mwy cydlynol. Ysgrifennaf atoch ar y pwynt hwnnw, a symudwn ymlaen ar y mater ar sail hynny.

Eleanor Burnham: I cannot mention what other people have already talked about, but I welcome any improvements along the coastline. It is fantastic for the people of Holyhead to get to travel to Crewe and Shrewsbury by train, but then again, I am terribly disappointed that Wrexham has been snubbed. That will cause great difficulties until the infrastructure around Saltney is improved. People stand on the platform at Wrexham waiting for the train from Chester, but every week it is late. That means that they have only five minutes to catch the connection at Shrewsbury, which is tantamount to no connection at all. That is a disgrace, particularly considering that people have to get up so early to be on the platform at Wrexham in good time, at about 6 a.m..

Generally, I welcome the fact that you understand the need for an improved connection between north and south Wales, but people still complain that the connection needs to be improved. I do not know why you want to dual the line between Wrexham and Chester, because, as I understand it, it would require less investment to install a passing loop around Rossett.

3.40 p.m.

O feddwl bod 60 y cant o incwm Trenau Arriva Cymru yn dod oddi wrth Lywodraeth y Cynulliad, mae'n briodol inni ofyn pob cwestiwn posibl am wella'r gwasanaeth. Yr wyf o'r farn bod cyflwr y cerbydau trên yn gywilyddus y rhan fwyaf o'r amser. Mae hyd yn oed y rhai diweddaraf—sydd tua 12 oed bellach—yn methu. Er enghraifft, mae'r gwaith trydanol ar y drysau yn ddiffygiol, a dychmygwch beth allai ddigwydd pe bai drws y toiledau yn methu, a phe na bai modd ichi agor na chau'r drws hwnnw.

Y Llywydd: Trefn. Mae'r Dirprwy Brif Weinidog wedi dweud mewn ateb i sawl cwestiwn nad yw'n rheoli'r rheilffyrdd.

Eleanor Burnham: A diolch nad ydyw, ond mae'n hen bryd iddo gael gwybod am y diffygion hyn.

Y Llywydd: Trefn. Nid yw'n briodol codi cwestiynau am—

Eleanor Burnham: Iawn. Yr wyf yn deall.

Y Llywydd: Trefn. Nid wyf yn siŵr a ydych yn deall.

Eleanor Burnham: A gaf ofyn cwestiwn am gyllid Ewrop?

Y Llywydd: Na chewch. Gadewch imi orffen delio â'r pwynt o drefn. Mae'r Dirprwy Brif Weinidog wedi ei gwneud yn gwbl glir na wnaiff ateb cwestiynau am reolaeth fanwl y gwasanaeth rheilffordd. Os yw'r cwestiwn nesaf am rywbeth y gall y Dirprwy Brif Weinidog ei ateb ac mae'n briodol iddo ei ateb, yr wyf yn fodlon caniatáu'r cwestiwn.

Eleanor Burnham: Yr wyf yn ymddiheuro. Ddirprwy Brif Weinidog, pam na allwn ddefnyddio cyllid Ewrop gydag ychydig o ddychymyg? Bu ambell gynllun yn y gorffennol pell ac agos am y llinell o Wrecsam i Bidston, er enghraifft. Mae ambell un sy'n fwy gwybodus na mi wedi codi'r mater, megis Dr Marek. Mae ewyllys da ar draws y ffin, oherwydd, fel Mark ac eraill,

To think that 60 per cent of Arriva Trains Wales's income comes from the Assembly Government, it befits us to ask every question possible about the service. I am of the opinion that the condition of the rolling stock is shameful most of the time. Even the latest stock—which is still about 12 years old—is failing. For instance, the electrics on the doors are faulty, and you can imagine what could happen if the lavatory doors were faulty, and if you could not open or close those doors.

The Presiding Officer: Order. The Deputy First Minister has said in response to several questions that he does not manage the railways.

Eleanor Burnham: And thank goodness for that, but it is high time that he heard about these failings.

The Presiding Officer: Order. It is not appropriate to ask questions about—

Eleanor Burnham: Fine. I understand.

The Presiding Officer: Order. I am not sure that you do understand.

Eleanor Burnham: May I ask a question about European funding?

The Presiding Officer: No, you may not. Allow me to finish dealing with the point of order. The Deputy First Minister has made it perfectly clear that he will not answer questions about the detailed management of the railway service. If your next question is about something the Deputy First Minister can answer on, and if it is appropriate for him to do so, I am willing to allow it.

Eleanor Burnham: I apologise. Deputy First Minister, why can we not use European funding with a little imagination? There has been the odd scheme in the distant and recent past relating to the line between Wrexham and Bidston, for instance. Certain others who know more than me have raised the matter, such as Dr Marek. There is goodwill across the border, because, like Mark and others, I

bûm—

Y Llywydd: Trefn. Araith yw hon ac nid cwestiwn.

Eleanor Burnham: Yr oeddwn ar fin gofyn cwestiwn.

Y Llywydd: Mae'n rhy hwyr. Mae'r trên wedi gadael. [*Chwerthin.*]

Y Dirprwy Brif Weinidog: Nid oes llawer o bwynt ailadrodd y stori am orsaf Wrecsam. Pan fyddwn yn gallu gwneud hynny, bydd y llinell yn mynd drwy Wrecsam. Yr wyf wedi rhoi'r addewid hwnnw, ac yr wyf wedi addo na fydd problem unwaith y bydd y gwaith isadeiledd wedi ei wneud. Yr ydych yn croesawu'r ffaith bod y cysylltiadau rhwng y de a'r gogledd yn gwella. Yr ydym yn edrych ar ddeuoli a/neu osod dolen basio ar gyfer y gwelliannau rhwng Wrecsam a Chaer. Nid wyf am ateb cwestiynau manwl am y trenau. Byddwn yn gallu defnyddio cyllid Ewrop ond dim ond mewn ardal sy'n gymwys ar gyfer arian cydgyfeiriant.

have—

The Presiding Officer: Order. This is a speech and not a question.

Eleanor Burnham: I was just about to ask a question.

The Presiding Officer: It is too late. You have missed the train. [*Laughter.*]

The Deputy First Minister: There is not much point in repeating the story about Wrexham station. I have made that pledge, and I have also promised that there will be no problem once the infrastructure work has been carried out. You welcome the fact that links between the north and south are improving. We are looking into dualling the line and/or installing a passing loop for the improvements between Wrexham and Chester. I will not answer detailed questions about trains. We will be able to use European funding but only in areas that are eligible for convergence funding.

**Cymeradwyo Rheoliadau Anffurfio (Triniaethau a Ganiateir) (Cymru)
(Diwygio) 2008
Approval of the Mutilations (Permitted Procedures) (Wales) (Amendment)
Regulations 2008**

Y Gweinidog dros Faterion Gwledig (Elin Jones): Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 24.4

1. yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Is-ddeddfwriaeth a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 11 Tachwedd 2008 mewn perthynas â'r rheoliadau drafft, Rheoliadau Anffurfio (Triniaethau a Ganiateir) (Cymru) (Diwygio) 2008; a

2. yn cymeradwyo bod y rheoliadau drafft, Rheoliadau Anffurfio (Triniaethau a Ganiateir) (Cymru) (Diwygio) 2008, yn cael eu gwneud yn unol ag:

a) y drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 29 Hydref 2008; a

b) y memorandwm esboniadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 29 Hydref 2008.

The Minister for Rural Affairs (Elin Jones): I propose that

the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 24.4

1. considers the report of the Subordinate Legislation Committee laid in the Table Office on 11 November 2008 in relation to the draft the Mutilations (Permitted Procedures) (Wales) (Amendment) Regulations 2008; and

2. approves that the draft the Mutilations (Permitted Procedures) (Wales) (Amendment) Regulations 2008 is made in accordance with:

a) the draft laid in the Table Office on 29 October 2008; and

b) the explanatory memorandum laid in the Table Office on 29 October 2008.

(NDM4065)

Y diffiniad a geir o ‘anffurfio’ yw ymyrryd â meinweoedd sensitif neu strwythur esgryn anifail ac eithrio at y diben o’i drin yn feddygol. Pwrpas rheoliadau 2007 oedd gosod gwaharddiad cyffredinol ar driniaethau i anffurfio anifeiliaid, ond caniatáu triniaethau arferol arferion ffermio presennol.

Bwriad y diwygiad hwn yw ychwanegu nifer o dechnegau at reoliadau 2007 a ddefnyddir yn gyffredinol yn y diwydiant ffermio ac wrth warchod bywyd gwylt. Ni soniwyd am y technegau hyn yn ystod yr ymgynghoriad cyhoeddus yn 2007, a dim ond wedi i’r rheoliadau hyn ddod i rym y daethant i’r amlwg. Bydd y diwygio deddfwriaethol yn caniatáu ffrwythloni defaid a geifr yn artiffisial, defnyddio technegau penodol i adnabod adar, a thagio gyddfau a bylchu gweoedd hwyaid ar ffermydd. Bydd hefyd yn ymestyn y gwaharddiad ar dorri pigau ieir dodwy. Bydd yn cynnwys sefydliadau lle ceir 350 neu fwy o ieir, a bydd yn egluro pwy sy’n cael tocio cynffonau moch ac ysbaddu moch bach.

Gobeithiaf y bydd y Cynulliad yn cefnogi’r rheoliadau.

Y Llywydd: Y cynnig yw bod y Cynulliad yn cefnogi’r rheoliadau. Gwelaf nad oes gwrthwynebiad, felly, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, caiff y cynnig ei dderbyn.

*Derbyniwyd y cynnig
Motion carried.*

*Daeth y Dirprwy Lywydd (Rosemary Butler) i’r Gadair am 3.44 p.m.
The Deputy Presiding Officer (Rosemary Butler) took the Chair at 3.44 p.m.*

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd Plant Cymru The Annual Report of the Children’s Commissioner for Wales

The Deputy Presiding Officer: I have selected amendment 1 in the name of William Graham.

(NDM4065)

The definition of the word ‘mutilations’ is interference with the sensitive tissues or bone structure of an animal other than for the purpose of its medical treatment. The purpose of the 2007 regulations was to place a general prohibition on procedures to mutilate animals, but to permit the usual procedures of current farming practice.

The aim of this amendment is to add a number of techniques to the 2007 regulations that are generally used in the farming industry and in protecting wildlife. These techniques were not mentioned during the public consultation in 2007, as they only came to light after the regulations had come into force. The legislative amendment will allow the artificial insemination of sheep and goats, the use of specific techniques to identify birds, and the neck tagging and web notching of farmed ducks. It will also extend the prohibition on the beak trimming of laying hens. It will include establishments that have 350 hens or more, and it will clarify who can carry out the tail docking of pigs and the castration of piglets.

I hope that the Assembly will support the regulations.

The Presiding Officer: The proposal is that the Assembly approves the regulations. I see that there are no objections, and so the motion is agreed in accordance with Standing Order 7.35.

Y Dirprwy Lywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliant 1 yn enw William Graham.

The Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills (Jane Hutt): I propose that

the National Assembly for Wales:

1. welcomes the 2007-08 annual review of the Children's Commissioner for Wales; and

2. notes that the Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills will draw up a response from the Welsh Assembly Government and report to the National Assembly on this by 31 March 2009. (NDM4066)

I am pleased to welcome this report from the Children's Commissioner for Wales—his first since taking up his post on 1 March 2008. We are proud that Wales was the first of the UK nations to establish the office of the children's commissioner back in 2000. It was a bold decision at the time, and one that spoke of our genuine commitment to putting children and young people at the top of the Government's agenda.

Successive commissioners' reports have pointed out our achievements, and at times, quite rightly, those areas where we must improve. This report also provides us with some key challenges, which we must meet if we are to maintain the undoubted progress that we have made so far. I will provide a detailed response on the specific points raised by the commissioner by the end of March 2009.

I was pleased to give evidence to the Children and Young People's Committee last week and again welcome the role of that committee as a vehicle for scrutiny of Government policies. I want to stress that the Welsh Assembly Government has made a great deal of progress since devolution, with strong cross-party support, in driving forward policies for children and young people that have children's rights at their core.

As the commissioner points out, however, there is a significant gap between the good

Y Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau (Jane Hutt): Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. yn croesawu adolygiad blynyddol Comisiynydd Plant Cymru ar gyfer 2007-08; a

2. yn nodi y bydd y Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau yn llunio ymateb ar ran Llywodraeth Cynulliad Cymru ac y bydd yn cyflwyno adroddiad yn ei gylch i'r Cynulliad Cenedlaethol erbyn 31 Mawrth 2009. (NDM4066)

Yr wyf yn falch o groesawu'r adroddiad hwn gan Gomisiynydd Plant Cymru—ei gyntaf ers iddo ddechrau yn ei swydd ar 1 Mawrth 2008. Yr ydym yn falch mai Cymru oedd y wlad gyntaf o blith gwledydd y DU i sefydlu swydd y comisiynydd plant yn 2000. Yr oedd yn benderfyniad dewr ar y pryd, ac yn benderfyniad a oedd yn dangos ein hymrwymiad gwirioneddol i roi plant a phobl ifanc ar frig agenda'r Llywodraeth.

Mae adroddiadau'r comisiynwyr, y naill ar ôl y llall, wedi tynnu sylw at ein llwyddiannau ac, ar brydiau, a hynny'n gwbl briodol, at y meysydd hynny lle y mae'n rhaid inni wella. Mae'r adroddiad hwn hefyd yn cynnig rhai heriau allweddol inni, y mae'n rhaid inni ymateb iddynt er mwyn cynnal y cynnydd diamheuol yr ydym wedi'i wneud hyd yn hyn. Byddaf yn ymateb yn fanwl i'r pwyntiau penodol a godwyd gan y comisiynydd erbyn diwedd mis Mawrth 2009.

Yr oeddwn y falch o roi tystiolaeth i'r Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc yr wythnos diwethaf ac unwaith eto yr wyf yn croesawu rôl y pwyllgor hwnnw fel cyfrwng i graffu ar bolisiau'r Llywodraeth. Yr wyf am bwysleisio bod Llywodraeth y Cynulliad wedi gwneud camau breision ers datganoli, gyda chefnogaeth gref gan bob plaid, o ran bwrw ymlaen â pholisiau ar gyfer plant a phobl ifanc a'r rheini wedi'u seilio ar hawliau plant.

Serch hynny, fel y mae'r comisiynydd yn dweud, mae cryn fwllch rhwng y polisi da a

policy established in Wales and improved outcomes for children and young people. That was one of the main messages to come out of the recent scrutiny of the UK's compliance with obligations under the United Nations Convention on the Rights of the Child. It is widely recognised, throughout the UK and internationally, that Wales has taken a lead in developing policy for children and young people. We need to make renewed efforts to ensure that that is translated into effective practice on the ground.

We have undertaken a number of initiatives to improve outcomes at local level. Key among those is the improvements that we have made in the planning of children's services, including local needs analyses. Local children and young people's partnerships have recently finalised their first three-year children and young people's plans, based on our 'Shared Planning for Better Outcomes' guidance. I will be looking closely at those plans to find examples of good practice that will help me to identify where performance needs to improve. My officials are also working to put in place effective outcome measures around the impact of local partnership activity. That will further help with the focus on improving outcomes for children and young people.

The key to understanding progress and being confident about the targets that we have set ourselves at all levels of Government, national and local, is the quality of the data that we use. The Government has taken a major step forward by publishing the first children and young people's wellbeing monitor for Wales, which gives vital baseline information. From that, we can measure progress, as well as key trends and issues that we need to address. The monitor will be updated on a regular three-year cycle, and it will give us a yardstick against which we can clearly see how well we are doing, and where further action needs to be taken.

Another area that we need to prioritise is tackling poverty—particularly the severe poverty that affects the lives of too many children in Wales, who are among the most

luniwyd yng Nghymru a chanlyniadau gwell i blant a phobl ifanc. Hynny oedd un o'r prif negeseuon a ddeilliodd o'r craffu a fu'n ddiweddar ar sut y mae'r DU yn cydymffurfio â dyletswyddau dan Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn. Cydnabyddir yn eang, drwy'r DU ac yn rhyngwladol, fod Cymru wedi arwain o ran datblygu polisi i blant a phobl ifanc. Mae angen inni ymdrechu o'r newydd i sicrhau bod hynny'n cael ei drosi'n arferion effeithiol ar lawr gwlad.

Yr ydym wedi ymgymryd â nifer o fentrau i wella canlyniadau ar lefel leol. Ymhlith y rheini, rhai o'r gwelliannau allweddol yw'r gwelliannau yr ydym wedi'u gwneud o ran cynllunio gwasanaethau plant, gan gynnwys dadansoddi anghenion lleol. Yn ddiweddar, mae partneriaethau lleol ar gyfer plant a phobl ifanc wedi cwblhau eu cynlluniau tair blynedd cyntaf ar gyfer plant a phobl ifanc, ar sail ein canllawiau, 'Cynllunio ar y Cyd i Wella Canlyniadau'. Byddaf yn edrych yn ofalus ar y cynlluniau hynny er mwyn dod o hyd i enghreifftiau o arferion da a fydd yn gymorth imi weld ymhle y mae angen gwella perfformiad. Mae fy swyddogion hefyd yn gweithio i sefydlu dulliau effeithiol o fesur canlyniadau er mwyn gweld beth yw dylanwad gweithgarwch partneriaethau lleol. Bydd hynny'n gymorth eto i ganolbwyntio ar wella'r canlyniadau i blant a phobl ifanc.

Yr allwedd i ddeall cynnydd a bod yn hyderus ynglŷn â'r targedau yr ydym wedi'u gosod i ni'n hunain ar bob lefel o Lywodraeth, yn genedlaethol ac yn lleol, yw ansawdd y data a ddefnyddiwn. Mae'r Llywodraeth wedi cymryd cam mawr ymlaen drwy gyhoeddi'r monitor lles cyntaf ar gyfer plant a phobl ifanc yng Nghymru, sy'n cynnig gwybodaeth sylfaen hollbwysig. Yn sgîl hynny, gallwn fesur cynnydd, yn ogystal â thueddiadau a phroblemau allweddol y mae angen inni roi sylw iddynt. Bydd y monitor yn cael ei ddiweddarau'n rheolaidd ar sail cylch tair blynedd, a bydd yn ffon fesur inni weld ein cynnydd yn glir, a gweld ymhle y mae angen camau pellach.

Maes arall y mae angen inni ei flaenoriaethu yw mynd i'r afael â thlodi—yn enwedig y tlodi difrifol hwnnw sy'n effeithio ar fywydau gormod o blant o lawer yng

disadvantaged and hard to reach. That is essential if we are to make real progress towards the ambitious targets and tight time frames that we have set ourselves for child poverty in 2010 and 2020. To support this area of policy, we are in the process of placing a legal duty on local authorities relating to child poverty. I will also shortly be considering in detail the report of the child poverty expert group, which has been looking at the role that education can play in taking families out of poverty.

In the field of health, we have plans to improve child and adolescent mental health services. Those improvements will include the development of school counselling services and ensuring better support for children in care and care leavers and stronger primary mental health services. Standards for a wide range of specialist health services for children will be issued later this year.

Continued attention at local level will be given to implementing the national service framework for children and young people and maternity services. That will help to drive up standards and improve access across a wide range of services. We have recently consulted on a draft suicide prevention action plan, and we will build many of the comments that we have received into the final version of the plan.

I remain committed to ensuring that disabled children and young people can enjoy their rights to the full. My ministerial colleagues and I recently announced additional support for play, short breaks and improving benefit take-up. Another major initiative that I am taking forward to improve outcomes is our ambitious programme to improve school effectiveness.

3.50 p.m.

Research has shown us that many of our children and young people do not know what their rights and entitlements are; therefore, we are planning to work over the coming

Nghymru, sydd ymhlith y rhai mwyaf difreintiedig ac anodd eu cyrraedd. Mae hynny'n hanfodol er mwyn inni wneud cynnydd go iawn tuag at y targedau uchelgeisiol a'r amserlenni caeth yr ydym wedi'u gosod i ni'n hunain ym maes tlodi plant yn 2010 a 2010. Yn gefn i'r maes polisi hwn, yr ydym wrthi'n gosod dyletswydd gyfreithiol ar awdurdodau lleol sy'n ymwneud â thlodi plant. Byddaf hefyd yn ystyried adroddiad y grŵp arbenigol ar dlodi plant yn fanwl cyn bo hir. Mae'r grŵp hwn wedi bod yn edrych ar y rôl y gall addysg ei chwarae o ran codi teuluoedd o dlodi.

Ym maes iechyd, mae gennym gynlluniau i wella gwasanaethau iechyd meddwl i blant a phobl ifanc. Bydd y gwelliannau hyn yn cynnwys datblygu gwasanaethau cwnsela mewn ysgolion, gan sicrhau gwell cefnogaeth i blant mewn gofal ac i'r rhai sy'n gadael gofal ynghyd â gwasanaethau iechyd meddwl sylfaenol cryfach. Cyhoeddir safonau ar gyfer ystod eang o wasanaethau iechyd arbenigol i blant yn ddiweddarach eleni.

Parheir i roi sylw ar lefel leol i weithredu'r fframwaith gwasanaeth cenedlaethol ar gyfer plant a phobl ifanc a gwasanaethau mamolaeth. Bydd hynny'n gymorth i godi safonau ac i wella mynediad ar draws ystod eang o wasanaethau. Yn ddiweddar, yr ydym wedi ymgynghori ynglŷn â chynllun gweithredu drafft ar gyfer atal hunanladdiad, a byddwn yn cynnwys llawer o'r sylwadau yr ydym wedi'u cael yn fersiwn derfynol y cynllun.

Yr wyf yn dal yn benderfynol o sicrhau bod plant a phobl ifanc yn gallu mwynhau eu hawliau i'r eithaf. Yn ddiweddar cyhoeddodd fy nghyd-Weinidogion a minnau gymorth ychwanegol ar gyfer chwarae, ar gyfer gwyliau byr ac ar gyfer cynyddu'r nifer sy'n manteisio ar fudd-daliadau. Cynllun arall yr wyf yn bwrw ymlaen ag ef er mwyn gwella canlyniadau yw ein rhaglen uchelgeisiol i wella effeithiolrwydd ysgolion.

Mae gwaith ymchwil wedi dangos inni nad yw llawer o'n plant a'n pobl ifanc yn gwybod beth yw eu hawliau a'u haeddiant; felly, ein bwriad yw gweithio yn ystod y misoedd

months with the commissioner, the non-governmental organisations and our other partners to improve levels of awareness and understanding. This does not only relate to children and young people, but to adults who work with them in their schools and communities, and their families.

The commissioner's office has an important role to play in spreading awareness. I am pleased to be able to support him in his work. The reason why the Government is not accepting the amendment in William Graham's name is because I believe that the commissioner is content to work within the budget allocated to his office over the next three years, and he is using that as a basis for the work plans that he has produced. Of course, if that were to change, I would be prepared to re-examine the situation. Indeed, I am meeting him tomorrow to talk about his plans in that context.

Growing up does not get any easier. We know what more we have to do to improve the experience of childhood and to extend the opportunities available to our young people. We know that we have to work in a challenging context where public attitudes towards children and young people are, at best, mixed and sometimes downright hostile. I am grateful that we have a commissioner who is prepared to speak up for children and young people. I want to reassure him and the Assembly that children and young people are our priority as they are his. We intend to support our children and young people and empower them through our policies, programmes, investments and interventions across the ministerial responsibilities of the One Wales Government.

Nick Ramsay: I propose amendment 1 in the name of William Graham. Add as a new point at the end of the motion:

regrets the real terms cuts in funding for the Children's Commissioner for Wales, proposed in the Welsh Assembly government's draft budget.

I am pleased to be able to contribute to this important debate on the annual review of the

nesaf gyda'r comisiynydd, gyda'r cyrff anlywodraethol a'n partneriaid eraill i godi ymwybyddiaeth a gwella dealltwriaeth. Nid dim ond i blant a phobl ifanc y mae hyn yn berthnasol, ond i oedolion sy'n gweithio gyda hwy yn eu hysgolion a'u cymunedau ac yn eu teuluoedd.

Mae gan swyddfa'r comisiynydd rôl bwysig i'w chwarae o ran lledaenu ymwybyddiaeth. Yr wyf yn falch o allu ei gefnogi yn ei waith. Y rheswm pam nad yw'r Llywodraeth yn derbyn y gwelliant yn enw William Graham yw am fy mod yn credu bod y comisiynydd yn fodlon gweithio o fewn y gyllideb a ddyrannwyd i'w swyddfa ar gyfer y tair blynedd nesaf, ac mae'n defnyddio hynny'n sail ar gyfer y cynlluniau gwaith y mae wedi'u cynhyrchu. Wrth gwrs, petai hynny'n newid, byddwn yn barod i edrych ar y sefyllfa eto. Yn wir, yr wyf yn cyfarfod ag ef yfory i drafod ei gynlluniau yn y cyd-destun hwnnw.

Nid yw tyfu'n oedolyn yn mynd yn ddim haws. Gwyddom beth y mae'n rhaid inni ei wneud eto i wella profiadau plentynod ac i ymestyn y cyfleoedd sydd ar gael i'n pobl ifanc. Gwyddom fod yn rhaid inni weithio mewn cyd-destun anodd lle y mae agweddau'r cyhoedd at blant ac at bobl ifanc ar eu gorau'n gymysg ac weithiau'n gwbl elyniaethus. Yr wyf yn ddiolchgar bod gennym gomisiynydd sy'n barod i godi'i lais dros blant a phobl ifanc. Yr wyf am dawelu ei feddwl ef a thawelu meddwl y Cynulliad mai plant a phobl ifanc yw ein blaenoriaeth ni yn union fel y maent yn flaenoriaeth iddo yntau. Yr ydym yn bwriadu cefnogi'n plant a'n pobl ifanc a'u grymuso drwy gyfrwng ein polisïau, ein rhaglenni, ein buddsoddiadau a'n hymyriadau ar draws cyfrifoldebau Gweinidogion Llywodraeth Cymru'n Un.

Nick Ramsay: Cynigïaf welliant 1 yn enw William Graham. Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

yn gresynu'r toriadau termau real mewn cyllid i Gomisiynydd Plant Cymru, a gynigir yng nghyllideb ddrafft Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Yr wyf yn falch o allu cyfrannu at y ddadl bwysig hon ynglŷn ag adolygiad blynyddol y

children's commissioner. I welcome the Minister's comments. As she said, there is cross-party support for anything that places the wellbeing of children and young people at the heart of the Assembly's agenda. You have our support in promoting that agenda, Minister.

I will refer to a couple of things that I have noticed in the review. In looking at the questionnaire that was specifically targeted at young people, it is not only interesting to see what we think young people are interested in but what they identify as their key concerns and areas where they think we could be doing more for them. A total of 19 per cent of young people thought that an improvement of recreation facilities was needed, and 9 per cent of young people identified the environment as an area for improvement. The need for more opportunities to speak or learn Welsh was another area identified, and 3.5 per cent of young people identified the delivery of anti-bullying policies to help to combat bullying as being of importance to them.

Our amendment highlights concerns around the funding of this important role, and I am pleased to hear that the Minister will have discussions with the commissioner about whether he believes that there is the necessary funding to enable him to carry out his commitments over the next three years.

Aside from the question of funding, I would be interested to hear the Minister, in summing up, referring to a problem that has arisen. There seems to be a suggestion that the requirement for the commissioner to provide estimates five months before the beginning of the financial year might not have been met. Therefore, I would be interested to hear from the Minister later as to whether she feels that that has been met or whether there is a problem.

On the national suicide prevention strategy, the support for a single, national telephone contact service, and the perceived inadequacy in mental health service provision, it is good to see the innovation that is being introduced in helping young people to share their problems and confide in experts looking out for their wellbeing, specifically through

comisiynydd plant. Yr wyf yn croesawu sylwadau'r Gweinidog. Fel y dywedodd, mae pob plaid yn cefnogi unrhyw beth sy'n rhoi lles plant a phobl ifanc Cymru wrth wraidd agenda'r Llywodraeth. Yr ydym yn eich cefnogi wrth ichi hybu'r agenda honno, Weiniidog.

Cyfeiriau at ambell beth yr wyf wedi sylwi arno yn yr adolygiad. Wrth edrych ar yr holiadur a dargedwyd yn benodol at bobl ifanc, mae'n ddiddorol gweld, nid yn unig y pethau sydd yn ein barn ni o ddiddordeb i bobl ifanc, ond y pethau y maent hwy'n dweud eu bod yn brif bryderon iddynt ac yn feysydd lle y maent yn meddwl y gallem fod yn gwneud mwy ar eu rhan. Yr oedd cyfanswm o 19 y cant o bobl ifanc yn meddwl bod angen gwella cyfleusterau hamdden, ac yr oedd 9 y cant o bobl ifanc yn dweud bod yr amgylchedd yn faes y dylid ei wella. Maes arall oedd bod angen mwy o gyfleoedd i siarad Cymraeg neu i ddysgu'r iaith, a dywedodd 3.5 y cant o bobl ifanc fod darparu polisiau gwrth-fwlio i gynorthwyo i frwydro yn erbyn bwlio'n bwysig iddynt.

Mae ein gwelliant yn tynnu sylw at bryderon ynglŷn â chyllido'r rôl bwysig hon, ac yr wyf yn falch o glywed y bydd y Gweinidog yn trafod gyda'r comisiynydd a yw'n credu bod ganddo ddigon o arian i'w alluogi i gyflawni ei ymrwymadau yn ystod y tair blynedd nesaf.

Ar wahân i fater cyllido, byddai'n dda gennyf glywed y Gweinidog, wrth iddi grynhoi, yn cyfeirio at broblem sydd wedi codi. Ymddengys fod awgrym efallai nad yw'r gofyniad i'r comisiynydd ddarparu amcangyfrifon bum mis cyn dechrau'r flwyddyn ariannol wedi'i gyflawni. Felly, byddai'n dda gennyf wybod gan y Gweinidog yn ddiweddarach a yw'n teimlo bod hyn wedi'i gyflawni ynteu a oes problem.

O ran y strategaeth genedlaethol ar gyfer atal hunanladdiad, y cymorth ar gyfer un gwasanaeth cysylltu cenedlaethol dros y ffôn, a'r canfyddiad nad yw'r ddarpariaeth gwasanaeth iechyd meddwl yn ddigonol, mae'n dda gweld y dulliau arloesol a gyflwynir er mwyn cynorthwyo pobl ifanc i rannu eu problemau ac i ymddiried mewn

Freephone—I know that Freephone is not such an innovation, but Freetext certainly is, and I think that it is important that we enable young people to make contact with people who care, not just in the ways that we feel they would want to use, but in the ways that they would want to use. That is particularly important in relation to the issue of bullying.

I was particularly concerned by the part of the report that suggests that the commissioner's powers are insufficient to safeguard some children's rights and welfare, and this ties in with the legislative competence Order relating to vulnerable children and child poverty. I hope that the Minister will raise this concern with the commissioner in her discussions with him and that he will be able to say what we in the Assembly could be doing to better assist in dealing with child poverty and the progress of that LCO.

In many respects, this is an area of cross-party consensus. Nonetheless, there are issues that could be tidied up and that I am sure the commissioner will highlight in his discussions with the Minister. It is important that we do all that we can in this place to help young people and children in Wales to reach out for help and say what is troubling them and to feel that they can contact the people who are able to help them with their problems. The office of the commissioner is crucial in achieving that. I hope that sufficient resources are put into this role over the next three years to ensure that that is achieved.

Christine Chapman: I wish to begin by paying tribute to the work of the children's commissioner, who has done an awful lot since taking up his post in March this year. I have read the report with interest; what it tells us is that, although progress has been made, we must not be complacent as there is still an awful lot to do in safeguarding and promoting the rights of children and young people across Wales. It is good to see so many young people in the public gallery

arbenigwyr sy'n gofalu am eu lles, a hynny'n benodol drwy gyfrwng Freephone—gwn nad yw Freephone yn enghraifft o arloesi o'r fath, ond yn sicr mae Freetext yn enghraifft o hynny, a chredaf ei bod yn bwysig inni alluogi pobl ifanc i gysylltu â'r bobl sy'n poeni amdanynt, nid dim ond drwy ddefnyddio'r dulliau yr ydym ni'n teimlo y byddent am eu defnyddio, ond drwy ddulliau y byddent hwy am eu defnyddio. Mae hynny'n arbennig o bwysig yng nghyswllt mater bwlio.

Yr oeddwn yn poeni'n benodol am y rhan o'r adroddiad sy'n awgrymu nad yw pwerau'r comisiynydd yn ddigonol i ddiogelu hawliau a lles rhai plant, ac mae hyn yn gysylltiedig â'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol sy'n ymwneud â phlant agored i niwed a thlodi plant. Gobeithiaf y bydd y Gweinidog yn codi'r pryder hwn gyda'r comisiynydd yn ei thrafodaethau gydag ef, ac y bydd yntau'n gallu dweud beth y gallem ni yn y Cynulliad fod yn ei wneud i gynorthwyo'n well i ymdrin â thlodi plant ac o ran sicrhau cynnydd gyda'r Gorchymyn hwnnw.

Ar sawl gwedd, mae'r maes hwn yn faes lle y ceir consensws ymhlith pob plaid. Wedi dweud hynny, mae ambell beth y gellid ei dacluso ac yr wyf yn siŵr y bydd y comisiynydd yn tynnu sylw at hynny yn ei drafodaethau gyda'r Gweinidog. Mae'n bwysig inni wneud popeth a allwn yn y lle hwn i gynorthwyo pobl ifanc a phlant yng Nghymru i estyn allan am gymorth a dweud beth sy'n eu poeni gan deimlo y gallant gysylltu â'r bobl a all eu helpu gyda'u problemau. Mae swyddfa'r comisiynydd yn hollbwysig o ran cyflawni hynny. Gobeithio y rhoddir digon o adnoddau i'r rôl hon yn ystod y tair blynedd nesaf er mwyn sicrhau bod hynny'n cael ei gyflawni.

Christine Chapman: Dymunaf ddechrau drwy roi teyrnged i waith y comisiynydd plant, sydd wedi gwneud llawer iawn ers dechrau yn ei swydd ym mis Mawrth eleni. Yr wyf wedi darllen yr adroddiad gyda diddordeb; yr hyn y mae'n ei ddweud wrthym yw, er bod cynnydd wedi'i wneud, fod yn rhaid inni ochel rhag llaesu'n dwylo gan fod llawer iawn i'w wneud eto i ddiogelu a hybu hawliau plant a phobl ifanc ledled Cymru. Mae'n dda gweld cynifer o bobl ifanc

today.

I was pleased that the United Nations Convention on the Rights of the Child recently recognised the Assembly's commitment to equal protection for children. However, I wish to put on record again my disappointment, which I think is shared by many Members, that the recent opportunity at Westminster to prohibit the physical punishment of children was not taken. We now have a very good story to tell in Wales. Many of us will be aware of the recent study conducted by the Centre for Longitudinal Studies, which highlighted the fact that the majority of mothers in Wales who were questioned said that they never or rarely resorted to this form of discipline. We need to build on that, and I therefore ask the Minister what commitment she can give to developing a widespread public education campaign to reinforce this cultural shift that we are now seeing in Wales and to encourage all parents in Wales to use non-violent forms of discipline. If we get this right, research tells us that it will have a huge pay-off for the future of our young people, particularly in forging better attitudes towards their own children.

Turning to the issue of young people who display sexually harmful behaviour—something that the commissioner has highlighted this year—as the report says, previous annual reviews highlighted the lack of a coherent national strategy to address the needs of children and young people who display such behaviour. I am pleased that a task and finish group convened by the Minister for Health and Social Services recommended the need for a multi-agency group to identify and disseminate best practice. Although that is very welcome, I would like to stress that the sexual exploitation of children remains a reality in Wales. Recently, I met with Barnardos Cymru to discuss this issue, and I was very distressed to hear that this is happening in every community in Wales. I encourage other Members to talk to their local authorities, for example, to find out the extent of the problem

yn yr oriel gyhoeddus heddiw.

Yr oeddwn yn falch bod Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn wedi cydnabod ymrwymiad Cymru yn ddiweddar i sicrhau bod plant yn cael eu hamddiffyn yn yr un modd â phawb arall. Serch hynny, yr wyf am ddweud ar goedd unwaith eto fy mod yn siomedig, a chredaf fod llawer o'r Aelodau yr un mor siomedig â mi, fod San Steffan wedi troi heibio'r cyfle'n ddiweddar i wahardd cosbi plant yn gorfforol. Mae gennym stori dda iawn i'w hadrodd yng Nghymru yn awr. Bydd llawer ohonom yn gwybod am yr astudiaeth a gynhaliwyd yn ddiweddar gan y Ganolfan Astudiaethau Hydredol. Yr oedd honno'n tynnu sylw at y ffaith bod mwyafrif y mamau a holwyd yng Nghymru'n dweud nad oeddent byth yn disgyblu plant fel hyn neu mai anaml iawn y byddent yn gwneud hynny. Mae angen inni adeiladu ar sail hynny, ac felly, yr wyf yn gofyn i'r Gweinidog pa ymrwymiad y gall ei roi i ddatblygu ymgyrch addysg gyhoeddus eang i atgyfnerthu'r newid diwylliant hwn yr ydym yn ei weld yng Nghymru yn awr ac i annog holl rieini Cymru i ddefnyddio dulliau disgyblu di-drais. Os gwnawn hyn yn iawn, mae'r gwaith ymchwil yn dweud wrthym y bydd yn dwyn ffrwyth ar ei ganfed o ran dyfodol ein pobl ifanc, yn enwedig o ran creu gwell agweddau tuag at eu plant hwy eu hunain.

A throi at fater pobl ifanc y mae ganddynt ymddygiad rhywiol niweidiol—rhywbeth y mae'r comisiynydd wedi tynnu sylw ato eleni—fel y dywed yr adroddiad, mae adolygiadau blynyddol blaenorol wedi tynnu sylw at ddiffyg strategaeth genedlaethol gydlynol i fynd i'r afael ag anghenion plant a phobl ifanc sy'n ymddwyn fel hyn. Yr wyf yn falch bod y grŵp gorchwyl a gorffen a gynullwyd gan y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol wedi argymhell bod angen grŵp amlasiantaeth i ganfod a lledaenu'r arferion gorau. Er bod hynny i'w groesawu'n fawr, hoffwn bwysleisio bod camfanteisio ar blant yn dal i ddigwydd yng Nghymru. Cyfarfŵm â Barnardo's Cymru i drafod hyn, ac yr oedd yn loes gennyf glywed bod hyn yn digwydd ym mhob cymuned yng Nghymru. Yr wyf yn annog Aelodau eraill i siarad â'u hawdurdodau lleol, er enghraifft, i gael gwybod beth yw maint y broblem yn eu

in their areas.

Children who are sexually exploited need and deserve intensive support at the earliest opportunity. Barnardo's Cymru found that 9 per cent of the vulnerable children and young people known to statutory services across three Welsh local authorities were at significant risk of sexual exploitation. I would welcome the Minister's comments on how we can ensure that all local authorities in Wales have a consistent, systematic approach to this, because early identification is a key factor in preventing children who are at risk being exploited.

I would also welcome the Minister's comments on how we can raise awareness of what is happening behind closed doors in our communities in order to protect the most vulnerable children. I am aware that it is quite difficult for people to speak out in many organisations, because they can feel that their community will become stigmatised. Although we need to be sensitive to that, we need to know what is happening behind closed doors. The sexual exploitation of children has been, and continues to be, a hidden problem and we need to tackle it head on.

4.00 p.m.

Mark Isherwood: I welcome Keith Towler's first annual report as the Children's Commissioner for Wales. Again, the report highlights that the Assembly Government's intentions are good, but we must be concerned that its delivery has not been so good in many key areas.

The report states that:

'Clear recommendations that advocacy should be available to all children in Wales were made in a number of our previous reports including our annual reports, *Telling Concerns* and the *Clywch* report. After a considerable period which saw little progress, in 2007 WAG announced a major initiative

hardal.

Mae angen cymorth dwys ar blant y mae camfanteisio'n rhywiol arnynt ac maent yn haeddu'r cymorth hwnnw cyn gynted ag sy'n bosibl. Canfu Barnardo's Cymru fod 9 y cant o'r plant a'r bobl ifanc agored i niwed sy'n hysbys i dri awdurdod lleol yng Nghymru mewn perygl sylweddol o safbwynt camfanteisio'n rhywiol. Byddwn yn croesawu sylwadau'r Gweinidog ynglŷn â sut y gallwn sicrhau bod gan bob awdurdod lleol yng Nghymru ddull cyson, systematig o ymdrin â hyn, oherwydd y mae canfod y plant hyn yn fuan yn ffactor allweddol o ran amddiffyn plant y mae perygl i gamfanteisio arnynt ddigwydd.

Byddwn hefyd yn croesawu sylwadau'r Gweinidog ynglŷn â sut y gallwn godi ymwybyddiaeth o'r hyn sy'n digwydd y tu ôl i ddrysau caeedig yn ein cymunedau er mwyn amddiffyn y plant mwyaf agored i niwed. Gwn ei bod yn bur anodd i bobl godi'u llais mewn llawer o sefydliadau, oherwydd eu bod yn teimlo y bydd stigma ynglŷn â'u cymuned. Er bod angen inni fod yn sensitif i hynny, mae angen inni wybod beth sy'n digwydd y tu ôl i ddrysau caeedig. Mae camfanteisio'n rhywiol ar blant wedi bod yn broblem gudd, ac mae hynny'n parhau, ac mae angen inni fynd i'r afael â hi'n uniongyrchol.

Mark Isherwood: Yr wyf yn croesawu adroddiad blynyddol cyntaf Keith Towler fel Comisiynydd Plant Cymru. Unwaith eto, mae'r adroddiad yn tynnu sylw at y ffaith bod bwriadau da gan Lywodraeth y Cynulliad, ond mae'n sicr o fod yn destun pryder i ni nad yw wedi gwneud cystal wrth fynd â'r maen i'r wal mewn llawer o feysydd allweddol.

Yn ôl yr adroddiad:

'Gwnaethon ni argymhellion clir y dylai eiriolaeth fod ar gael i holl blant Cymru mewn nifer o'n hadroddiadau blaenorol, gan gynnwys ein hadroddiadau blynyddol, Datgan Pryderon ac adroddiad Clywch. Wedi cryn gyfnod heb fawr ddim cynnydd, yn 2007 cyhoeddodd LICC fenter bwysig ar gyfer

for the provision of advocacy.’

As the all-party group on looked-after children has stated, we believe that good advocacy is the foundation for better service provision and for ensuring better outcomes for looked-after children. We want children and young people to be able to access independent support when they need it. That is why advocacy is essential to the way in which we honour the rights of our young people.

‘Independent’ is defined as,

‘not influenced or controlled by others in matters of opinion, conduct etc; not subject to another’s authority or jurisdiction or influenced by the thoughts or actions of others’.

I therefore remain concerned that the Assembly Government model for advocacy services may still not provide sufficient distance between the service and advocacy provider, and will therefore not deliver a truly independent service that empowers and supports children and young people in their times of greatest need. I fear that the Assembly Government has failed to recognise that a service is either independent or not—it is either independent or destined to suffer from conflicts of interest.

Children and young people should be involved in determining which advocacy providers should be awarded contracts for local areas. Advocacy services must be stand-alone, independent services, free of local authority influence.

The report that we are considering today states that:

‘Each year we have drawn attention to the inadequacy of mental health service provision for children and young people in Wales’.

Both the commissioner’s office and other organisations have repeatedly highlighted unacceptable inadequacies in child and adolescent mental health services in Wales.

darparu eiriolaeth.’

Fel y mae’r grŵp trawsbleidiol ar blant sy’n derbyn gofal wedi datgan, credwn mai eiriolaeth dda yw’r sylfaen ar gyfer darparu gwasanaethau gwell a sicrhau gwell canlyniadau i blant sy’n derbyn gofal. Yr ydym am i blant a phobl ifanc allu cael cymorth annibynnol pan fydd arnynt ei angen. Dyna pam y mae eiriolaeth yn agwedd hanfodol o ran sut yr ydym yn parchu hawliau ein pobl ifanc.

Y diffiniad o ‘annibynnol’ yw,

heb fod dan ddylanwad na rheolaeth pobl eraill o ran materion sy’n ymwneud â barn, ymddygiad ac yn y blaen; heb fod dan awdurdod nac awdurdodaeth rhywun arall na than ddylanwad syniadau neu weithredoedd rhai eraill.

Yr wyf yn pryderu o hyd, felly, ei bod yn bosibl na fydd model Llywodraeth y Cynulliad ar gyfer gwasanaethau eirioli’n rhoi digon o bellter rhwng y gwasanaeth a’r un sy’n darparu eiriolaeth, ac felly na fydd yn sicrhau gwasanaeth gwirioneddol annibynnol sy’n grymuso ac yn cefnogi plant a phobl ifanc pan fydd arnynt fwyaf o angen hynny. Mae arnaf ofn bod Llywodraeth y Cynulliad wedi methu â chydabod bod gwasanaeth un ai’n annibynnol neu nad yw’n annibynnol—un ai mae’n annibynnol neu mae’n sicr o ddioddef yn sgîl gwrthdaro buddiannau.

Dylai plant a phobl ifanc fod â rhan mewn penderfynu i ba ddarparwyr eiriolaeth y dyldid dyfarnu contractau ar gyfer ardaloedd lleol. Rhaid i wasanaethau eirioli weithredu’n annibynnol, a heb ddylanwad arnynt gan awdurdodau lleol.

Mae’r adroddiad yr ydym yn ei ystyried heddiw’n dweud:

‘Bob blwyddyn rydyn ni wedi tynnu sylw at natur annigonol y ddarpariaeth gwasanaethau iechyd meddwl i blant a phobl ifanc yng Nghymru’.

Mae swyddfa’r comisiynydd a chyrrff eraill wedi tynnu sylw droeon at ddiffygion annerbyniol mewn gwasanaethau iechyd meddwl i blant a’r glasoed yng Nghymru. Fel

As the commissioner states:

‘There have been some improvements in the last year, but not enough. We still have an unacceptable situation where 16-18 year olds not in full time education and children with a primary diagnosis of a learning disability do not have an automatic right to child and adolescent mental health care.’

The commissioner also states that:

‘To date, UK Government’s approach to ending child poverty has made little impact on the levels of inequality in income, health and education. While I welcome WAG’s many initiatives and publications on this issue, it is a sad fact that implementation has been slow and progress regrettably inadequate.’

We therefore need greater action to help vulnerable children and to tackle the causes and symptoms of child poverty at the UK and devolved levels. One in three children in the UK now lives in poverty and the figure is increasing. A recent report by the Campaign to End Child Poverty found that 297,000 children in Wales live in families in poverty, and that was after 16 years of economic growth before the recession took hold. More than 100,000 children are living in workless households and since 2004 child poverty has been rising faster in Wales than in England. We know from Government figures that in 24 out of 40 Welsh constituencies the number of children in families that are living on out-of-work benefits exceeds the UK average of 20 per cent. Furthermore, more than 55,000 young people in Wales are not in employment, education or training, including 10 per cent of all 16 to 18-year-olds and 18 per cent of 19 to 24-year-olds. In fact, Wales has the highest proportion of 19 to 24-year-olds not in education, employment or training, which, surely, is an indictment of the support provided to them during their childhood and school years. I agree with Citizens Advice Cymru that the benefits and tax credits system needs to be dramatically improved if we are to ensure the full take-up of vital benefits and to put more money into the pockets of the poorest households.

y mae’r comisiynydd yn dweud:

‘Bu rhai gwelliannau yn ystod y flwyddyn ddiwethaf, ond dim digon. Mae gennym o hyd sefyllfa annerbyniol lle nad oes gan bobl ifanc 16-18 oed sydd heb fod mewn addysg amser llawn a phlant sydd â phrif ddiagnosis o anabledd dysgu hawl awtomatig i ofal iechyd meddwl plant a phobl ifanc.’

Dywed y comisiynydd hefyd:

‘Hyd yma, nid yw dull Llywodraeth y DU o ddod â thlodi plant i ben wedi cael llawer o effaith ar lefelau anghydraddoldeb incwm, iechyd ac addysg. Er fy mod yn croesawu ymgyrchoedd a chyhoeddiadau niferus LICC ar y mater hwn, mae’n drist nodi bod y gweithredu wedi bod yn araf a’r cynnydd yn siomedig o annigonol.’

Mae arnom angen mwy o weithredu, felly, i helpu plant sy’n agored i niwed ac i fynd i’r afael ag achosion a symptomau tlodi plant ar lefel y DU ac ar lefelau datganoledig. Mae un o bob tri phlentyn yn y DU yn byw mewn tlodi bellach ac mae’r ffigur ar gynnydd. Mewn adroddiad yn ddiweddar gan yr Ymgyrch i Roi Terfyn ar Dlodi Plant, cafwyd bod 297,000 o blant yng Nghymru’n byw mewn teuluoedd sydd mewn tlodi, ac yr oedd hynny ar ôl 16 mlynedd o dwf economaidd cyn i’r dirwasgiad ddechrau gafael. Mae mwy na 100,000 o blant yn byw ar aelwydydd sydd heb waith ac ers 2004 mae tlodi plant wedi bod yn codi’n gynt yng Nghymru nag yn Lloegr. Gwyddom ar sail ffigurau’r Llywodraeth fod nifer y plant mewn teuluoedd sy’n byw ar fudd-daliadau diweithdra’n uwch na chyfartaledd y DU o 20 y cant mewn 24 o’r 40 o etholaethau yng Nghymru. At hynny, mae mwy na 55,000 o bobl ifanc yng Nghymru nad ydynt mewn cyflogaeth, addysg na hyfforddiant, gan gynnwys 10 y cant o’r holl rai rhwng 16 a 18 mlwydd oed a 18 y cant o’r rhai rhwng 19 a 24 blwydd oed. Mewn gwirionedd, gan Gymru y mae’r gyfran fwyaf o rai rhwng 19 a 24 blwydd oed nad ydynt mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant, ac mae hynny’n sicr o fod yn feirniadaeth ar y cymorth a roddwyd iddynt yn ystod eu plentyndod a’u blynyddoedd yn yr ysgol. Yr wyf yn cytuno â Cyngor ar Bopeth Cymru fod angen gwella’r system budd-daliadau a chredydau treth yn

sylweddol os ydym am sicrhau bod pobl yn manteisio i'r eithaf ar fudd-daliadau hanfodol ac am roi mwy o arian ym mhocedi'r teuluoedd tlotaf.

In addition to tackling child poverty by tackling the housing crisis, growing fuel poverty, addiction, educational failure and family breakdown at the devolved level, the Assembly Government must engage forcibly and assertively with Government in London on this issue. Finally, internal staffing issues in the office of the children's commissioner, which have been highlighted by the commissioner, must be acknowledged and addressed.

Helen Mary Jones: I add my thanks to those of many contributors to this debate to our new children's commissioner and his team for their excellent work and for the quality of the report that we are debating today. It covers a wide range of issues, as always. As Chair of the Children and Young People Committee, I am grateful to the commissioner for his attendance at our committee and for the openness of his response to our questions. I am also grateful to the Minister for attending the Children and Young People Committee meeting last week, and for her willingness to respond to scrutiny and openness. I thank her for her kind words today about the committee's role.

I wish to touch briefly on issues that we did not have time to raise directly with the Minister last week, and I ask the Minister to make some initial responses today. She may wish to make a further, more detailed response to the committee in writing. I will begin with the points that the commissioner raises about education for asylum-seeking children and young people. He has expressed grave concerns about their access to higher education. We all know that the asylum process can be long and drawn out, and we will often have young people who have spent almost the whole of their school life in Wales. When they reach the age of 18, and many of them are very able—the Minister is aware of specific cases that I know that the commissioner has raised with her—they are expected to pay overseas students' fees, but their parents, as asylum seekers, are not allowed to work, and these young people

Yn ogystal â mynd i'r afael â thlodi plant drwy ddelio â'r argyfwng tai, tlodi tanwydd cynyddol, caethiwed, methiant addysgol a chwalfa deuluol ar y lefel ddatganoledig, rhaid i Lywodraeth y Cynulliad ymgysylltu'n rymus ac yn bendant â Llywodraeth yn Llundain ar y mater hwn. Yn olaf, rhaid i anawsterau mewnol o ran staffio yn swyddfa'r comisiynydd plant, y mae'r comisiynydd plant wedi tynnu sylw atynt, gael eu cydnabod, a rhaid rhoi sylw iddynt.

Helen Mary Jones: Fel y gwnaeth llawer a gyfrannodd i'r ddadl hon, yr wyf finnau'n diolch i'n comisiynydd plant newydd ac i'w dîm am eu gwaith rhagorol ac am ansawdd yr adroddiad yr ydym yn cynnal dadl arno heddiw. Mae'n ymdrin ag ystod eang o faterion, yr un fath ag arfer. Fel Cadeirydd y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc, yr wyf yn ddiolchgar i'r comisiynydd am ddod i'n pwyllgor ac am natur agored ei ymateb i'n cwestiynau. Yr wyf hefyd yn ddiolchgar i'r Gweinidog am ddod i gyfarfod y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc yr wythnos diwethaf, ac am ei pharodrwydd i ymateb i graffu ac am fod yn agored. Diolch iddi am ei geiriau caredig heddiw am rôl y pwyllgor.

Yr wyf am gyfeirio'n fyr at faterion nad oedd gennym amser i'w codi'n uniongyrchol gyda'r Gweinidog yr wythnos diwethaf, ac yr wyf yn gofyn i'r Gweinidog roi rhai ymatebion cychwynnol heddiw. Efallai y bydd yn dymuno rhoi ymateb pellach, manylach i'r pwyllgor yn ysgrifenedig. Dechreuaf â'r pwyntiau y mae'r comisiynydd yn eu codi ynghylch addysg i blant a phobl ifanc sy'n ceisio lloches. Mae wedi mynegi pryderon dybryd am eu gallu i gael addysg uwch. Yr ydym oll yn gwybod y gall y broses yn ymwneud â lloches fod yn un hir, ac yn aml cawn bobl ifanc sydd wedi treulio bron y cwbl o'u bywyd ysgol yng Nghymru. Pan gyrhaeddant 18 oed, ac mae llawer ohonynt yn alluog iawn—mae'r Gweinidog yn ymwybodol o achosion penodol y gwn fod y comisiynydd wedi'u codi gyda hi—disgwylir iddynt dalu ffioedd myfyrwyr tramor, ond nid yw eu rhieni, fel ceiswyr lloches, yn cael

cannot even receive the education maintenance allowance. I realise that this is an anomaly, and that some of these issues are not directly in the hands of our Government, but I am sure that we would all agree that it is unjust. It potentially wastes the abilities of these young people, because they may not get access to higher education. This does not involve large numbers of people, but if we can make some changes in response to the commissioner's concerns, they could make a huge difference to those individuals. Will the Minister undertake to consider the issues facing asylum-seeking young people, specifically as part of her ongoing consultation on student support? Perhaps she might discuss with institutions what might be done through the bursary system that she proposes to establish to circumvent some of the Westminster-based rules and regulations that I am sure that we are not particularly content with.

To move on to youth justice, as the Minister knows, the commissioner is strongly of the view that it should be devolved. He feels that the Welsh approach to youth justice is to treat young offenders as children in trouble who need to be helped to change and that, sadly, the UK approach is, too often, to demonise these children and young people and to punish them. We know that that does not work. The commissioner tells us that young people's experience in the criminal justice system too often makes them more, not less, of a problem to the rest of the community. They are often left, as others have said, with their mental health needs unaddressed. We have a 'One Wales' commitment to consider the devolution of youth justice. Can the Minister tell us today what discussions have taken place with the Westminster Government with a view to moving this agenda forward?

I will turn briefly to child and adolescent mental health. I will not go into this in any detail, because it has been touched upon by others. Once again, the children's commissioner raises concern about this issue. In evidence to committee, when asked whether he had seen any improvement, chillingly, the commissioner told us that he

gweithio, ac ni all y bobl ifanc hyn hyd yn oed gael y lwfans cynhaliaeth addysg. Yr wyf yn sylweddoli bod hyn yn anghysonder, ac nad yw rhai o'r materion hyn yn nwylo ein Llywodraeth yn uniongyrchol, ond yr wyf yn siŵr y byddem oll yn derbyn ei fod yn anghyfiawn. Gallai wastraffu galluoedd y bobl ifanc hyn, gan ei bod yn bosibl na chânt addysg uwch. Nid yw hyn yn ymwneud â nifer fawr o bobl, ond os gallwn wneud rhai newidiadau mewn ymateb i bryderon y comisiynydd, gallent wneud gwahaniaeth aruthrol i'r unigolion hynny. A wnaiff y Gweinidog addo ystyried yr anawsterau sy'n wynebu pobl ifanc sy'n ceisio lloches, fel rhan benodol o'i hymgynghoriad cyfredol ar gymorth i fyfyrwyr? Efallai y gallai drafod gyda sefydliadau beth y gellid ei wneud drwy'r system bwrsariaethau y mae'n bwriadu ei sefydlu i fynd o'r tu arall i rai o'r rheolau a rheoliadau sydd wedi'u pennu gan San Steffan yr wyf yn siŵr nad ydym yn arbennig o fodlon arnynt.

Gan symud ymlaen at gyfiawnder ieuencid, fel y gŵyr y Gweinidog, mae'r comisiynydd yn credu'n gryf y dylid ei ddatganoli. Mae'n teimlo mai dull Cymru o drafod cyfiawnder ieuencid yw trin troseddwr ifanc fel plant sydd mewn helynt y mae arnynt angen cymorth i newid ac mai dull y DU, yn rhy aml, gwaetha'r modd, yw pardduo'r plant a'r bobl ifanc hyn a'u cosbi. Gwyddom nad yw hynny'n gweithio. Dywed y comisiynydd wrthym fod profiad pobl ifanc yn y system cyfiawnder troseddol yn rhy aml yn peri iddynt fod yn fwy ac nid yn llai o broblem i weddill y gymuned. Yn aml, fel y mae eraill wedi dweud, nid yw eu hanghenion o ran iechyd meddwl yn cael sylw. Mae gennym ymrwymiad yn 'Cymru'n Un' i ystyried datganoli cyfiawnder ieuencid. A all y Gweinidog ddweud wrthym heddiw pa drafodaethau sydd wedi digwydd gyda Llywodraeth San Steffan gyda'r bwriad o hyrwyddo'r agenda hon?

Trof yn fyr at iechyd meddwl plant a'r glasoed. Nid ymdriniaf yn fanwl â hyn o gwbl, gan fod eraill wedi cyfeirio ato. Unwaith eto, mae'r comisiynydd plant yn mynegi pryder ynghylch y mater hwn. Mewn tystiolaeth i'r pwyllgor, pan ofynnwyd iddo a oedd wedi gweld unrhyw welliant, dywedodd y comisiynydd wrthym, gan roi braw inni,

had not seen any improvement to date. In her contribution to this debate, the Minister has highlighted some of the Government's plans to move that agenda forward. I, and other committee members, I am sure, welcome them; they are positive. However, we have heard this before in relation to child and adolescent mental health services. We have identified this as a priority in 'One Wales' and I hope that the Minister will be able to reassure us that this issue will not be highlighted yet again in the commissioner's report next year. There are other issues with regard to looked-after children, for example, that we will need to explore with the Minister in writing.

I will refer briefly to the issue of the budget. I know that the Minister agrees that the commissioner needs the tools to do his job, and I know that she very much welcomes the review that the commissioner is undertaking to ensure that his office is working as strategically as possible and making the best use of its resources. I am glad that the Minister has said today that she is prepared to keep the commissioner's budget under review, but I would press her this afternoon to consider whether she might need to make specific support available to enable the commissioner to meet any costs that may be incurred as a result of his review. It is much too early to speculate on what the outcome of the review will be and, therefore, what the costs might be, but I hope that the Minister will keep the matter under review.

4.10 p.m.

Overall, as the Minister has said, it is the commissioner's view that the problem is not our policy on children's rights and welfare—the United Nations has acknowledged that the policy is good—but the gap between policy and practice, which remains stark. I am glad that the Minister accepts that. She accepted that in committee last week and she has also done so in her contribution to this debate. However, this gap has existed for too long. The monitoring tool will help, but it is time for the Government to get tough with local agencies that are failing to deliver. The reports of the children's commissioner are

nad oedd eto wedi gweld dim gwelliant. Yn ei chyfraniad i'r ddadl hon, mae'r Gweinidog wedi tynnu sylw at rai o gynlluniau'r Llywodraeth i hyrwyddo'r agenda honno. Yr wyf fi, ac aelodau eraill o'r pwyllgor, yr wyf yn siŵr, yn eu croesawu; maent yn gadarnhaol. Er hynny, yr ydym wedi clywed hyn o'r blaen mewn cysylltiad â gwasanaethau iechyd meddwl plant a'r glasoed. Yr ydym wedi nodi hyn yn flaenoriaeth yn 'Cymru'n Un' ac yr wyf yn gobeithio y bydd y Gweinidog yn gallu ein sicrhau na thynnir sylw eto at y mater hwn yn adroddiad y comisiynydd y flwyddyn nesaf. Mae materion eraill sy'n ymwneud â phlant sy'n derbyn gofal, er enghraifft, y bydd angen inni eu harchwilio gyda'r Gweinidog yn ysgrifenedig.

Cyfeiriaf yn fyr at fater y gyllideb. Gwn fod y Gweinidog yn derbyn bod ar y comisiynydd angen yr offer angenrheidiol i wneud ei waith, a gwn ei bod yn croesawu'n fawr yr adolygiad y mae'r comisiynydd yn ei gynnal i sicrhau bod ei swyddfa'n gweithio mor strategol ag sy'n bosibl ac yn gwneud yn fawr o'i hadnoddau. Yr wyf yn falch bod y Gweinidog wedi dweud heddiw ei bod yn barod i gadw golwg ar gyllideb y comisiynydd, ond byddwn yn pwyso arni y prynhawn yma i ystyried tybed a allai fod yn angenrheidiol iddi ddarparu cymorth penodol i alluogi'r comisiynydd i dalu unrhyw gostau a all godi o ganlyniad i'w adolygiad. Mae'n rhy gynnar o lawer i ddyfalu ynghylch canlyniad yr adolygiad ac, felly, pa gostau a allai godi, ond yr wyf yn gobeithio y bydd y Gweinidog yn cadw golwg ar y mater.

Yn gyffredinol, fel y mae'r Gweinidog wedi dweud, mae'r comisiynydd o'r farn nad ein polisi ar hawliau a lles plant yw'r broblem—mae'r Cenhedloedd Unedig wedi derbyn bod y polisi'n dda—ond y bwlch rhwng polisi a'r hyn sy'n cael ei weithredu, sy'n dal yn amlwg. Yr wyf yn falch bod y Gweinidog yn derbyn hynny. Derbyniodd hynny yn y pwyllgor yr wythnos diwethaf a gwnaeth hynny hefyd yn ei chyfraniad i'r ddadl hon. Fodd bynnag, mae'r bwlch hwn wedi bodoli ers gormod o amser. Bydd yr offeryn monitro o gymorth, ond mae'n bryd i'r Llywodraeth droi'r tu min at asiantaethau lleol sy'n methu

becoming a bit repetitive, and we cannot accept that. I hope that, in his next report, the commissioner will address new issues because some of the outstanding ones will have been addressed, and I hope that the Minister can commit to making that possible, rattling the vested interests if needs be.

Eleanor Burnham: As the Liberal Democrat spokesperson on the Children and Young People's Committee, I am pleased to take part in this key debate on the commissioner's 2007-08 annual review. We will support the Conservative amendment. The commissioner states in his covering letter that:

'Despite commendable aspirations at all levels of Government, there is evidence that some of these excellent policies are failing to make a real difference to the lives and experience of children and young people in Wales.'

As he states, the challenges that face all of us who have a hand in developing and delivering children and young people's services is to focus on closing the gap between policy intent and practice that has been alluded to. I welcome the commissioner's annual review and this opportunity to debate his recommendations. I applaud the commissioner's honesty and tenacity. Time and again, the children's commissioner identifies where we are all failing Wales's children. On page 57 of his review, there are some telling comments from youngsters. A young person aged 16 from Rhondda Cynon Taf says:

'Stop people labelling us—we are not jobs'.

On the same page, a young person aged 10 from Conway asks for:

'More open spaces for children to play in'.

This wonderful review is littered with these wonderful and very telling comments from youngsters.

â chyflawni. Mae adroddiadau'r comisiynydd plant yn dechrau mynd yn ailadroddus braidd, ac ni allwn dderbyn hynny. Yr wyf yn gobeithio y bydd y comisiynydd, yn ei adroddiad nesaf, yn rhoi sylw i faterion newydd gan y bydd rhai o'r rhai sy'n aros wedi cael sylw, ac yr wyf yn gobeithio y gall y Gweinidog ymrwymo i hwyluso hynny, gan ysgwyd y buddiannau breintiedig os bydd angen.

Eleanor Burnham: Fel llefarydd y Democratiaid Rhyddfrydol ar y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc, yr wyf yn falch o gymryd rhan yn y ddadl allweddol hon ar adolygiad blynyddol y comisiynydd ar gyfer 2007-08. Byddwn yn cefnogi gwelliant y Ceidwadwyr. Dywed y comisiynydd yn ei lythyr esboniadol:

Er gwaethaf dyheadau canmoladwy ar bob lefel o Lywodraeth, mae tystiolaeth bod rhai o'r polisiau rhagorol hyn yn methu gwneud gwir wahaniaeth ym mywydau a phrofiad plant a phobl ifanc yng Nghymru.

Fel y mae'n dweud, yr her sy'n wynebu pob un ohonom sydd â rhan mewn datblygu a chyflenwi gwasanaethau plant a phobl ifanc yw canolbwyntio ar gau'r bwlch rhwng y bwriad mewn polisi a'r hyn sy'n cael ei weithredu, rhywbeth y mae cyfeirio wedi bod ato. Yr wyf yn croesawu adolygiad blynyddol y comisiynydd a'r cyfle hwn i gael dadl ar ei argymhellion. Yr wyf yn canmol gonestrwydd a dygnwch y comisiynydd. Dro ar ôl tro, mae'r comisiynydd plant yn dangos lle'r ydym i gyd yn gwneud cam â phlant Cymru. Ar dudalen 57 yn ei adolygiad, mae rhai sylwadau dadlennol gan bobl ifanc. Dywed unigolyn ifanc 16 oed o Rhondda Cynon Taf:

'Stopiwch bobl rhag labelu ni—dydyn ni ddim yn jobs'.

Ar yr un dudalen, mae unigolyn ifanc 10 oed o Gonwy'n gofyn am:

'Mwy o fannau agored i blant chwarae'.

Mae'r adolygiad gwych hwn yn frith o'r sylwadau gwych a thra dadlennol hyn gan bobl ifanc.

One in four children in Wales lives in poverty. Poverty is not just about income, as we know, it is about the marginalisation and the exclusion that limited resources impose on a person's life chances. On average, 16 per cent of schoolchildren in Wales are entitled to free school meals. To put that into perspective, in a school with 400 pupils, at least two full classrooms of students would be struggling with poverty. That is a stark fact.

It is not just unemployment that contributes to child poverty. More than half of poor children live in a household in which one or more adults are working. Since 2001-02, the commissioner has made child poverty a key issue in his report. The Joseph Rowntree Foundation only last year reminded us that 20 per cent of young people live with a disabled parent, which, again, leads to many families being excluded. This report states that,

'it is a sad fact that implementation has been slow and progress regrettably inadequate.'

I echo the commissioner's view that progress has been inadequate and that losing ground would be inexcusable. Since his appointment, the commissioner has spent a great deal of his time meeting and consulting with children. It is vital that we in the Assembly do not lose sight of the fact that the figures, reports and statistics that we debate relate directly to the lives of children and that we all get behind the commissioner in his fight to improve the lives of the poorest children in Wales.

School lavatories, toilets, loos—whatever you want to call them—are again high on the commissioner's agenda. Whether we like it or not, it is a huge issue. He repeats annually that we have to improve the standard of cleanliness and the provision of school toilets, because it is a major concern for children and young people across Wales. Estyn reported in 2008 that certain aspects of school toilets are still unsatisfactory in half of the secondary schools and a quarter of the

Mae un o bob pedwar plentyn yng Nghymru'n byw mewn tlodi. Nid yw tlodi'n ymwneud ag incwm yn unig, fel y gwyddom, mae'n ymwneud â'r ymyleiddio a'r allgáu y mae adnoddau cyfyngedig yn eu gosod ar gyfleoedd bywyd rhywun. Ar gyfartaledd, mae gan 16 y cant o'r plant ysgol yng Nghymru hawl i gael prydau yn yr ysgol am ddim. Er mwyn gweld hynny yn ei wir bersectif, mewn ysgol a chanddi 400 o ddisgyblion, byddai o leiaf ddwy ystafell ddosbarth lawn o fyfyrwyr yn brwydro â thlodi. Mae honno'n ffaith anghysurus.

Nid diweithdra'n unig sy'n cyfrannu at dlodi plant. Mae mwy na hanner y plant tlawd yn byw ar aelwyd lle y mae un neu ragor o oedolion yn gweithio. Ers 2001-02, mae'r comisiynydd wedi gwneud tlodi plant yn fater allweddol yn ei adroddiad. Mor ddiweddar â'r flwyddyn ddiwethaf, fe'n hatgoffwyd gan Sefydliad Joseph Rowntree fod 20 y cant o bobl ifanc yn byw gyda rhiant anabl, ac mae hyn, unwaith eto, yn arwain at allgáu llawer o deuluoedd. Dywed yr adroddiad hwn ei bod yn,

'drist nodi bod y gweithredu wedi bod yn araf a'r cynnydd yn siomedig o annigonol.'

Yr wyf yn ategu barn y comisiynydd fod y cynnydd wedi bod yn annigonol ac y byddai colli tir yn anfaddeuol. Ers ei benodi, mae'r comisiynydd wedi treulio llawer iawn o'i amser yn cwrdd ac yn ymgynghori â phlant. Mae'n hollbwysig na fyddwn ni yn y Cynulliad yn colli golwg ar y ffaith bod y ffigurau, yr adroddiadau a'r ystadegau yr ydym yn dadlau yn eu cylch yn ymwneud yn uniongyrchol â bywydau plant a'n bod ni i gyd yn cefnogi'r comisiynydd yn ei frwydr i wella bywydau'r plant tlotaf yng Nghymru.

Mae toiledau, tai bach—beth bynnag yr ydych am eu galw—mewn ysgolion yn uchel eto ar agenda'r comisiynydd. Pa un a ydym yn hoffi hyn ai peidio, mae'n fater o bwys mawr. Mae'n dweud bob blwyddyn fod yn rhaid inni wella safon glendid toiledau mewn ysgolion a gwella'r ddarpariaeth yn y maes hwnnw, gan fod hyn yn destun pryder mawr i blant a phobl ifanc ledled Cymru. Cafwyd adroddiad gan Estyn yn 2008 fod rhai agweddau ar doiledau mewn ysgolion yn dal

primary schools surveyed. The commissioner points out that pupils will avoid using the poorest quality school toilets. That means that many of them do not drink all day, which is bad not only for their health but for their behaviour and their ability to learn, as many academics have pointed out recently.

I very much hope that the Government will support the recommendation of the commissioner and Estyn to introduce minimum standards for school toilets. The Minister told us last week that she was impressed by the fact that a school in Swansea had prioritised the refurbishment of its toilets because the school council had quite rightly identified it as a priority. That is exactly the point that the commissioner is talking about. The commissioner, in giving evidence to our committee, stated emphatically that this is a rights issue and a medical issue. I suggest that the Minister helps us with this and tells us how much money she is going to give to local authorities, because they are, obviously, cash-strapped.

I will now move on to the issue of early identification and intervention and support for children with all kinds of learning difficulties. On my computer screen here, I have a letter from a constituent about a local authority in north Wales that is dragging its feet over providing help and support for the family of a youngster who suffers from dyslexia and other problems. That is appalling. I hope that the Minister helps in this regard, because many local authorities are dragging their feet. On exclusions, which sometimes happen to children who have not had this early help and intervention, I am heartened that the commissioner has highlighted the practice of unofficial exclusion; I believe that the Minister is going to look at the issue. We must start treating the causes, not the symptoms.

Finally, I urge everyone here to welcome the

yn anfoddhaol yn hanner yr ysgolion uwchradd a chwarter yr ysgolion cynradd a arolygwyd. Mae'r comisiynydd yn nodi y gwnaiff disgyblion osgoi defnyddio'r toiledau mewn ysgolion sydd o'r ansawdd gwaethaf. Mae hynny'n golygu nad yw llawer ohonynt yn yfed drwy'r dydd, ac mae hynny'n niweidiol nid yn unig i'w hiechyd ond i'w hymddygiad a'u gallu i ddysgu, fel y mae llawer o academyddyr wedi nodi'n ddiweddar.

Yr wyf yn mawr obeithio y bydd y Llywodraeth yn cefnogi argymhelliad y comisiynydd ac Estyn i gyflwyno safonau gofynnol ar gyfer toiledau mewn ysgolion. Dywedodd y Gweinidog wrthym yr wythnos diwethaf i'r ffaith i ysgol yn Abertawe roi blaenoriaeth i adnewyddu'r toiledau, oherwydd bod cyngor yr ysgol yn briodol ddigon wedi nodi hynny'n flaenoriaeth, gael cryn argraff arni. Dyna'r union bwynt y mae'r comisiynydd yn siarad amdano. Dywedodd y comisiynydd gyda phendantwydd, wrth roi tystiolaeth i'n pwyllgor, fod hwn yn fater sy'n ymwneud â hawliau a'i fod yn fater meddygol. Yr wyf yn awgrymu y dylai'r Gweinidog ein helpu yn hyn o beth a dweud wrthym faint o arian y mae'n mynd i'w roi i awdurdodau lleol, oherwydd y mae'n amlwg eu bod yn brin o arian.

Yn awr yr wyf am droi at fater canfod ac ymyrryd a rhoi cymorth yn gynnar i blant sydd ag anableddau dysgu o bob math. Yma ar sgrin fy nghyfrifiadur, mae gennyf lythyr oddi wrth un o'r etholwyr ynghylch awdurdod lleol yn y gogledd sy'n gyndyn o roi cymorth a chefnogaeth i deulu rhywun ifanc y mae dyslecsia arno a phroblemau eraill. Mae hynny'n ofnadwy. Gobeithio y bydd y Gweinidog yn helpu yn hyn o beth, oherwydd y mae llawer o awdurdodau lleol yn gyndyn o wneud hynny. O ran gwaharddiadau, sydd weithiau'n digwydd i blant na chawsant y math hwn o gymorth ac ymyriad yn gynnar, calonogol oedd gweld bod y comisiynydd wedi tynnu sylw at wahardd answyddogol; credaf fod y Gweinidog yn mynd i edrych ar y mater. Rhaid inni ddechrau trin yr achosion yn hytrach na'r symptomau.

Yn olaf, yr wyf yn annog pawb yma i

report as the beginnings of a serious attempt by the Assembly to implement the new commissioner's recommendations.

Bethan Jenkins: I echo the thanks to Keith Towler for this report and for putting so much work into consulting with young people in making this report what it is.

First, I want to pick up on the Conservative amendment on funding. Whereas I welcome the Minister's response in her intention to discuss the funding proposals with the commissioner tomorrow, I think that the main point that he was seeking to make—I have a copy of the letter that he sent to Helen Mary Jones, as Chair of the Children and Young People Committee—is about ensuring that he has an independent funding stream. It is not so much about how much money is in that pot, but that the Paris principles state that no financial control should affect the independence of the children's commissioner. That is the main point, rather than the commissioner receiving more or less funding. As we know, other key children's services are facing pressures, and we do not want to see a situation where the children's commissioner is effectively competing for resources with other key services. I hope that you raise that issue with Keith Towler tomorrow.

Child poverty has been mentioned, and, as I am the Plaid Cymru spokesperson on this issue, it is vital that I make a point on it. Keith Towler says, quite clearly, that the Welsh Assembly Government and the UK Government need to reassess their approach to child poverty. While I believe that we are doing quite a lot here in terms of progressive stances on child poverty, the recent pre-budget report seems to show that Westminster is working against us on many levels. I seek assurances that the Minister will discuss this with the children's commissioner.

The other issue that I would like to raise is in relation to youth justice. More than 80 per cent of Wales's young offenders are put in prisons outside Wales, and it is heartening to see that the children's commissioner has picked up on this in his report. He wants to

groesawu'r adroddiad fel egin ymdrech wirioneddol gan y Cynulliad i weithredu argymhellion y comisiynydd newydd.

Bethan Jenkins: Yr wyf yn adleisio'r diolch i Keith Towler am yr adroddiad hwn ac am weithio mor galed i ymgynghori â phobl ifanc er mwyn gwneud yr adroddiad yr hyn ydyw.

Yn gyntaf, yr wyf am gyfeirio at welliant y Ceidwadwyr ynghylch cyllid. Er fy mod yn croesawu ymateb y Gweinidog o ran ei bwriad i drafod y cynigion cyllido gyda'r comisiynydd yfory, credaf fod a wnelo'r prif bwynt yr oedd yn ceisio'i wneud—mae gennyf gopi o'r llythyr a anfonodd at Helen Mary Jones, fel Cadeirydd y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc—â sicrhau bod ganddo ffrwd ariannu annibynnol. Nid oes a wnelo'r peth gymaint â faint o arian sydd yn y pot hwnnw, ond y ffaith bod egwyddorion Paris yn dweud na ddylai rheolaeth ariannol effeithio ar annibyniaeth y comisiynydd plant. Dyna'r prif bwynt, yn hytrach na bod y comisiynydd yn cael mwy neu lai o arian. Fel y gwyddom, mae gwasanaethau allweddol eraill ym maes plant yn wynebu pwysau, ac nid ydym am weld sefyllfa'n codi lle y bydd y comisiynydd plant fwy neu lai'n cystadlu am adnoddau â gwasanaethau allweddol eraill. Gobeithio y codwch y mater hwnnw gyda Keith Towler yfory.

Soniwyd am dlodi ymhlith plant, ac felly, gan mai fi yw llefarydd Plaid Cymru ar y mater hwn, mae'n hanfodol imi wneud pwynt yn ei gylch. Dywed Keith Towler, yn ddigon eglur, fod angen i Lywodraeth Cynulliad Cymru a Llywodraeth y Deyrnas Unedig ailasesu eu hagwedd at dlodi plant. Er fy mod yn credu ein bod yn gwneud eithaf tipyn yma o ran agweddau blaengar ynghylch tlodi plant, ymddengys fod yr adroddiad rhag-gyllidebol yn ddiweddar yn dangos bod San Steffan yn gweithio yn ein herbyn ar lawer o lefelau. Yr wyf yn gofyn am sicrwydd y bydd y Gweinidog yn trafod hyn gyda'r comisiynydd plant.

Mae a wnelo'r mater arall yr hoffwn ei godi â chyfiawnder ieuencid. Mae mwy na 80 y cant o droseddwyr ifanc Cymru yn cael eu rhoi mewn carchardai y tu allan i Gymru a chalonogol yw gweld bod y comisiynydd plant wedi codi'r mater hwn yn ei adroddiad.

see more young people staying in Wales, and he wants more units to be made available in Wales, as opposed to us incarcerating so many young people outside Wales. That is something that you should be taking up with Keith Towler.

On youth participation, Keith Towler states in his report that there seems to be a gap between national policy intent and what children and young people experience in their everyday lives. I took part in the debate here last week on youth participation, and I hope that you can involve the children's commissioner in any progress on that, through the commission and through the development of youth fora and the strengthening of Funky Dragon.

I welcome the fact that the children's commissioner will be undertaking reviews on issues such as the trafficking of children, young carers and so on, but I would also like to see him carrying out some work on the minimum wage. There is significant discrimination in the minimum wage, in that 18-year-olds cannot receive the same minimum wage as older people, and in the benefits system, because those under the age of 25 do not receive any housing benefit apart from single-room rent. I hope that the children's commissioner will look at those issues as well.

4.20 p.m.

In relation to the baby P case that has been all over our screens of late, will you discuss with the children's commissioner whether there is a danger that fewer people will take up social work posts in Wales, because of the stigma related to this case? That may have a knock-on effect on the children who receive such services in Wales.

Peter Black: I will pick up on one of the subjects that Eleanor referred to, which is toilets in schools buildings. The children's commissioner has highlighted this issue since the office was set up. Eleanor referred to a school in Swansea where the school council has led the way on reforming that aspect of the school. It is important to say that toilets and the general condition of the school have a

Mae am weld mwy o bobl ifanc yn aros yng Nghymru, ac mae am weld darparu mwy o unedau yng Nghymru, yn hytrach na charcharu cynifer o bobl ifanc y tu allan i Gymru. Mae hynny'n fater y dylech ei godi gyda Keith Towler.

O ran cyfranogiad ieuenctid, dywed Keith Towler yn ei adroddiad fod bwlch i'w weld rhwng bwriadau'r polisi cenedlaethol a'r hyn y bydd plant a phobl ifanc yn ei brofi yn eu bywydau beunyddiol. Cymerais ran yn y ddatl yn y fan hon yr wythnos diwethaf ynghylch cyfranogiad ieuenctid, a gobeithio y gallwch gynnwys y comisiynydd plant mewn unrhyw gynnydd yn hynny o beth, drwy'r comisiwn a thrwy ddatblygu fforymau ieuenctid ac atgyfnerthu'r Ddraig Ffyni.

Yr wyf yn croesawu'r ffaith y bydd y comisiynydd plant yn cynnal adolygiadau ar faterion megis masnachu plant, gofawyr ifanc ac yn y blaen, ond hoffwn ei weld yn gwneud rhywfaint o waith ar yr isafswm cyflog. Ceir gwahaniaethu sylweddol yn yr isafswm cyflog, oherwydd ni all pobl 18 oed gael yr un isafswm cyflog â phobl hŷn, ac o ran y system budd-daliadau, oherwydd nid yw pobl dan 25 oed yn cael dim budd-dal tai o gwbl ac eithrio rhent am ystafell sengl. Gobeithio y bydd y comisiynydd plant yn edrych ar y materion hynny hefyd.

O ran achos babi P sydd wedi cael sylw helaeth ar y teledu'n ddiweddar, a wnewch drafod gyda'r comisiynydd plant a oes perygl y bydd llai o bobl yn dewis mynd yn weithwyr cymdeithasol yng Nghymru, oherwydd y stigma sy'n gysylltiedig â'r achos hwn? Gallai hynny effeithio yn ei dro ar y plant sy'n cael gwasanaethau o'r fath yng Nghymru.

Peter Black: Yr wyf am godi un o'r pwyntiau y cyfeiriodd Eleanor ato, oes toiledau mewn adeiladau ysgolion. Mae'r comisiynydd plant wedi bod yn tynnu sylw at y pwynt hwn ers i'r swydd gael ei sefydlu. Cyfeiriodd Eleanor at ysgol yn Abertawe lle y mae cyngor yr ysgol wedi rhoi arweiniad o ran diwygio'r agwedd honno ar yr ysgol. Mae'n bwysig dweud bod toiledau a chyflwr

huge impact on the education of children. Unless we start to invest money in improving school buildings and the toilets, and getting them up to a twenty-first century, fit-for-purpose standard, we will find that this issue will continue to recur in the children's commissioner's report. That is why I regret very much that, in the final budget that was published today, of the £350 million in the strategic capital investment fund, only £24 million has been put into schools and that is for just three school projects. I say to the Minister that, if she is serious about this issue, and about improving the condition of our school buildings, we really need a lot more money to help local councils to get their school buildings fit for purpose.

I wanted to talk about the status of children, their right to be listened to and their right to participate, following on from that point about the power of school councils. The development of school councils around Wales has been a hugely beneficial policy initiative—all credit to the previous Minister for education who set that in train. As you travel around Wales, visit schools, and speak to teachers and pupils, you hear that they can all see the benefit of the children meeting to discuss issues that are important to them and to the school. The input that they get from the children is starting to shape policy in those schools. Even at the primary-school level, that is happening. That is very much to be welcomed.

There are also a lot of negative perceptions of young people. I was listening today to a debate on the radio about the device that has been invented to scare children away from public areas. I know that the children's commissioner has expressed concern about that device in the past and I am certainly concerned that a device like that should be targeted at children. The vast majority of young people are responsible and hard working and can be relied upon to behave in a good manner, in the vast majority of circumstances. What is needed is investment in those children and facilities for them so that they have somewhere to go at night, instead of hanging around street corners where people sometimes perceive them to be

cyffredinol yr ysgol yn cael effaith enfawr ar addysg y plant. Oni ddechreuwn fuddsoddi arian i wella adeiladau'r ysgolion a'r toiledau, a'u gwella hyd at safon sy'n addas i'r diben yn yr unfed ganrif ar hugain, bydd y mater hwn yn codi ei ben drachefn a thrachefn yn adroddiad y comisiynydd. Dyna pam yr wyf yn gresynu o weld, yn y gyllideb derfynol a gyhoeddwyd heddiw, o'r £350 miliwn sydd yn y gronfa buddsoddi cyfalaf strategol, nad oes ond £24 miliwn wedi ei roi i'r ysgolion ac mae hynny ar gyfer tri phrosiect ysgol yn unig. Dywedaf wrth y Gweinidog, os yw o ddifrif ynghylch y mater hwn, ac ynghylch gwella cyflwr adeiladau ein hysgolion, fod gwir angen llawer iawn mwy o arian arnom i helpu cynghorau lleol i wella adeiladau'r ysgolion fel y byddant yn addas i'w diben.

Yr oeddwn am sôn am statws plant, eu hawl i gael gwrandawriad a'u hawl i gyfranogi, yn dilyn y pwynt hwnnw ynghylch pŵer y cynghorau ysgolion. Bu datblygu cynghorau ysgolion ledled Cymru'n fenter bolisi hynod fuddiol—pob clod i'r Gweinidog blaenorol dros addysg a roes hynny ar waith. Os ewch o amgylch Cymru, ac ymweld ag ysgolion, a siarad ag athrawon a disgyblion, sylwch fod y plant yn gweld manteision cyfarfod i drafod materion sydd o bwys iddynt ac i'r ysgol. Mae cyfraniadau'r plant yn dechrau siapiro polisïau yn yr ysgolion hynny. Hyd yn oed yn yr ysgolion cynradd, mae hynny'n digwydd. Mae hynny'n rhywbeth sydd i'w groesawu'n fawr.

Mae llawer o ddelweddau negyddol hefyd o bobl ifanc. Bûm yn gwrandawri heddiw ar drafodaeth ar y radio ynghylch y ddyfais a luniwyd i ddychryn plant i'w hel o fannau cyhoeddus. Gwn fod y comisiynydd plant wedi mynegi pryder ynghylch y ddyfais honno yn y gorffennol ac yn sicr yr wyf yn bryderus bod dyfais o'r fath yn cael ei thargedu at blant. Mae'r rhan fwyaf o bobl ifanc yn gyfrifol ac yn gweithio'n galed a gallwch ddibynnu arnynt i ymddwyn yn dda, gan mwyaf. Mae angen buddsoddi yn y plant hynny ac mewn cyfleusterau ar eu cyfer fel y bydd ganddynt rywle i fynd iddo gyda'r nos, yn lle sefyllian ar gornel y stryd lle y maent weithiau'n fygythiad yng ngolwg pobl. Dyna pam y cyflwynais Fesur, beth amser yn ôl,

a threat. That is why I tabled a Measure, some time ago, calling on local authorities to have an obligation to provide those facilities and I certainly hope that, when the Minister finally gets the guidance that she has commissioned on that, we will be able to move forward on that issue. The guidance is important, Minister, but so is the money. It is important that we provide facilities for young people to deal with that issue.

Helen Mary referred to the fact that we have seen a lot of this report before. There is a depressingly familiar air to it. You are rereading issues over and over again. The reference to child and adolescent mental health services is one that I find particularly disturbing—yet again, it is highlighted in the report and it has been there since the first report in 2002. The report says that,

‘Each year we have drawn attention to the inadequacy of mental health service provision for children and young people in Wales.’

The report talks of unacceptable delays in terms of both treatment and placements. It is still quite shocking to find that children aged between 16 and 18, who are not in full-time education or who have a learning disability, are excluded from adequate mental health provision. Assembly figures show that the number of young people aged between 16 and 18 who are categorised as not in education, employment or training remains relatively consistent—at the last count, it was around 12,000. None of those 12,000 young people are able to access mental health services in the same way as people who are younger than them or older than them. That is one issue that I would like to see prioritised by your Government over the next year. I do not want to read this in the next children’s commissioner’s report, as I have read it every year since 2002. It is vital that we get to grips with this, and that the rhetoric starts to match the delivery. If we do not start to match the delivery, stop talking about the rhetoric, and actually deliver the services that we have promised to young people, I fear that many more young people will suffer, and the credibility of this Government, and of the

yn galw am osod rhwymedigaeth ar awdurdodau lleol i ddarparu’r cyfleusterau hynny ac yr wyf yn sicr yn gobeithio, pan gaiff y Gweinidog y canllawiau y mae wedi’u comisiynu ynghylch hynny o’r diwedd, y gallwn symud ymlaen ar y mater hwnnw. Mae’r canllawiau’n bwysig, Weinidog, ond mae’r arian hefyd. Mae’n bwysig inni ddarparu cyfleusterau ar gyfer pobl ifanc i ddelio â’r mater hwnnw.

Cyfeiriodd Helen Mary at y ffaith ein bod wedi gweld llawer iawn o’r pethau sydd yn yr adroddiad hwn o’r blaen. Mae rhywbeth yn ddigalon o gyfarwydd yn ei gylch. Yr ydych yn ailddarllen am yr un materion dro ar ôl tro. Mae’r cyfeiriad at wasanaethau iechyd meddwl i blant a phobl ifanc yn peri pryder mawr i mi—unwaith yn rhagor, tynnir sylw at hyn yn yr adroddiad ac mae wedi bod yno ers yr adroddiad cyntaf yn 2002. Dywedir yn yr adroddiad,

‘Bob blwyddyn rydyn ni wedi tynnu sylw at natur annigonol y ddarpariaeth gwasanaethau iechyd meddwl i blant a phobl ifanc yng Nghymru.’

Cyfeirir yn yr adroddiad at oedi annerbyniol o ran triniaethau a lleoliadau fel ei gilydd. Mae’n dal yn syndod gweld bod plant rhwng 16 a 18 oed, nad ydynt mewn addysg lawnamser neu y mae ganddynt anabledd dysgu, yn methu cael darpariaeth ddigonol o ran iechyd meddwl. Dengys ffigurau’r Cynulliad fod nifer y plant ifanc rhwng 16 a 18 oed sy’n cael eu categorio fel rhai nad ydynt mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant yn parhau’n weddol gyson—yn ôl y cyfrif diwethaf, yr oedd tua 12,000. Nid oes dim un o’r 12,000 hynny o bobl ifanc yn gallu cael gwasanaethau iechyd meddwl yn yr un modd ag y mae pobl sy’n iau na hwy neu’n hŷn na hwy. Hoffwn weld y mater hwn yn cael blaenoriaeth gan eich Llywodraeth yn ystod y flwyddyn nesaf. Nid wyf yn dymuno darllen am hyn yn adroddiad nesaf y comisiynydd plant, gan fy mod wedi ei ddarllen bob blwyddyn ers 2002. Mae’n hanfodol inni fynd i’r afael â hyn, a sicrhau bod y rhethreg a’r hyn sy’n cael ei gyflawni yn cyfateb. Oni fyddwn yn sicrhau bod yr hyn sy’n cael ei gyflawni’n cyfateb i’r rhethreg, yn rhoi’r gorau i sôn am y rhethreg, ac yn mynd ati i ddarparu’r gwasanaethau yr

children's commissioner, will deteriorate as a result.

The Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills (Jane Hutt): I thank Members for what has been a wide-ranging and important debate, which will guide me as the Minister with responsibility for responding to the children's commissioner's report. Picking up on your last points, Peter, it is about how we can deliver; we have policies and programmes, and I wanted to respond to that important challenge about the reality gap—the persistent gap that the children's commissioner perceives between national policy intent and delivery, and the improvement of outcomes. That is the challenge that we face as a Government, and it is a challenge that we will rise to.

I thank Nick, Bethan, Peter, and others, for mentioning how important it is that we have this rights-based policy, where we listen to children and young people in taking forward policy development. I believe that you started, Nick, by referring to important evidence from 'Our Rights, Our Story', which included consultations with thousands of young people, undertaken by Funky Dragon, our children and young people's assembly, which shadows and informs us. We must learn from them about their key priorities in terms of delivering our policies and programmes—namely, the delivery of that rights-based agenda.

You drew attention to the issues that they brought forward, Nick, such as bullying. You also mentioned that, in the last few weeks, we had that all-important week where we focused across our schools on the Respecting Others agenda. A great deal of action was taken forward via schools, school councils, our young people and youth fora, on tackling issues, and tackling them in terms of vulnerable children. It is good to see our legislative competence Order on vulnerable children and tackling child poverty going through the parliamentary process, and awaiting Royal Assent. That will give us the powers to take forward and embed our

ydym wedi eu haddo i'r bobl ifanc, mae arnaf ofn y bydd llawer mwy o bobl ifanc yn dioddef, a bydd hygredd y Llywodraeth hon a'r comisiynydd plant yn dirywio o ganlyniad i hynny.

Y Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau (Jane Hutt): Diolch i'r Aelodau am ddadl eang a phwysig, a wnaiff roi arweiniad imi fel y Gweinidog sy'n gyfrifol am ymateb i adroddiad y comisiynydd plant. Ynghylch eich pwyntiau diwethaf, Peter, mae'n ymwneud â sut y gallwn gyflawni; mae gennym bolisiau a rhaglenni, ac yr oeddwn am ymateb i'r her bwysig honno ynghylch y bwllch o ran yr hyn sy'n digwydd mewn gwirionedd—y bwllch cyson y mae'r comisiynydd plant yn ei weld rhwng bwriadau'r polisi cenedlaethol a'r hyn a gyflawnir, a gwella canlyniadau. Dyna'r her a wynebwn fel Llywodraeth, ac mae'n her yr ymatebwn iddi.

Diolch i Nick, Bethan, Peter, a'r lleill, am ddweud mor bwysig ydyw fod gennym bolisi sydd wedi'i seilio ar hawliau, lle y byddwn yn gwrandao ar blant a phobl ifanc wrth fynd ati i ddatblygu polisi. Credaf i chi ddechrau, Nick, drwy gyfeirio at dystiolaeth bwysig o 'Ein Hawliau Ni, Ein Stori Ni', a oedd yn cynnwys ymgynghoriadau â miloedd o bobl ifanc, a gynhaliwyd gan y Ddraig Ffyni, ein cynulliad i blant a phobl ifanc, sy'n ein cysgodi ac yn ein cyfarwyddo. Rhaid inni ddysgu ganddynt am y blaenoriaethau allweddol sydd ganddynt o ran cyflawni ein polisiau a'n rhaglenni—sef cyflawni'r agenda honno sydd wedi'i seilio ar hawliau.

Tynasoch sylw at y materion a godasant, Nick, megis bwlio. Soniasoch hefyd ein bod, yn ystod yr wythnosau diwethaf, wedi cynnal yr wythnos hollbwysig honno lle y buom yn canolbwyntio yn ein hysgolion ar yr agenda Parchu Eraill. Bu llawer iawn o weithredu drwy'r ysgolion, cynghorau ysgolion, ein fforymau pobl ifanc ac ieuentid, ynghylch mynd i'r afael â materion, a mynd i'r afael â hwy o ran plant sy'n agored i niwed. Mae'n dda gweld ein Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol ynghylch plant sy'n agored i niwed a mynd i'r afael â thlodi plant yn mynd drwy'r broses seneddol, ac yn disgwyl cael Cydsyniad Brenhinol. Rhydd hwnnw bwerau

Government policy through Measures.

You mentioned our distinctive policies, Chris, in terms of our determination to tackle the physical punishment of children. We signed up to the Children are Unbeatable! campaign, which you instigated from a short debate, many years ago. We are disappointed that the UK Government did not take the opportunity to remove the defence of reasonable chastisement. We felt that this was consistent with our protecting children policy, and with the development of the vulnerable children's policy, led by Gwenda Thomas. We will continue to consider this in terms of the issues of concern.

Mark mentioned advocacy. We now have an advocacy strategy, a national strategic framework and an advocacy unit in my department. However, the responsibility lies with our children and young people's partnerships, working locally, regionally and nationally; it is an independent board that is looking at areas where we might commission specialist services, which is critical.

It is important that we look at some of the issues that you raise, in terms of recent developments. You referred to the suicide prevention action plan, Nick. That arose as a result of consultation, and we will be learning from that. That was published earlier this month.

4.30 p.m.

Child and adolescent mental health service issues form a component part of the action plan. That is an important point about updating it. We have returned to child and adolescent mental health policies, but that is important, and we should not be concerned that we are returning to it, rather pleased that we are moving forward on this.

Helen Mary Jones: I accept the Government's good intentions on this, but when the children's commissioner sits before the Children and Young People Committee and says that he can see no improvement in services—and those were his words; you can check the Record—we should be concerned.

inni weithredu a sefydlu polisi ein Llywodraeth drwy Fesurau.

Soniasoch am y polisiau unigryw sydd gennym, Chris, o ran ein penderfyniad i fynd i'r afael â chosbi plant yn gorfforol. Ymunasom â'r ymgyrch 'Sdim Curo Plant!, a ddechreuasoch ar ôl dadl fer, flynyddoedd yn ôl. Yr ydym yn siomedig nad yw Llywodraeth y Deyrnas Unedig wedi manteisio ar y cyfle i ddiddymu amddiffyniad cosbedigaeth resymol. Teimlem fod hyn yn gyson â'r polisi sydd gennym i ddiogelu plant, a datblygu'r polisi ar gyfer plant sy'n agored i niwed, dan arweiniad Gwenda Thomas. Parhawn i ystyried hyn yn un o'r materion sy'n peri pryder.

Soniodd Mark am eiriolaeth. Bellach mae gennym strategaeth eiriolaeth, fframwaith strategol cenedlaethol ac uned eiriolaeth yn fy adran. Fodd bynnag, gan bartneriaethau plant a phobl ifanc, sy'n gweithio'n lleol, yn rhanbarthol ac yn genedlaethol y mae'r cyfrifoldeb; bwrdd annibynnol ydyw sy'n edrych ar feysydd lle y gallem gomisiynu gwasanaethau arbenigol, sy'n allweddol.

Mae'n bwysig inni edrych ar rai o'r materion yr ydych yn eu codi, o ran y datblygiadau diweddar. Cyfeiriasoch at y cynllun gweithredu atal hunanladdiad, Nick. Cododd hwnnw yn sgîl yr ymgyngori, a byddwn yn dysgu ganddo. Cyhoeddwyd hwnnw'n gynharach y mis hwn.

Mae materion sy'n ymwneud â gwasanaethau iechyd meddwl i blant a'r glasoed yn rhan o'r cynllun gweithredu. Mae hynny'n bwynt pwysig ynghylch ei ddiweddarau. Yr ydym wedi dod yn ôl at bolisiau iechyd meddwl plant a'r glasoed, ond mae hynny'n bwysig, ac yn hytrach na phoeni ein bod yn dod yn ôl at y mater, dylem fod yn falch ein bod yn symud ymlaen yn y cyswllt hwn.

Helen Mary Jones: Yr wyf yn derbyn bwriadau da'r Llywodraeth yn y cyswllt hwn, ond pan fydd y comisiynydd plant yn eistedd gerbron y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc ac yn dweud na all weld dim gwelliant mewn gwasanaethau—a dyna'i eiriau; gallwch edrych ar y Cofnod—dylem fod yn bryderus.

It is right that we continue to debate these issues, but that should be a debate from the point of view that we have moved on and we now need to do more, rather than from a position of no improvement.

Jane Hutt: Certainly, and we need to report back on progress. As I said in my opening remarks, we are improving our child and adolescent mental health services by developing standards. That is crucial for a wide range of specialist health services for children, which will be issued later this year. We have stronger primary mental health services and better support for children in care and care leavers. All of that relates to child and adolescent mental health services.

The progress that we have made since last year includes the implementation of our school counselling service this year, which will be important. That is a resource, as it involves a £6.5 million-worth investment over the next three years. We are preparing the way for it this year and are working with local authorities and schools. That is a key component of the suicide prevention action plan. Furthermore, critically, child and adolescent mental health services relate to the review of the national service framework for children and young people.

I wish to address the points raised by Mark, Peter and Eleanor on 16 to 18-year-olds who are not in full-time education, and on primary school children diagnosed with learning disabilities not automatically having a right to child and adolescent mental health care. That important point was made by the children's commissioner. No child or young person should be excluded from accessing a mental health service on the grounds of having a learning disability or on the grounds of age. That is essential to principles of accessibility, non-discrimination and social inclusion. Therefore, I wanted to report on that issue relating to children and young people with a learning disability. The first steps in our plan include improving access to CAMHS, both

Mae'n iawn inni barhau i ddadlau ynghylch y materion hyn, ond dylai'r ddadl honno fod yn ddadl o'r safbwynt ein bod wedi symud ymlaen a bod angen inni wneud mwy yn awr, yn hytrach na dadl ar sail sefyllfa lle nad oes gwelliant.

Jane Hutt: Yn sicr, ac mae angen inni adrodd yn ôl ynglŷn â chynnydd. Fel y dywedais yn fy sylwadau agoriadol, yr ydym yn gwella'n gwasanaethau iechyd meddwl ar gyfer plant a'r glasod drwy ddatblygu safonau. Mae hynny'n hollbwysig ar gyfer ystod eang o wasanaethau iechyd arbenigol ar gyfer plant, a fydd yn cael eu cyhoeddi yn ddiweddarach eleni. Mae gennym wasanaethau iechyd meddwl sylfaenol cryfach, a gwell cymorth i blant sydd mewn gofal a rhai sy'n gadael gofal. Mae hynny i gyd yn gysylltiedig â gwasanaethau iechyd meddwl i blant a'r glasod.

Mae'r cynnydd yr ydym wedi'i wneud ers y llynedd yn cynnwys gweithredu'n gwasanaeth cynghori mewn ysgolion eleni. Bydd y gwasanaeth hwnnw'n bwysig. Mae'n adnodd, gan ei fod yn golygu buddsoddiad gwerth £6.5 miliwn yn ystod y tair blynedd nesaf. Yr ydym yn paratoi'r ffordd ar ei gyfer eleni ac yr ydym yn gweithio gydag awdurdodau lleol ac ysgolion. Mae hynny'n elfen bwysig o'r cynllun gweithredu atal hunanladdiad. Yn ychwanegol at hynny, ac yn bwysig iawn, mae gwasanaethau iechyd meddwl i blant a'r glasod yn gysylltiedig â'r adolygiad o'r fframwaith gwasanaeth cenedlaethol ar gyfer plant a phobl ifanc.

Hoffwn roi sylw i'r pwyntiau a godwyd gan Mark, Peter ac Eleanor ynglŷn â phobl ifanc 16 i 18 oed nad ydynt mewn addysg lawnamser, ac ynglŷn â phlant ysgol gynradd â diagnosis o anabledau dysgu nad oes ganddynt hawl awtomatig i gael gofal iechyd meddwl ar gyfer plant a'r glasod. Gwnaethpwyd y pwynt pwysig hwnnw gan y comisiynydd plant. Ni ddylai dim un plentyn nac unigolyn ifanc gael ei atal rhag cael gwasanaeth iechyd meddwl oherwydd bod ganddo anabledd dysgu nac oherwydd ei oedran. Mae hynny'n hanfodol o ran egwyddorion hygyrchedd, cynhwysiant cymdeithasol a pheidio â gwahaniaethu. O ganlyniad, yr oeddwn yn awyddus i sôn am y pwynt hwnnw sy'n ymwneud â phlant a

generic and specialist, for children of all ages. Those targets for the NHS are clear in its annual operating plan.

Another important point to raise is that the vice-chairs of the new health boards being set up by the Minister for Health and Social Services will have responsibility for mental health. I know that Edwina Hart and Gwenda Thomas, the Deputy Minister, were keen to ensure that mental health as well as mental health issues for children be placed at the top of the agenda.

When looking at issues raised today, it is important that we recognise that this is about delivery, particularly delivery within our powers. Helen Mary, Bethan and others raised youth justice issues. The refresh of our youth offending strategy is looking towards a more rights-based agenda and at how we can develop community-supported alternatives to custody. We also need to ensure that our powers are used, working with our UK Government colleagues, and that our policies on youth justice are taken forward. Those opportunities are robust.

I now come on to the budget—

The Deputy Presiding Officer: Order. Can you please wind up, Minister?

Jane Hutt: The budget was a key point in the amendment. I assure you that I will meet with the children's commissioner. I am looking at his opportunities, and he has plans to be more strategic to ensure that this is taken forward.

This is about progress, delivery and learning from the independence of that role that we can deliver for our children and young people, and empower them.

The Deputy Presiding Officer: The

phobl ifanc sydd ag anabledd dysgu. Mae'r camau cyntaf yn ein cynllun yn cynnwys gwella mynediad cyffredinol ac arbenigol at CAMHS i blant o bob oed. Mae'r targedau hynny ar gyfer y GIG wedi'u nodi'n glir yn ei gynllun gweithredu blynyddol.

Pwynt pwysig arall i'w godi yw y bydd gan is-gadeiryddion y byrddau iechyd newydd sy'n cael eu sefydlu gan y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol gyfrifoldeb dros iechyd meddwl. Gwn fod Edwina Hart a Gwenda Thomas, y Dirprwy Weinidog, yn awyddus i sicrhau bod iechyd meddwl yn ogystal â materion iechyd meddwl plant yn cael eu rhoi ar frig yr agenda.

Wrth edrych ar bwyntiau a godwyd heddiw, mae'n bwysig inni gydnabod bod hyn yn ymwneud â chyflawni, yn enwedig cyflawni o fewn ein pwerau. Cyfeiriodd Helen Mary, Bethan ac eraill at faterion yn ymwneud â chyfiawnder ieuencid. Mae'r diweddariad o'n strategaeth troseddau ieuencid yn canolbwyntio ar agenda sy'n fwy seiliedig ar hawliau a sut y gallwn ddatblygu dewisiadau eraill sy'n cael eu cefnogi gan y gymuned yn lle anfon pobl ifanc i'r ddalfa. Mae angen inni sicrhau hefyd fod ein pwerau'n cael eu defnyddio, drwy weithio gyda'n cyd-Weinidogion yn Llywodraeth y DU, a bod ein polisiau ynghylch cyfiawnder ieuencid yn cael eu gweithredu. Mae'r cyfleoedd hynny'n gadarn.

Deuaf yn awr at y gyllideb—

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. A allwch ddirwyn i ben os gwelwch yn dda, Weinidog?

Jane Hutt: Yr oedd y gyllideb yn bwynt pwysig yn y gwelliant. Yr wyf yn eich sicrhau y byddaf yn cyfarfod â'r comisiynydd plant. Yr wyf yn edrych ar ei gyfleoedd, ac mae ganddo gynlluniau i fod yn fwy strategol er mwyn sicrhau bod gweithredu'n digwydd o ran hyn.

Mae hyn yn ymwneud â chynnydd, cyflawni a dysgu o annibyniaeth y rôl honno y gallwn gyflawni er mwyn ein plant a'n pobl ifanc, a'u grymuso.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw bod y

proposal is to agree the amendment. Are there any objections? I see that there are. Voting will therefore be deferred until voting time.

gwelliant yn cael ei dderbyn. A oes unrhyw wrthwynebiadau? Gwelaf fod gwrthwynebiadau. O ganlyniad, gohirir y pleidleisio tan yr amser pleidleisio.

*Gohiriwyd y pleidleisiau tan yr amser pleidleisio.
Votes deferred until voting time.*

Ymgynghoriad ar Swyddi Gwyrdd Green Jobs Consultation

The Deputy Presiding Officer: I have selected amendment 1 in the name of Kirsty Williams, and amendments 2 and 3 in the name of William Graham.

Y Dirprwy Lywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliant 1 yn enw Kirsty Williams, a gwelliannau 2 a 3 yn enw William Graham.

The Minister for Environment, Sustainability and Housing (Jane Davidson): I propose that

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai (Jane Davidson): Cynigiaf fod

the National Assembly for Wales:

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

notes the consultation paper 'Green Jobs Strategy for Wales: A Consultation'. (NDM4067)

yn nodi'r papur ymgynghori 'Strategaeth Swyddi Gwyrdd i Gymru: Ymgynghoriad'. (NDM4067)

I am delighted to have the opportunity to open today's debate about the green jobs consultation. It provides us with an opportunity to respond to the twin challenges of climate change, for which we already have a target of an annual 3 per cent reduction in greenhouse gas emissions from 2011, and the credit crunch. Many will be aware that the CBI taskforce has encouraged companies to incorporate climate change policies into their very DNA.

Yr wyf yn falch o'r cyfle i agor y ddadl heddiw ynglŷn â'r ymgynghoriad ynghylch swyddi gwyrdd. Mae'n rhoi cyfle inni ymateb i ddwy her, sef y newid yn yr hinsawdd, lle y mae gennym eisoes darged o sicrhau gostyngiad o 3 y cant bob blwyddyn mewn allyriadau nwyon tŷ gwydr o 2011 ymlaen, a'r wasgfa gredyd. Bydd llawer yn ymwybodol bod tasglu Cydffederasiwn Diwydiant Prydain wedi annog cwmnïau i wneud polisiau newid yn yr hinsawdd yn elfen gwbl hanfodol yn eu gweithgarwch.

Our consultation document reflects our determination to encourage businesses in Wales to adopt resource efficiency in all aspects of their operations. Our proposals for the green jobs strategy signal our intent to work with businesses to help them to manage the changes that will need to be made as we move to a low-carbon, low-waste economy. We want businesses in all sectors to review the way in which they operate, to be able to capture new markets in producing the products and services that will be needed in our drive to reduce the ecological footprint of Wales and to contribute to the global agenda. This approach should not be seen as a threat

Mae ein dogfen ymgynghori'n adlewyrchu ein benderfyniad i annog busnesau yng Nghymru i sicrhau effeithlonrwydd o ran adnoddau ym mhob agwedd ar eu gweithrediadau. Mae ein cynigion ar gyfer y strategaeth swyddi gwyrdd yn dangos ein bwriad i weithio gyda busnesau er mwyn eu helpu i reoli'r newidiadau y bydd angen eu gwneud wrth inni symud at economi carbon isel, heb fawr o wastraff. Yr ydym yn awyddus i fusnesau ym mhob sector adolygu'r ffordd y maent yn gweithredu, er mwyn gallu sicrhau marchnadoedd newydd wrth gynhyrchu'r cynhyrchion a'r gwasanaethau y bydd eu hangen yn ein

or additional burden to businesses, particularly in the current financial downturn; it is about offering solutions by enabling businesses to save energy and money, by reducing waste, and by capturing new markets and opportunities. We want our businesses to operate more efficiently, and we hope that our proposals will help them to remain competitive and fit for the future.

The Welsh Assembly Government is renowned for its leadership in the promotion of sustainable development. Alongside the green jobs strategy, we have launched the consultation document, 'One Wales: One Planet', which is our new sustainable development scheme. That stresses that sustainable development should be the central organising principle for Government and the wider public sector in Wales. The proposal for the green jobs strategy reflects this, and demonstrates effective joined-up working across departments.

Yesterday, Lord Adair Turner made his recommendations from the independent Committee on Climate Change to the UK Government on the first three carbon budgets. Our strategy already stresses the importance of developing and moving decisively and progressively towards a low-carbon, low-waste economy. We are clear about the key role for businesses as we strive to become a sustainable nation.

On energy dependency, we are developing a national energy efficiency and savings plan, which will reduce energy use by businesses, homes and the public sector. We want it to support small businesses in saving energy and money to keep their competitive edge. Research, development and commercialisation to increase Wales's market share of low-carbon products and processes is a clear priority for us.

On energy production, the renewable energy route-map contains the aspiration for us to be

hymdrech i leihau ôl troed ecolegol Cymru a chyfrannu at yr agenda fyd-eang. Ni ddylai'r dull hwn o weithredu gael ei weld fel bygythiad nac fel baich ychwanegol i fusnesau, yn enwedig yn y dirywiad presennol yn yr economi; mae'n ymwneud â chynnig atebion drwy alluogi busnesau i arbed ynni ac arian, drwy leihau gwastraff, a thrwy ddal marchnadoedd a chyfleoedd newydd. Yr ydym yn awyddus i'n busnesau weithredu'n fwy effeithlon, a gobeithiwn y bydd ein cynigion yn eu helpu i barhau'n gystadleuol ac yn addas ar gyfer y dyfodol.

Mae gan Lywodraeth Cynulliad Cymru enw da am ddangos arweiniad wrth hybu datblygu cynaliadwy. Ochr yn ochr â'r strategaeth swyddi gwyrdd, yr ydym wedi lansio dogfen ymgynghori, 'Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned', sef ein cynllun datblygu cynaliadwy newydd. Mae'r cynllun hwnnw'n pwysleisio mai datblygu cynaliadwy ddylai fod yn brif egwyddor ganolog i'r Llywodraeth a'r sector cyhoeddus ehangach yng Nghymru. Mae'r cynnig ar gyfer y strategaeth swyddi gwyrdd yn adlewyrchu hyn, ac yn dangos trefniadau gweithio cydgyssylltiedig effeithiol rhwng gwahanol adrannau.

Ddoe, cyflwynodd yr Arglwydd Adair Turner ei argymhellion gan y Pwyllgor annibynnol ar Newid yn yr Hinsawdd i Lywodraeth y DU ynglŷn â'r tair cyllideb garbon gyntaf. Mae ein strategaeth ni eisoes yn pwysleisio mor bwysig yw datblygu a chymryd camau pendant a chynyddol tuag at economi carbon isel, heb fawr o wastraff. Yr ydym yn glir ynglŷn â'r brif rôl ar gyfer busnesau wrth inni ymdrechu i ddod yn genedl gynaliadwy.

O ran dibyniaeth ar ynni, yr ydym yn datblygu cynllun cenedlaethol ar gyfer effeithlonrwydd ac arbedion ynni, a fydd yn helpu busnesau, cartrefi a'r sector cyhoeddus i ddefnyddio llai o ynni. Yr ydym yn awyddus iddo gynorthwyo busnesau bach i arbed ynni ac arian er mwyn parhau'n gystadleuol. Mae ymchwil, datblygu a masnacheiddio er mwyn cynyddu'r gyfran sydd gan Gymru yn y farchnad o ran cynnyrch a phrosesau carbon isel yn flaenoriaeth amlwg inni.

O ran cynhyrchu ynni, mae'r trywydd ynni adnewyddadwy'n nodi y dylem anelu at

producing 33 TWh a year of renewable energy by 2025. That will save around 4 million tonnes of carbon emissions a year. We want Wales to be open and ready for the growth in renewables, and to encourage renewable energy businesses into Wales.

Many of you will know that the Welsh Assembly Government is already encouraging utility companies to pay a fair price for the export of locally produced electricity. We want to make it easier for smaller scale renewable units to generate their own power to be sold onto the grid. We were pleased to see feed-in tariffs for microgeneration introduced as an amendment to the Energy Bill before it was enacted. We want to see many more householders take up microgeneration opportunities, and we want such opportunities to be a source of new jobs.

On housing, our aspiration is for all new buildings in Wales to be zero carbon from 2011, which means that Welsh housing projects will be pioneering small-scale renewable schemes ahead of the wider 2016 aspiration in England. We hope to place Wales on the front foot by encouraging businesses to pilot new, innovative approaches. Employment opportunities from these initiatives will grow as this, and our other initiatives and strategies, take hold.

On waste, we see no reason why businesses should not aspire to recycle 70 per cent of their waste, as we would wish to encourage local authorities and the commercial sector to do. Promoting green jobs to create new products from the diversion of waste from landfill and the growth in renewable energy has huge potential to regenerate areas of Wales affected by the current economic downturn. In these difficult economic circumstances, our approach to green jobs will focus on an expanding, sustainable economy as a clear pathway for recovery.

gynhyrchu 33 TWh y flwyddyn o ynni adnewyddadwy erbyn 2025. Bydd hynny'n arbed tua 4 miliwn o dunelli o allyriadau carbon bob blwyddyn. Yr ydym yn awyddus i Gymru fod yn agored ac yn barod ar gyfer y twf mewn ynni adnewyddadwy, ac annog busnesau ynni adnewyddadwy i ddod i Gymru.

Bydd llawer ohonoch yn gwybod bod Llywodraeth Cynulliad Cymru eisoes yn annog cwmnïau cyfleustodau i dalu pris teg am allforio trydan a gynhyrchir yn lleol. Yr ydym yn awyddus i'w gwneud yn haws i unedau adnewyddadwy ar raddfa lai gynhyrchu eu trydan eu hunain i'w werthu i'r grid. Yr oeddem yn falch o weld tariffau bwydo i mewn ar gyfer microgynhyrchu'n cael eu cyflwyno fel gwelliant i'r Mesur Ynni cyn iddo ddod i rym. Yr ydym am weld llawer mwy o ddeiliaid tai'n manteisio ar gyfleoedd microgynhyrchu, ac yr ydym am i gyfleoedd o'r fath fod yn ffynhonnell swyddi newydd.

O ran tai, yr ydym yn awyddus i sicrhau y bydd pob adeilad newydd yng Nghymru'n adeilad di-garbon o 2011 ymlaen, sy'n golygu y bydd prosiectau tai Cymru'n arwain y ffordd gyda chynlluniau adnewyddadwy ar raddfa fach ac y byddant ar y blaen i'r targed a bennwyd ar gyfer Lloegr, sef 2016. Yr ydym yn gobeithio y bydd Cymru'n dangos y ffordd drwy annog busnesau i dreialu dulliau newydd, arloesol. Bydd cyfleoedd ar gyfer cyflogaeth yn sgîl y mentrau hyn yn cynyddu wrth i'r strategaeth hon, a'n mentrau a'n strategaethau eraill, ennill eu plwy.

O ran gwastraff, ni welwn ddim rheswm pam na ddylai busnesau anelu at ailgylchu 70 y cant o'u gwastraff, fel y byddem yn dymuno annog awdurdodau lleol a'r sector masnachol i wneud. Mae gan hybu swyddi gwyrdd i greu cynnyrch newydd yn sgîl gwastraff nad yw'n mynd i safleoedd tirlenwi a'r twf mewn ynni adnewyddadwy botensial aruthrol yng nghyd-destun adfywio rhannau o Gymru y mae'r dirywiad presennol yn yr economi'n effeithio arnynt. Yn yr amgylchiadau economaidd anodd hyn, bydd ein cynlluniau ar gyfer swyddi gwyrdd yn canolbwyntio ar economi gynaliadwy, sy'n ehangu fel llwybr clir at adferiad.

4.40 p.m.

Our consultation on the green jobs strategy, encouraging business in Wales to adopt resource efficiency and to capture new opportunities in the production and supply of more sustainable goods and services, will be a critical element in our transition to a sustainable nation. It will offer a clear pathway for sustainable growth, will contribute to our bold vision of a sustainable Wales as a small, smart nation, and will lead from the front as we develop sustainably for the benefit of our people. We look forward to your comments on our proposals.

Jenny Randerson: I propose amendment 1 in the name of Kirsty Williams. Add as a new point at the end of the motion:

calls on the Welsh Assembly Government to develop, across all portfolios, a green jobs fund to ensure that there is enough money available to implement the green jobs strategy.

My first thought upon hearing about the green jobs strategy consultation was, 'At last'. I say that because we have been calling for such a proposal since March 2006. At the time, our suggestion was dismissed by the Labour Government, which said that it was unnecessary, and, as recently as July, the First Minister poured cold water on the idea by saying that,

'it does not have to be labelled a green jobs strategy to generate more green jobs'.

I can only conclude that it takes catastrophic changes in the world to get Labour moving. That is not to say that we do not welcome this; we welcome it strongly, and we are pleased that, despite the long time that it took, the Government has finally come around to the Welsh Liberal Democrats' way of thinking. However, we are concerned that there should be something really meaty and effective at the end of the consultation.

Bydd ein hymgyngoriad ynghylch y strategaeth swyddi gwyrdd, sy'n annog busnesau yng Nghymru i sicrhau effeithlonrwydd adnoddau ac i fanteisio ar gyfleoedd newydd i gynhyrchu a chyflenwi nwyddau a gwasanaethau mwy cynaliadwy, yn elfen hollbwysig wrth inni droi'n genedl gynaliadwy. Bydd yn cynnig llwybr clir ar gyfer twf cynaliadwy, bydd yn cyfrannu at ein gweledigaeth feiddgar o Gymru gynaliadwy fel gwlad fach, gall, a bydd yn arwain y ffordd wrth inni ddatblygu'n gynaliadwy er budd ein pobl. Edrychwn ymlaen at glywed eich sylwadau ynglŷn â'n cynigion.

Jenny Randerson: Cynigiau welliant 1 yn enw Kirsty Williams. Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i ddatblygu cronfa swyddi gwyrdd ar draws pob portffolio er mwyn sicrhau bod digon o arian ar gael i roi'r strategaeth swyddi gwyrdd ar waith.

Y peth cyntaf a ddaeth i'm meddwl pan glywais am yr ymgynghoriad ynghylch y strategaeth swyddi gwyrdd oedd, 'O'r diwedd'. Yr wyf yn dweud hynny gan ein bod wedi bod yn galw am gynnig o'r fath ers mis Mawrth 2006. Wfftiwyd ein hawgrym ar y pryd gan y Llywodraeth Lafur, a ddywedodd nad oedd ei angen, ac, mor ddiweddar â mis Gorffennaf, taflodd y Prif Weinidog ddŵr oer ar y syniad drwy ddweud,

'nad oes yn rhaid iddi fod wedi'i labelu'n strategaeth swyddi gwyrdd i gynhyrchu mwy o swyddi gwyrdd'.

Ni allaf ond dod i'r casgliad bod angen newidiadau trychinebus yn y byd i wneud i Lafur weithredu. Nid yw hynny'n golygu nad ydym yn croesawu hyn; yr ydym yn croesawu'r ymgynghoriad yn fawr iawn, ac yr ydym yn falch, er ei bod wedi cymryd llawer o amser, fod y Llywodraeth o'r diwedd wedi dechrau meddwl yr un fath â Democratiaid Rhyddfrydol Cymru. Fodd bynnag, yr ydym yn bryderus y dylai fod rhywbeth gwirioneddol swmpus ac effeithiol ar ddiwedd yr ymgynghoriad.

Two years is a lot of time to lose. The Government is now attempting to implement a strategy to bring in jobs at a time when companies are tightening their belts and when the number of jobs is decreasing rather than increasing. Companies are therefore much less likely to take a leap in this direction. By delivering this strategy two years late, as a nation, we have probably lost much of the opportunity to develop a strategy and carve out a niche in the environmental economic market. That would have given us the potential to compete on a wider scale with much larger economies.

However, there is still great potential for this strategy, as well as for the environment and the economy. Look at the situation: we already have 1,300 companies in the environmental goods and services sector in Wales, which currently employ 22,000 people, with an annual turnover of £1.2 billion. As a so-called 'explosive' industry, that value could soar by 2020 to €2,200 billion globally. Wales therefore has tremendous potential if we can make the most of the niche that this strategy and consultation promises.

Let us look at what other countries have done. In Germany, the weatherisation of 200,000 flats created 25,000 jobs and helped to retain 116,000 jobs as long ago as 2002. We are coming late to the table, but there is still great potential.

The Government has an unfortunate record in dealing with current problems rather than anticipating the problems of tomorrow and preparing for the future. As usual, the Liberal Democrats have led on the thinking on that issue. There is great potential in this consultation, and we hope that the final strategy will reflect the seriousness of this issue, and will provide adequate finance and incentives to maximise the potential of this niche in the economic market, and to deal with the potential implications in order to assist the future of our planet.

Mae dwy flynedd yn llawer o amser i'w golli. Mae'r Llywodraeth yn awr yn ceisio gweithredu strategaeth i ddenu swyddi ar adeg pan yw cwmnïau'n ceisio cynilo a phan yw nifer y swyddi'n lleihau yn hytrach na chynyddu. Mae cwmnïau felly'n llawer llai tebygol o lamu i'r cyfeiriad hwn. Drwy gyflwyno'r strategaeth hon ddwy flynedd yn rhy hwyr, mae'n debyg ein bod fel cenedl wedi colli'r cyfle i raddau helaeth i ddatblygu strategaeth a chanfod lle priodol yn y farchnad economaidd amgylcheddol. Byddai hynny wedi rhoi cyfle inni gystadlu ar raddfa ehangach ag economïau llawer mwy.

Fodd bynnag, mae cryn botensial i'r strategaeth hon o hyd, a hefyd i'r amgylchedd a'r economi. Edrychwch ar y sefyllfa: mae gennym eisoes 1,300 o gwmnïau yn y sector nwyddau a gwasanaethau amgylcheddol yng Nghymru, sy'n cyflogi 22,000 o bobl ar hyn o bryd, gyda throshiant blynyddol o £1.2 biliwn. Ac yntau'n ddiwydiant y cyfeirir ato fel un 'ffrwydrol', gallai'r gwerth hwnnw gynyddu erbyn 2020 i €2,200 biliwn yn fyd-eang. Mae gan Gymru felly botensial aruthrol os gallwn wneud y gorau o'r cyfle a addewir gan y strategaeth hon a'r ymgynghoriad hwn.

Gadewch inni edrych ar yr hyn y mae gwledydd eraill wedi'i wneud. Yn yr Almaen, arweiniodd y gwaith o ddiogelu 200,000 o fflatiau rhag tywydd stormus at greu 25,000 o swyddi a helpu i gadw 116,000 o swyddi mor bell yn ôl â'r flwyddyn 2002. Yr ydym yn hwyr yn dod at y bwrdd, ond mae cryn botensial o hyd.

Yr hyn y mae'r Llywodraeth wedi bod yn ei wneud, yn anffodus, yw ceisio delio â phroblemau heddiw yn hytrach na rhagweld problemau yfory a pharatoi ar gyfer y dyfodol. Fel arfer, mae'r Democratiaid Rhyddfrydol wedi arwain y farn ynglŷn â'r mater hwnnw. Mae gan yr ymgynghoriad hwn gryn botensial, a gobeithiwn y bydd y strategaeth derfynol yn adlewyrchu difrifoldeb y mater hwn, ac y bydd yn darparu digon o gyllid a chymhellion i gynyddu potensial yr elfen arbenigol hon yn y farchnad economaidd, ac i ddelio â'r goblygiadau posibl er mwyn helpu dyfodol ein planed.

The Assembly Government too often talks the talk but fails to walk the walk when it comes to the crunch. It needs to stop dabbling in everything and start concentrating on a few key things. This is one of the key things that the Assembly Government should be picking up on. We have unique resources in Wales to contribute to the green economy, and although we are late in coming to the table, we can still become a leader in green technologies. The green jobs strategy can still have a major impact on the people of Wales.

Darren Millar: I propose the following amendments in the name of William Graham. Amendment 2: add a new point at the end of the motion:

notes with concern that unemployment is rising more quickly in Wales than in any other nation of the United Kingdom and therefore regrets that the Assembly Government has been unable to produce a green jobs strategy sooner.

Amendment 3: add a new point at the end of the motion:

recognises the potential for the green sector to grow in Wales during the current economic slowdown.

The Welsh Conservatives broadly support the 'Green Jobs for Wales' consultation document. As has already been mentioned, it has been a long time coming, but putting criticism aside, the consultation makes some valid points and it contains a good number of commendable aspirations that we fully support. It is particularly important that the Assembly Government has a strategy that delivers for Wales, given the challenging economic period that is upon us.

As Members will be aware, unemployment is rising in Wales, and it is at a higher rate than it is in other parts of the United Kingdom. The current unemployment figure stands at around 95,000, which is 6.7 per cent of the workforce, compared with the figures of 4.7 per cent in Scotland and 4.1 per cent in Northern Ireland—the other devolved

Haws dweud na gwneud yw hi yn rhy aml gan Lywodraeth y Cynulliad yn y pen draw. Mae angen iddi roi'r gorau i roi ei bys ym mhob brywes a dechrau canolbwyntio ar ychydig o bethau allweddol. Mae hyn yn un o'r pethau allweddol y dylai Llywodraeth y Cynulliad fod yn mynd i'r afael ag ef. Mae gennym adnoddau unigryw yng Nghymru i gyfrannu at yr economi werdd, ac er ein bod yn hwyr yn dod at y bwrdd, gallwn fod yn arweinydd o hyd ym maes technolegau gwyrdd. Mae'n dal yn bosibl i'r strategaeth swyddi gwyrdd gael effaith fawr ar bobl Cymru.

Darren Millar: Cynigiaf y gwelliannau canlynol yn enw William Graham. Gwelliant 2: ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

yn nodi gyda phryder fod diweithdra'n codi'n gyflymach yng Nghymru nag yn unrhyw genedl arall yn y Deyrnas Unedig ac felly'n gresynu na allodd Llywodraeth y Cynulliad gynhyrchu strategaeth swyddi gwyrdd yn gynt.

Gwelliant 3: ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

yn cydnabod y potensial i'r sector gwyrdd dyfu yng Nghymru yn ystod y dirywiad economaidd presennol.

Mae'r Ceidwadwyr Cymreig yn cefnogi'r ddogfen ymgynghori ynghylch 'Swyddi Gwyrdd i Gymru' ar y cyfan. Fel sydd eisoes wedi cael ei grybwyll, mae disgwyl wedi bod amdano ers tro byd, ond, a rhoi beirniadaeth o'r neilltu, mae'r ymgynghoriad yn gwneud rhai pwyntiau dilys ac mae'n cynnwys nifer dda o ddyheadau clodwiw yr ydym yn eu llwyr gefnogi. Mae'n arbennig o bwysig bod gan Lywodraeth y Cynulliad strategaeth sy'n cyflawni dros Gymru, o ystyried y cyfnod economaidd dyrys yr ydym ynddo.

Fel y bydd yr Aelodau yn gwybod, mae diweithdra ar gynnydd yng Nghymru, ac mae ar gyfradd uwch nag mewn rhannau eraill o'r Deyrnas Unedig. Tua 95,000 sy'n ddi-waith yn ôl y ffigur ar hyn o bryd, sef 6.7 y cant o'r gweithlu, o'i gymharu â 4.7 y cant yn yr Alban a 4.1 y cant yng Ngogledd Iwerddon—y gwledydd datganoledig eraill.

nations.

Therefore, as I mentioned earlier, although we welcome the paper, there is a feeling that it could have come much sooner and perhaps made more of an impact in the current financial climate as a result. Unfortunately, the document has come too late for those who have already found themselves out of work as a result of the current crisis. However, all is not lost, and we hope that it will make a difference to those people who are currently in work or looking for work.

The green jobs strategy is not only important from an economic point of view, but, as the document states, and as the Minister made clear in her opening remarks, once it is drawn up, it will have the potential to make significant inroads into reducing the environmental footprint of our nation. New green jobs that would take advantage of the abundant natural resources in Wales are particularly important as we move into an era of peak oil prices and the need to reduce our reliance on fossil fuels for energy. It is increasingly important that Welsh businesses are able to compete with other parts of the United Kingdom and beyond for our share of the emerging technologies that the green revolution is bringing. That is why this paper is so welcome.

To be fair, the two Ministers who are co-signatories to this document recognise the potential that we have in Wales to become a beacon with regard to opportunities in the green sector. I note that they both have a desire to move Wales forward in this direction, and I commend them for being co-signatories to the document and for approaching the issue on a cross-departmental basis. We need to see much more of that from the Assembly Government.

As the paper indicates, green jobs are already worth more than £1 billion to the Welsh economy, and they have the potential to boom even further in Wales. The opportunities are there for the taking and, given the looming recession, green jobs could become our greatest success story. However, as you would expect, there are a few matters that require further clarification. The

Felly, fel y soniais yn gynharach, er ein bod yn croesawu'r papur, mae teimlad y gallai fod wedi dod yn gynharach ac y gallai o ganlyniad fod wedi gwneud mwy o argraff yn yr hinsawdd ariannol bresennol efallai. Yn anffodus, mae'r ddogfen wedi dod yn rhy hwyr i'r rhai sydd eisoes wedi colli eu gwaith oherwydd yr argyfwng presennol. Fodd bynnag, nid yw ar ben arnom, ac yr ydym yn gobeithio y gwnaiff wahaniaeth i'r bobl hynny sydd mewn gwaith ar hyn o bryd neu'n chwilio am waith.

Mae'r strategaeth swyddi gwyrdd yn bwysig nid yn unig o safbwynt economaidd, ond, fel y dywed y ddogfen, ac fel y gwnaethpwyd yn glir gan y Gweinidog yn ei sylwadau agoriadol, wedi iddi gael ei llunio, bydd yn gallu cyflawni llawer o ran lleihau ôl troed amgylcheddol ein cenedl. Mae swyddi gwyrdd newydd a fyddai'n manteisio ar yr adnoddau naturiol helaeth yng Nghymru yn arbennig o bwysig wrth inni symud i gyfnod prisiau olew sy'n cyrraedd penllanw a'r angen i leihau ein dibyniaeth ar danwydd ffosil i gael ynni. Mae'n mynd yn fwyfwy pwysig i fusnesau Cymru allu cystadlu â rhannau eraill o'r Deyrnas Unedig a'r tu hwnt am ein cyfran ni o'r technolegau sy'n datblygu yn sgîl y chwyldro gwyrdd. Dyna pam mae'r papur hwn i'w groesawu gymaint.

A bod yn deg, mae'r ddau Weinidog sydd wedi cyd-lofnodi'r ddogfen hon yn cydnabod y potensial sydd gennym yng Nghymru i ddatblygu'n esiampl o ran y cyfleoedd yn y sector gwyrdd. Yr wyf yn sylwi eu bod ill dau am symud Cymru ymlaen i'r cyfeiriad hwn, ac yr wyf yn eu cymeradwyo am gyd-lofnodi'r ddogfen ac am ymdrin â'r mater ar sail drawsadrannol. Mae angen inni weld llawer mwy o hynny gan Lywodraeth y Cynulliad.

Fel y mae'r papur yn dangos, mae swyddi gwyrdd eisoes yn werth mwy nag £1 biliwn i economi Cymru, ac mae'r potensial ganddynt i ffynnu ymhellach fyth yng Nghymru. Mae'r cyfleoedd yno i fanteisio arnynt ac, o ystyried y dirwasgiad sydd ar ein gwarthaf, gallai ein llwyddiant mwyaf ddod yn sgîl swyddi gwyrdd. Fodd bynnag, fel y byddech yn disgwyl, mae rhai materion y mae angen

consultation paper uses words such as 'support', 'strive' and 'encourage' to describe Assembly Government commitments, but it makes no reference to the resources that would need to be available if its goal is to be delivered. Perhaps, in responding to the debate, the Minister would be so kind as to provide Members with further information on that to demonstrate that these commitments go beyond mere words, and that they will deliver real change in the Welsh economy.

The other area on which it is important to seek comment is the failure of the consultation document to refer to Wales's biggest employer: the public sector. Although I am delighted that at least some Ministers have no qualms about working with the private sector, we need to be conscious of the fact that three out of 10 people in Wales are employed by the public sector. If we are ever to achieve our aspirations on the greening of existing jobs, which is mentioned in the strategy, we simply cannot afford to ignore the fact that the public sector could and should have a major role to play in driving this agenda forward.

4.50 p.m.

Perhaps Members can be reassured that the role of the public sector will feature in the final strategy that will emerge from this consultation, and that its potential to deliver will not be overlooked, as appears to be the case at present. Perhaps there is even a case for having a green job strategy specifically for the public sector. Perhaps the Minister, in his response, will be able to give us some assurances on that.

Finally, the document does not refer to the issue of access to finance from banks. Many businesses will be looking for some financial support in order to make changes to their businesses. I know that there are organisations that are helping on this front, but the banks must be involved in helping to deliver this agenda by making capital available, and I would like to know what work the Assembly Government is doing to engage with the major banks on that front. I look forward to the Minister's response.

eu hegluro ymhellach. Mae'r papur ymgynghori yn defnyddio geiriau fel 'cymorth', 'ymdrechu' ac 'annog' i ddisgrifio ymrwymadau Llywodraeth y Cynulliad, ond nid yw'n cyfeirio o gwbl at yr adnoddau y byddai eu hangen os yw ei nod i gael ei wireddu. Efallai, wrth ymateb i'r ddadl, y byddai'r Gweinidog cystal â rhoi gwybodaeth bellach am hynny i'r Aelodau i ddangos bod yr ymrwymadau hyn yn mynd y tu hwnt i eiriau yn unig, ac y byddant yn creu newid gwirioneddol yn economi Cymru.

Y maes arall lle y mae'n bwysig gofyn am sylwadau yw methiant y ddogfen ymgynghori i gyfeirio at gyflogwr mwyaf Cymru, y sector cyhoeddus. Er fy mod wrth fy modd nad yw rhai Gweinidogion o leiaf yn poeni dim am weithio gyda'r sector preifat, mae angen inni fod yn ymwybodol o'r ffaith bod tri o bob 10 o bobl Cymru yn cael eu cyflogi gan y sector cyhoeddus. Os ydym i wireddu ein dyhead i wneud swyddi sy'n bodoli'n barod yn fwy gwyrdd, rhywbeth sy'n cael ei grybwyll yn y strategaeth, ni allwn fforddio anwybyddu'r ffaith y gallai'r sector cyhoeddus fod â rhan fawr i'w chwarae o ran hyrwyddo'r agenda hon ac y dylai hynny ddigwydd.

Efallai y gellir sicrhau'r Aelodau y bydd rôl y sector cyhoeddus yn rhan o'r strategaeth derfynol a fydd yn deillio o'r ymgynghoriad hwn, ac na fydd ei botensial i gyflawni yn cael ei anwybyddu, fel sy'n digwydd ar hyn o bryd yn ôl pob golwg. Efallai fod dadl hyd yn oed dros gael strategaeth swyddi gwyrdd yn benodol ar gyfer y sector cyhoeddus. Efallai y gall y Gweinidog, yn ei ymateb, roi ryw sicrwydd inni ynglŷn â hynny.

Yn olaf, nid yw'r ddogfen yn cyfeirio at fater gallu cael gyllid gan y banciau. Bydd llawer o fusnesau yn chwilio am ryw gymorth ariannol er mwyn gwneud newidiadau yn eu busnesau. Gwn fod sefydliadau sy'n helpu yn hyn o beth, ond rhaid i'r banciau gyfrannu at helpu i weithredu'r agenda hon drwy ryddhau cyfalaf, a hoffwn wybod pa waith y mae Llywodraeth y Cynulliad yn ei wneud i weithio gyda'r prif fanciau ynglŷn â hynny. Edrychaf ymlaen at ymateb y Gweinidog.

Gareth Jones: Yr wyf finnau'n croesawu'r strategaeth a'r cyfle i gyfrannu at y ddadl. Mae'r papur ymgynghorol yn ein hatgoffa o faterion pwysig sy'n haeddu ein sylw, sef bod newid yn yr hinsawdd yn fygythiad i'r blaned a'r ffaith y gallai mynd i'r afael â'r sefyllfa economaidd gymryd blaenoriaeth dros yr agenda werdd, os na wylwn ni. Mae'r strategaeth yn cydnabod y pwyntiau hynny, ac yn ein rhybuddio ohonynt.

Nid oes amheuaeth y dylem ymgymryd â'r agenda werdd. Mae nifer o strategaethau eisoes yn bodoli, ond mae'r strategaeth hon yn ein hatgoffa y cyfyd cyfleoedd newydd wrth inni newid i gyfeiriad economi carbon isel, gwastraff isel. Y cwestiwn pwysig yw: sut y gallwn ymateb i'r agenda werdd i gynorthwyo busnesau, creu cyfleoedd a swyddi newydd yn seiliedig ar dechnoleg a syniadau newydd, a chreu swyddi cynaliadwy y gellir eu diogelu i'r dyfodol?

Cytunaf â dwy brif thema'r strategaeth. Un yw glasu swyddi, neu wneud swyddi yn fwy gwyrdd. Mae'r term 'glasu swyddi' yn dderbyniol i mi—nid oes a wnelo ddim â'r Ceidwadwyr; mae'n derm pwysig i'r rhai ohonom sydd yn siarad y Gymraeg. Felly, mae glasu swyddi sydd eisoes mewn bodolaeth yn un thema; yr ail thema yw honno ar fachu ar y cyfleoedd newydd a fydd yn deillio o'r gwaith ymchwil a datblygiad yr economi carbon isel, gwastraff isel. Mae nifer o ystyriaethau yn y fantol felly.

Hoffwn petai'r ddau Weinidog yn ystyried yn ofalus rôl ein sefydliadau addysg uwch mewn perthynas â'r ddwy thema hynny. Prin iawn, os o gwbl, yw'r cyfeiriad at rôl y sector, yn sicr yn y drydedd bennod. Ceir sôn am ddwy astudiaeth achos go bwysig, sy'n ymwneud â Kingspan a Corus, ond nid oes cyfeiriad at unrhyw ymwneud gan y sector addysg uwch. Dylai busnesau feithrin gwell perthynas â'r sector i ddarganfod yr hyn sydd ar gael y gellir ei ddefnyddio yn yr oes o newid sydd ohoni. Rhoddir mwy o sylw i'r sector addysg uwch ym mhennod 4 o ran swyddi gwyrdd newydd, a cheir cyfeiriad at gydweithio gyda phrifysgolion yn eu gwaith ymchwil. Serch hynny, caf yr argraff mai ymylol yw rôl addysg uwch yn y themâu hyn, yn hytrach na rôl greiddiol. Credaf y dylai gael proffil

Gareth Jones: I also welcome the strategy and the opportunity to contribute to the debate. The consultation paper reminds us of important issues that deserve our attention, namely that climate change is a threat to the planet and the fact that, if we are not careful, tackling the economic situation could take priority over the green agenda. The strategy recognises those points and warns us about them.

There is no doubt that we should take up the green agenda. Several strategies already exist, but this strategy reminds us that new opportunities will arise as we change direction and become a low carbon, low waste economy. The important question is: how can we respond to the green agenda to assist businesses, to create opportunities and new jobs based on technology and new ideas, and to create sustainable jobs that can be safeguarded for the future?

I agree with the two main themes of the strategy. One is the greening of jobs. I am using the term '*glasu swyddi*'—it has nothing to do with the Conservatives; it is an important term to those of us who speak Welsh. Therefore, the greening of jobs that already exist is one theme; the second theme is that of taking advantage of the new opportunities that will arise from the research work and the development of a low carbon, low waste economy. There are, therefore, several things to consider.

I would like the two Ministers to consider carefully the role of our higher education institutions in relation to that second theme. There are few, if any, references to the sector's role, especially in the third chapter. Two important case studies involving Kingspan and Corus are mentioned, but there is no reference to any involvement by the higher education sector. Businesses should develop a better relationship with the sector to discover what is available to be used in this time of change. More attention is given to the higher education sector in chapter 4 in terms of new green jobs, and there is reference to collaborating with universities in their research work. Despite that, my impression is that the role of higher education in these themes is a peripheral rather than a

llawer uwch. Ym mis Hydref, cyhoeddodd y Gweinidog arian Arbenigedd Academaidd i Fusnesau i hybu ymchwil rhwng prifysgolion a busnesau. Credaf y dylid ei gysylltu â'r strategaeth hon hefyd.

Yn groes i'r hyn y mae Darren Millar wedi'i ddweud, mae cyfeiriad at gydweithio â'r sector cyhoeddus, gan fod cyfeiriad at gydweithio'n agos ag awdurdodau lleol i ganfod ffyrdd o wneud y datblygiadau yn eu hardal yn fwy cynaliadwy. Cefnogaf hynny'n fawr. Fodd bynnag, pan fo gwasgu ariannol o'r fath ar awdurdodau lleol, yr anhawster yw bod hynny'n llyffethair iddynt ymgymryd o ddifrif â'r agenda.

Darren Millar: Will you take an intervention?

Gareth Jones: Na wnaaf—ddim am funud fach.

Gofynnaf i'r Gweinidogion ystyried cronfeydd Ewropeaidd i hyrwyddo'r gwaith hwn ymhellach.

O ran y datganiad heddiw a'r ffaith y bydd £200 miliwn yn cael ei fuddsoddi i ddod â phrosiectau cyfalafol ymlaen, i ba raddau y bydd y prosiectau hynny yn cydweddu â'r agenda werdd ac â'r swyddi gwyrdd hyn? A fydd y pethau hyn yn cael eu cydamseru, neu a fyddwch yn bwrw ymlaen gyda buddsoddi'r £200 miliwn heb fedru rhoi'r amser na'r sylw digonol i'r agenda bwysig y mae'r strategaeth hon yn ymwneud â hi?

Yr wyf yn cytuno â'r strategaeth, ond hoffwn weld gwell dangosyddion er mwyn inni allu gweld yn union i ba gyfeiriad yr ydym yn mynd iddo. Sut y byddwch yn mesur y glasu hwn? Yr ydym yn derbyn bod allyriadau carbon a lleihau gwastraff yn ddangosyddion, ond, fel yr ydym yn defnyddio gwerth am arian fel mesur, a oes modd ystyried gwerth am arian gwyrdd fel dangosydd perfformiad?

The Deputy Presiding Officer: Order. You are out of time.

Michael German: Although I welcome the strategy document, I wonder why it has been

core role. I believe that it should have a much higher profile. In October, the Minister announced Academic Expertise for Business funding to promote research between universities and businesses. I believe that it should also be linked with this strategy.

In contrast to what Darren Millar said, there is reference to working with the public sector, because there is reference to working closely with local authorities to find ways of making the developments in their areas more sustainable. I support that. The problem is that, when there is such financial pressure on local authorities, it can be more difficult for them to seriously address this agenda.

Darren Millar: A wnewch ildio?

Gareth Jones: No, I will not—at least not for the moment.

I ask the Ministers to consider European funds to further promote this work.

With regard to the statement today with regard to the sum of £200 million to be invested to bring capital projects forward, to what extent will these projects be co-ordinated with the green agenda and these green jobs? Will these things be synchronised, or will you get on with investing the £200 million without being able to give sufficient time and attention to the important agenda that this strategy deals with?

I agree with the strategy, but I would like to see better indicators to enable us to see what direction we are going in. How will you measure this greening? We accept that carbon emissions and the reduction of waste are two indicators, but, just as we use value for money as a measure, could the use of value for green money be considered a performance indicator?

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Mae eich amser wedi dod i ben.

Michael German: Er fy mod yn croesawu'r ddogfen strategaeth, ys gwn i pam y mae

so long in coming. It would have been far better for a Government to have introduced a green jobs strategy at a time when the country's economy was in a better position. Companies seeking to expand, develop new practices and innovate are going to find it much more difficult now. This document does not outline where the resources and funding are going to come from to provide the development and support structure. We talked earlier today about the need for banks to provide credit and support for new ideas. If the banks are not lending and those who are lending are doing so at high rates of interest, where are we going to find the financial resource to move research and development and innovation forward? I would be grateful if the Minister could answer that question at the end of the debate.

If you look at the key point in the document, which is the table above paragraph 4.3, you can see that the strategy is aimed at those sectors. However, the proposed actions themselves are not exactly rocket science or ones that we would have expected to wait two years for. Identifying markets and drivers, which is one of the actions, is what the Government should have been doing two years ago. You would have expected that to have happened. Supporting diversification or new business set up, which is another action, is again not exactly rocket science. Innovation and commercialisation with regard to research and development is the next proposed action; that has been in every document that I can remember seeing about business growth in Wales. The proposed action of accessing a skilled workforce is, I agree, something that requires a longer-term schedule of activity. On supply chains and networks, which is the last area listed for action, I think that the Assembly's very first economic development programme, going back to 1999-2000, contained a huge amount of work on supply chains and networks. Therefore, it is very surprising that, in this strategy, we do not see developments at a stage further. Those headlines are very laudable, but an enormous amount of work has already gone into them, and it seems to me that we should have been further down the line by now.

wedi cymryd cyhyd i ddod? Byddai wedi bod yn llawer gwell i Lywodraeth fod wedi cyflwyno strategaeth swyddi gwyrdd ar adeg pan oedd economi'r wlad mewn gwell sefyllfa. Mae cwmnïau sy'n ceisio ehangu, datblygu arferion newydd ac arloesi yn mynd i'w chael yn anos o lawer yn awr. Nid yw'r ddogfen hon yn amlinellu o ble y daw'r adnoddau a'r cyllid i ddarparu'r strwythur datblygu a chymorth. Siaradasom yn gynharach heddiw am yr angen i'r banciau ddarparu credyd a chymorth ar gyfer syniadau newydd. Os nad yw'r banciau'n benthyca ac os yw'r rhai sy'n benthyca yn gwneud hynny ar gyfraddau llog uchel, ymhle yr ydym yn mynd i ganfod yr adnoddau ariannol i symud ymchwil a datblygu ac arloesi ymlaen? Byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Gweinidog ateb y cwestiwn hwnnw ar ddiwedd y ddadl.

Os edrychwch ar y pwynt allweddol yn y ddogfen, sef y tabl uwchben paragraff 4.3, gwelwch fod y strategaeth yn cael ei hanelu at y sectorau hynny. Fodd bynnag, nid yw'r camau gweithredu arfaethedig eu hunain yn arbennig o ddyrys nac yn rhai y byddem wedi disgwyl aros dwy flynedd amdanynt. Canfod marchnadoedd a ffactorau sbarduno, sef un o'r camau gweithredu, dyna ddylai'r Llywodraeth fod wedi'i wneud ddwy flynedd yn ôl. Byddech yn disgwyl bod hynny wedi digwydd. Nid yw cefnogi arallgyfeirio neu gychwyn busnesau newydd, sy'n gam gweithredu arall, yn arbennig o ddyrys ychwaith. Arloesi a masnacheiddio o safbwynt ymchwil a datblygu yw'r cam gweithredu arfaethedig nesaf; mae hynny wedi bod ym mhob dogfen y gallaf gofio'i gweld ynghylch twf busnesau yng Nghymru. Mae'r cam gweithredu arfaethedig o gael gweithlu medrus, yr wyf yn cytuno, yn rhywbeth y mae gofyn cael rhaglen weithredu fwy hirdymor ar ei gyfer. O ran cadwyni cyflenwi a rhwydweithiau, sef y maes olaf a restrir i weithredu ynddo, credaf fod rhaglen datblygu economaidd gyntaf un y Cynulliad, yn 1999-2000, yn cynnwys llawer iawn o waith ar gadwyni cyflenwi a rhwydweithiau. Felly, mae'n syndod mawr, yn y strategaeth hon, nad ydym yn gweld datblygiadau sydd wedi mynd gam ymhellach. Mae'r penawdau hynny'n glodwiw iawn, ond mae gwaith aruthrol wedi cael ei wneud arnynt eisoes, ac mae'n ymddangos i mi y dylem fod wedi

cyflawni mwy na hynny erbyn hyn.

This sector is very important to Wales. It already employs 22,000 people and has an annual turnover of £1.2 billion in Wales; that is very significant. We have 1,300 companies that engage in the environmental goods and services market. However, as we all know, in a world where the demands of the environment and carbon reduction are pressing hard upon us, it is the swiftest, the most fleet of foot, who will take the most advantage. For example, why is it that, in relation to wave power energy for the UK as a whole, the pilot project that was based in Scotland is now based in Portugal?

Mae'r sector hwn yn bwysig iawn i Gymru. Mae eisoes yn cyflogi 22,000 o bobl ac mae ganddo drosiant blynyddol o £1.2 biliwn yng Nghymru; mae hynny'n sylweddol. Mae gennym 1,300 o gwmnïau sy'n ymwneud â'r farchnad nwyddau a gwasanaethau amgylcheddol. Fodd bynnag, fel y gŵyr pawb ohonom, mewn byd lle y mae gofynion yr amgylchedd a lleihau carbon yn pwyso'n drwm arnom, y cyflymaf, a'r mwyaf chwim, fydd yn manteisio fwyaf. Er enghraifft, pam, yng nghyswllt ynni tonnau i'r DU gyfan, y mae'r prosiect peilot a oedd wedi'i leoli yn yr Alban wedi'i leoli erbyn hyn ym Mhortiwgal?

5.00 p.m.

That is because there are people there who are prepared to be ambitious for those new companies and to attract them. There were people who came to Wales, for example, and said, 'We want to build a tidal lagoon in Swansea bay. We're not going to charge you anything for it, we'll do it ourselves. We know it's the very first one in the world, but we're going to pay for it. It's going to be funded through American financing'. Why was there no support from the National Assembly for that innovative project? We could have led the world in tidal lagoon technology. The problem with this document is that, with regard to innovation and commercialisation, innovation has to come first. If innovation does not take place in Wales, we are not likely to get the increase in jobs that we want to see as result.

Y rheswm am hynny yw bod pobl sydd yn barod i fod yn uchelgeisiol dros y cwmnïau newydd hynny ac i'w denu. Daeth pobl i Gymru, er enghraifft, a dweud, 'Mae arnom eisiau adeiladu morlyn llanw ym mae Abertawe. Nid ydym yn mynd i godi dim arnoch amdano, gwnawn y gwaith ein hunain. Gwyddom mai dyma'r un cyntaf yn y byd, ond yr ydym ni'n mynd i dalu amdano. Caiff ei ariannu drwy gyllid Americanaidd'. Pam nad oedd dim cefnogaeth gan y Cynulliad Cenedlaethol i'r prosiect arloesol hwnnw? Gallem fod wedi arwain y byd mewn technoleg morlynnoedd llanw. Y broblem gyda'r ddogfen hon, o ran arloesi a masnacheiddio, yw bod yn rhaid i'r arloesi ddigwydd gyntaf. Os na fydd arloesi yng Nghymru, nid ydym yn debygol o gael y cynnydd mewn swyddi y mae arnom eisiau ei weld o ganlyniad.

Good work is being done in our universities and in some companies. We have plenty of examples of small and micro companies. However, if making progress in this area is to be a key line, we need to move forward much more rapidly than the strategy currently proposes. There is great potential in the strategy, I admit; it is merely that I find its ambition timid. I hope that the Minister, in responding, will tell us about the pace of his ambition in responding to the consultation exercise and about where the resources will come from to make this strategy a reality.

Mae gwaith da'n cael ei wneud yn ein prifysgolion ac mewn rhai cwmnïau. Mae gennym ddigonedd o enghreifftiau o gwmnïau bach a micro. Fodd bynnag, os yw gwneud cynnydd yn y maes hwn i fod yn elfen allweddol, mae angen inni symud ymlaen yn llawer cyflymach nag a gynigir yn y strategaeth ar hyn o bryd. Mae potensial mawr yn y strategaeth, yr wyf yn cyfaddef; gweld ei huchelgais yn llywaeth yr wyf. Gobeithio y gwnaiff y Gweinidog, wrth ymateb, ddweud wrthym am gyflymder ei uchelgais o ran ymateb i'r ymgynghoriad ac ynghylch o ble y daw'r adnoddau i wireddu'r

strategaeth hon.

Leanne Wood: I welcome the launch of this consultation today. Too often we hear warm words from politicians, political parties and Ministers about the need to rethink the economy in the light of the climate crisis. All too often, however, those warm words are not matched by action. How often have we heard about the dilemma around saving or creating jobs or protecting the environment? The debate around opencast coal mining is a classic example of that dilemma. What is good about thinking in terms of a green jobs strategy is the recognition that jobs and the economy do not have to be counterpoised to the protection of the environment. There is great potential for developing a green economy in Wales, which is an economy that is built on much more than the pure pursuit of profit no matter the land or people exploited along the way.

There is much greater awareness on the part of business today of the need to be climate aware. As general awareness increases, customers are demanding that business responds. The changing attitude towards plastic bags is a good example of how this is working in practice. Businesses are more aware now that they can save money by adopting environmentally friendly measures, particularly in energy conservation.

We are all acutely aware of the headlines in recent weeks announcing job losses as the credit crunch bites, and we are all expecting more bad news in the new year. The climate crisis and the economic crisis cannot be seen in isolation from each other. We have a great deal of catching up to do when you consider that 0.25 million people are employed in the alternative energy sector alone in Germany, whereas, throughout the whole of the UK, only 25,000 people are employed in that sector. We have a great opportunity—in fact, you could say that we have a responsibility—to support the expansion of that sector and to create our own Welsh, green New Deal.

There has been good news today about the

Leanne Wood: Yr wyf yn croesawu lansio'r ymgynghoriad hwn heddiw. Yn rhy aml clywn eiriau teg gan wleidyddion, pleidiau gwleidyddol a Gweinidogion am yr angen i ailfeddwl am yr economi yng ngoleuni argyfwng yr hinsawdd. Yn llawer rhy aml, fodd bynnag, ni cheir gweithredu i gyd-fynd â'r geiriau teg hynny. Pa mor aml yr ydym wedi clywed am y cyfyng-gyngor ynghylch arbed neu greu swyddi neu warchod yr amgylchedd? Mae'r ddadl ynghylch cloddio glo brig yn enghraifft glasurol o'r cyfyng-gyngor hwnnw. Yr hyn sydd yn dda ynglŷn â meddwl yn nhermau strategaeth swyddi gwyrdd yw'r gydnabyddiaeth nad oes yn rhaid i swyddi a'r economi wrthbwysu gwarchod yr amgylchedd. Mae potensial mawr i ddatblygu economi werdd yng Nghymru, sef economi sy'n seiliedig ar fwy nag awydd pur am elw heb falio pa dir na pha bobl sy'n cael eu hecsbloetio yn sgîl hynny.

Mae llawer mwy o ymwybyddiaeth ar ran busnes heddiw o'r angen i fod yn ymwybodol o'r hinsawdd. Wrth i'r ymwybyddiaeth gyffredinol gynyddu, mae cwsmeriaid yn mynnu bod busnes yn ymateb. Mae'r newid agwedd at fagiau plastig yn enghraifft dda o'r ffordd y mae hyn yn gweithio'n ymarferol. Mae busnesau'n fwy ymwybodol bellach y gallant arbed arian drwy fabwysiadu mesurau ecogyfeillgar, yn enwedig ym maes arbed ynni.

Yr ydym i gyd yn ymwybodol iawn o'r penawdau yn ystod yr wythnosau diwethaf yn cyhoeddi bod colli swyddi'n digwydd wrth i'r wasgfa gredyd frathu, ac yr ydym i gyd yn disgwyl rhagor o newyddion drwg yn y flwyddyn newydd. Ni ellir gweld yr argyfwng hinsawdd a'r argyfwng economaidd ar wahân i'w gilydd. Mae gennym lawer iawn o waith ennill tir pan ystyriwch bod 0.25 miliwn o bobl yn cael eu cyflogi yn y sector ynni amgen yn unig yn yr Almaen, ond mai dim ond 25,000 o bobl a gyflogir yn y sector hwnnw yn y Deyrnas Unedig i gyd. Mae gennym gyfle mawr—yn wir, gellid dweud bod gennym gyfrifoldeb—i gefnogi ehangu'r sector hwnnw ac i greu ein Bargaen Newydd werdd ein hunain i Gymru.

Cafwyd newyddion da heddiw am

strategic capital investment fund allocations: there is investment to transform the Heads of the Valleys into a low carbon region, and more investment to provide energy conservation measures in individual homes, among other capital projects. There is the potential to ensure that this money goes directly into creating long-term, good-quality and sustainable jobs as a start to creating a much more sustainable economy in Wales.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr wyf yn falch o gael cyfrannu at y drafodaeth hon am y strategaeth—bu bron imi ddweud ‘swyddi gwyrdd’, ond clywais Gareth Jones yn defnyddio’r term ‘swyddi glas’ a chan ei bod yn fwy priodol sôn am swyddi glas na swyddi gwyrdd yn y Gymraeg, ymddiheuraf ein bod yn gyffredinol yn sôn am swyddi gwyrdd. Mae’n bwynt digon teg, a soniaf am sylwadau Gareth mewn ychydig eiliadau.

Credaf fod consensws. Yr oedd yn braf clywed Darren yn ymateb mewn ffordd mor adeiladol i’n strategaeth a’n trafodaeth. Mae’n rhaid cydnabod bod ganddo gryn ddiddordeb yn y maes hwn ac, ar y pwnc hwn, mae wedi cyfrannu mewn ffordd hynod adeiladol.

When Jenny and Mike were speaking, I felt that they were suggesting that we had, somehow or another, stolen all of their good ideas in producing this strategy. I would prefer to look at it from the other direction and say that there is cross-party consensus on green jobs. I was not quite sure what Jenny was getting at when she said that the current Government has been negative about a green jobs strategy, because it was a commitment in the ‘One Wales’ programme for Government: in it, we stated that we would develop and introduce this strategy. We are delivering on a ‘One Wales’ pledge again today.

Jenny Randerson: I was quoting what the First Minister said in July. I was not doing anything more than repeating his words to you.

The Deputy First Minister: We could all pick on various phrases here and there, but if

ddyraniadau’r gronfa buddsoddi cyfalaf strategol: ceir buddsoddiad i drawsnewid Blaenau’r Cymoedd yn rhanbarth carbon isel, a mwy o fuddsoddiad i ddarparu mesurau arbed ynni mewn cartrefi unigol, ymysg prosiectau cyfalaf eraill. Mae potensial i sicrhau yr aiff yr arian hwn yn uniongyrchol i greu swyddi hirdymor, cynaliadwy o ansawdd da fel cam cyntaf i greu economi sy’n llawer mwy cynaliadwy yng Nghymru.

The Deputy First Minister: I am very pleased to have an opportunity to contribute to this debate on the strategy—and I almost called it the ‘green jobs’ strategy, but I heard Gareth Jones use the term ‘blue jobs’ earlier, and as it is more appropriate to speak of blue jobs than green jobs in Welsh, I apologise that we speak in general of green jobs. It is a fair enough point, and I will refer to Gareth’s comments in a few moments.

I believe that there is a consensus. It was good to hear Darren respond in such a constructive way to our strategy and discussion. It must be acknowledged that he has taken a great interest in this area and, on this subject, he has contributed in a most constructive way.

Pan oedd Jenny a Mike yn siarad, teimlwn eu bod yn awgrymu ein bod, rywsut neu’i gilydd, wedi dwyn eu syniadau da i gyd i lunio’r strategaeth hon. Byddai’n well gennyf edrych arno o’r cyfeiriad arall a dweud bod consensws trawsbleidiol ynghylch swyddi gwyrdd. Nid oeddwn yn hollol siŵr at beth yr oedd Jenny’n cyfeirio pan ddywedodd fod y Llywodraeth bresennol wedi bod yn negyddol ynglŷn â strategaeth swyddi gwyrdd, oherwydd yr oedd yn ymrwymiad yn rhaglen lywodraethu ‘Cymru’n Un’: ynddi, dywedasom y byddem yn datblygu ac yn cyflwyno’r strategaeth hon. Yr ydym yn cyflawni un o addewidion ‘Cymru’n Un’ eto heddiw.

Jenny Randerson: Dyfynnu’r hyn a ddywedodd y Prif Weinidog ym mis Gorffennaf yr oeddwn. Nid oeddwn yn gwneud dim mwy nag ailadrodd ei eiriau ef i chi.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Gallem i gyd bigo ar ambell ymadrodd yma ac acw, ond os

you look at 'One Wales', it is set out as a pledge—to be fair, there was a similar pledge in 'The All-Wales Accord'. Therefore, this is an issue on which there is considerable cross-party support.

I will touch briefly on some of the points made during the debate. I referred to one point raised by both Jenny and Mike. Let us agree that this is a strategy that we all wish to see. I was a little surprised by the remark that because we have delayed it for so long—those were your words—and because we are in an economic downturn, there is no point in having a green jobs strategy. This is the very time to have a green jobs strategy, because we know very well that it is in this area that, even in an economic downturn, there is considerable potential for growth. For all of the points that you made in your contributions, this is the time to move into this area. I do not accept that we have missed the boat, because Wales can be a centre of excellence in the creation of alternative technology and technology around producing energy from waste. All of these are areas where Wales should be taking the lead.

I was asked who will take ownership of this: it is the Government as a whole. The Government is committed not only to the green jobs strategy but to the whole climate change agenda. As was pointed out by the Minister in opening this debate, there is a considerable buy-in right across Government to this programme.

Darren mentioned that he broadly supports the document, and he wanted to know what information is available about the commitments. I will deal with that a little later on, because it was also raised by others. I am not sure that there is a big failure here to refer to the public sector, because there is now a considerable requirement of the public sector when, for example, new buildings are built, not only to achieve a BREEAM rating of 'excellent', but to have energy efficiency targets set in. Therefore, the public sector has a great responsibility and will play a responsible part in driving this agenda forward. Let us remember that, without public sector support, many of the new and

edrychwch ar 'Cymru'n Un', mae wedi'i roi'n addewid—a bod yn deg, cafwyd addewid tebyg yn 'Cytundeb Cymru Gyfan'. Felly, mae hwn yn fater y mae cefnogaeth drawsbleidiol sylweddol iddo.

Soniaf yn fyr am rai o'r pwyntiau a wnaethpwyd yn ystod y ddadl. Cyfeiriais at un pwynt a godwyd gan Jenny a Mike ill dau. Gadewch inni gytuno bod hon yn strategaeth yr ydym i gyd yn dymuno'i gweld. Yr oeddwn yn synnu ychydig pan ddywedwyd oherwydd ein bod wedi oedi cyhyd—dyna oedd eich geiriau chi—ac am ein bod mewn dirywiad economaidd, nad oes diben cael strategaeth swyddi gwyrdd. Dyma'r union adeg i gael strategaeth swyddi gwyrdd, oherwydd gwyddom yn iawn mai yn y maes hwn, hyd yn oed mewn dirywiad economaidd, y mae potensial sylweddol ar gyfer twf. Er gwaethaf yr holl bwyntiau a wnaethoch yn eich cyfraniadau, dyma'r adeg i symud i mewn i'r maes hwn. Nid wyf yn derbyn ein bod wedi colli cyfle, oherwydd gall Cymru fod yn ganolfan ragoriaeth ym maes creu technoleg amgen a thechnoleg ynghylch cynhyrchu ynni o wastraff. Mae'r rhain i gyd yn feysydd lle y dylai Cymru fod yn arwain y gad.

Gofynnwyd imi ym mherchnogaeth pwy y bydd hyn: y Llywodraeth yn ei chyfanrwydd. Mae'r Llywodraeth wedi ymrwymo nid yn unig i'r strategaeth swyddi gwyrdd ond i'r holl agenda o ran newid yn yr hinsawdd. Fel y pwysleisiwyd gan y Gweinidog wrth agor y ddadl hon, mae cryn gytundeb ar draws y Llywodraeth gyfan â'r rhaglen hon.

Soniodd Darren ei fod yn cefnogi'r ddogfen yn fras, ac yr oedd arno eisiau gwybod pa wybodaeth sydd ar gael am yr ymrwymadau. Deliaf â hynny ychydig yn nes ymlaen, oherwydd fe'i codwyd gan eraill hefyd. Nid wyf yn siŵr a oes methiant mawr yma i gyfeirio at y sector cyhoeddus, oherwydd y mae gofyniad sylweddol bellach ar y sector cyhoeddus, er enghraifft pan godir adeiladau newydd, nid yn unig i sicrhau sgôr 'rhagorol' o ran BREEAM, ond i gynnwys targedau'n ymwneud â defnyddio ynni'n effeithlon. Felly, mae gan y sector cyhoeddus gyfrifoldeb mawr a bydd yn chwarae rhan gyfrifol o ran hyrwyddo'r agenda hon. Cofiw, heb gefnogaeth y sector cyhoeddus,

emerging technologies will not be commercialised and brought to market. Therefore, there is a considerable role for the public sector here.

I am not quite sure whether you expected a response in the context of the green jobs strategy in relation to access to finance, because that goes wider than this strategy.

5.10 p.m.

We recognise that a lack of access to finance is a key issue for many businesses these days, and I assure the Chamber, as the issue has been raised by other Members, that we, as a Government, are very conscious of that issue, and we have regular meetings with representatives of the banks in Wales to make that point.

Credaf fod Gareth Jones wedi cyfeirio at bwysigrwydd sefydliadau addysg uwch yn y maes hwn. Yr wyf yn cydnabod hynny'n llwyr, oherwydd, os ydym i gael y dechnoleg ddiweddaraf i'w chyflwyno i'r farchnad, rhaid bod sefydliadau addysg uwch yng Nghymru sy'n fodlon cydweithio â'r sector preifat. Cyfeiriasoch at Arbenigedd Academiaidd i Fusnesau, er enghraifft, a oedd yn rhaglen hynod bwysig, a dywedasoch hefyd fod angen inni gael sefydliadau yng Nghymru sydd o'r safon uchaf posibl o safbwynt ymchwil a datblygu. Os edrychwn, er enghraifft, ar y blaenoriaethau yr ydym wedi eu nodi yn adroddiadau'r grŵp i gynghori'r Gweinidogion, gwelwn fod hwnnw'n faes yr ydym am fuddsoddi ynddo.

In many ways, Mike's comments in the earlier part of his speech echoed what Jenny said, that is, 'This is good, but why did we not get it earlier?' He also asked where the money for this is. He mentioned research and development and innovation, and I am sure that he will notice when the budget is published that there is a budget line for research and development and for innovation. That is a priority for this Government. We have made it perfectly clear that capturing more research and development, driving up innovation and having greater capture of research funding for our universities are key

na chaiff llawer o'r technolegau newydd sy'n datblygu eu masnacheiddio a'u cyflwyno i'r farchnad. Felly, mae rôl sylweddol i'r sector cyhoeddus yn hyn o beth.

Nid wyf yn hollol siŵr a oeddech yn disgwyl ymateb yng nghyd-destun y strategaeth swyddi gwyrdd yng nghyswllt gallu cael gyllid, oherwydd y mae hynny'n mynd yn ehangach na'r strategaeth hon.

Yr ydym yn cydnabod bod methu cael cyllid yn fater allweddol i lawer o fusnesau y dyddiau hyn, ac yr wyf yn rhoi sicrwydd i'r Siambr, gan fod y mater wedi'i godi gan Aelodau eraill, ein bod ni, fel Llywodraeth, yn ymwybodol iawn o'r broblem honno, a byddwn yn cynnal cyfarfodydd rheolaidd â chynrychiolwyr y banciau yng Nghymru i wneud y pwynt hwnnw.

I believe that Gareth Jones referred to the importance of higher education institutions in this area. I fully acknowledge that, because, if we are to have the latest technology brought to the market, we must ensure that there are higher education institutions in Wales that are willing to collaborate with the private sector. You referred to the Academic Expertise for Business programme, for instance, which is very important, and you also said that we need institutions in Wales that are of the highest possible quality when it comes to research and development. If we look, for instance, at the priorities that we have set in the ministerial advisory group report, we will see that that is an area in which we intend to invest.

Mewn llawer ffordd, adleisiodd sylwadau Mike yn rhan gyntaf ei araith yr hyn a ddywedodd Jenny, sef, 'Mae hyn yn dda, ond pam na chawsom ef ynghynt?' Gofynnodd hefyd ymhle y mae'r arian ar gyfer hyn. Soniodd am ymchwil a datblygu ac arloesi, ac yr wyf yn siŵr y sylwa pan gyhoeddir y gyllideb fod llinell yn y gyllideb ar gyfer ymchwil a datblygu ac ar gyfer arloesi. Mae hynny'n flaenoriaeth i'r Llywodraeth hon. Yr ydym wedi dweud yn berffaith glir fod sicrhau mwy o ymchwil a datblygu, cynyddu arloesi a sicrhau mwy o gyllid ymchwil i'n prifysgolion yn flaenoriaethau allweddol

priorities for us. I am not sure whether that should only be seen in the context of the green jobs strategy, because it goes right across the Government. We want to see significant developments in that area.

Unfortunately, some of Mike's comments were nit-picking. He was trying to unpick one or two of the broader strategies. Everything that he said should be included in the green jobs strategy, but I felt that he was nit-picking a little. In other words, he wanted to support the strategy, but seemed to be trying to find reasons not to do so. He did mention the importance of—*[Interruption.]*

Dirprwy Lywydd, it may be useful for us to have a debate outside of the Chamber with Alun Cairns. He keeps talking from a sedentary position.

The Deputy Presiding Officer: If he is not standing up, I suggest that you ignore him.

The Deputy First Minister: When we talk about a skilled workforce, we must be talking about a workforce that is skilled right across the economy, and the need for a skilled workforce has never been clearer in the light of the economic downturn that we face. We are working closely with industry to protect the skills in the economy, and we will certainly want to do that in terms of the green jobs strategy.

Leanne welcomed the development of the strategy. She made the important point that linking jobs and the economy with the environmental agenda means that there does not have to be a significant conflict between them. Currently, investment in the kind of areas that she mentioned would give us much greater investment in all of the areas that we are talking about. The twin aims of this document are the creation of green jobs and the greening of existing jobs. They must go hand in hand. Leanne made the valuable point that there is also an opportunity here for businesses to save costs through measures such as energy conservation and small-scale energy projects.

gennym. Nid wyf yn siŵr a ddylid gweld hynny yng nghyd-destun y strategaeth swyddi gwyrdd yn unig, oherwydd y mae'n ymestyn ar draws y Llywodraeth yn gyfan. Mae arnom eisiau gweld datblygiadau sylweddol yn y maes hwnnw.

Yn anffodus, pigo beiau oedd rhai o sylwadau Mike. Yr oedd yn ceisio mynd i'r afael ag un neu ddwy o'r strategaethau ehangach. Dylai popeth a ddywedodd gael ei gynnwys yn y strategaeth swyddi gwyrdd, ond teimlwn ei fod yn pigo beiau ryw fymryn. Mewn geiriau eraill, yr oedd arno eisiau cefnogi'r strategaeth, ond yr oedd fel petai'n ceisio canfod rhesymau dros beidio â gwneud hynny. Soniodd am bwysigrwydd—*[Torri ar draws.]*

Ddirprwy Lywydd, efallai y bydd yn fuddiol inni gael dadl y tu allan i'r Siambr gydag Alun Cairns. Mae'n siarad ac yntau ar ei eistedd o hyd.

Y Dirprwy Lywydd: Os nad yw'n sefyll ar ei draed, awgrymaf eich bod yn ei anwybyddu.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Pan soniwn am weithlu medrus, rhaid inni fod yn sôn am weithlu sydd yn fedrus ar draws yr economi yn gyfan, ac ni fu'r angen am weithlu medrus erioed yn gliriach yn wyneb y dirywiad economaidd a wynebwn. Yr ydym yn cydweithio'n agos â diwydiant i warchod y sgiliau yn yr economi, ac yn sicr byddwn yn awyddus i wneud hynny o ran y strategaeth swyddi gwyrdd.

Croesawodd Leanne ddatblygu'r strategaeth. Gwnaeth y pwynt pwysig bod cysylltu swyddi a'r economi â'r agenda amgylcheddol yn golygu nad oes yn rhaid i wrthdaro sylweddol fod rhyngddynt. Ar hyn o bryd, byddai buddsoddi yn y math o feysydd a grybwyllwyd ganddi'n rhoi buddsoddiad llawer mwy inni ym mhob un o'r meysydd yr ydym yn sôn amdanynt. Dau nod y ddogfen hon yw creu swyddi gwyrdd a gwneud swyddi sy'n bodoli'n barod yn fwy gwyrdd. Rhaid iddynt fynd law yn llaw. Gwnaeth Leanne y pwynt gwerthfawr bod cyfle yma hefyd i fusnesau arbed costau drwy fesurau megis arbed ynni a phrosiectau ynni ar raddfa fach.

The debate today has shown that there is considerable cross-party support for the strategy, and the Minister who opened the debate and I look forward to positive responses to this strategy. We hope that the people of Wales will engage with us as they respond.

The Deputy Presiding Officer: The proposal is to agree amendment 1. Is there any objection? I see that there is, therefore, I will defer voting until voting time.

Does anyone wish the bell to be rung before we move to the votes? I see that no-one does, so we will move straight to voting time.

*Gohiriwyd y pleidleisio tan y cyfnod pleidleisio.
Votes deferred until voting time.*

*Gwelliant 1 i NDM4066: O blaid 11, Ymatal 0, Yn erbyn 31.
Amendment 1 to NDM4066: For 11, Abstain 0, Against 31.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Ramsay, Nick
Randerson, Jenny

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
Gibbons, Brian
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lloyd, David
Lloyd, Val
Morgan, Rhodri
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

Gwrthodwyd y gwelliant.

Amendment defeated.

*Cynnig NDM4066: O blaid 42, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion NDM4066: For 42, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Isherwood, Mark
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Millar, Darren
Morgan, Rhodri
Ramsay, Nick
Randerson, Jenny
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

*Gwelliant 1 i NDM4067: O blaid 11, Ymatal 0, Yn erbyn 31.
Amendment 1 to NDM4067: For 11, Abstain 0, Against 31.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
German, Michael

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane

Graham, William
 Isherwood, Mark
 Melding, David
 Millar, Darren
 Ramsay, Nick
 Randerson, Jenny

Davies, Andrew
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 James, Irene
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Gareth
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Morgan, Rhodri
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
 Amendment defeated.*

*Gwelliant 2 i NDM4067: O blaid 11, Ymatal 0, Yn erbyn 31.
 Amendment 2 to NDM4067: For 11, Abstain 0, Against 31.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
 The following Members voted for:

Black, Peter
 Bourne, Nick
 Burnham, Eleanor
 Cairns, Alun
 German, Michael
 Graham, William
 Isherwood, Mark
 Melding, David
 Millar, Darren
 Ramsay, Nick
 Randerson, Jenny

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
 The following Members voted against:

Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Chapman, Christine
 Cuthbert, Jeff
 Davidson, Jane
 Davies, Andrew
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 James, Irene
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Gareth
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Morgan, Rhodri
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce

Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

*Gwelliant 3 i NDM4067: O blaid 42, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Amendment 3 to NDM4067: For 42, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Isherwood, Mark
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Millar, Darren
Morgan, Rhodri
Ramsay, Nick
Randerson, Jenny
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y gwelliant.
Amendment carried.*

Motion NDM4067 as amended: that

Cynnig NDM4067 fel y'i diwygiwyd: bod

the National Assembly for Wales:

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

*notes the consultation paper 'Green Jobs
Strategy for Wales: A Consultation';*

*yn nodi'r papur ymgynghori 'Strategaeth
Swyddi Gwyrdd i Gymru: Ymgynghoriad';*

recognises the potential for the green sector to grow in Wales during the current economic slowdown. *yn cydnabod y potensial i'r sector gwyrdd dyfu yng Nghymru yn ystod y dirywiad economaidd presennol.*

Cynnig NDM4067 fel y'i diwygiwyd: O blaid 39, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion NDM4067 as amended: For 39, Abstain 0, Against 0.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Isherwood, Mark
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Millar, Darren
Morgan, Rhodri
Randerson, Jenny
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Wood, Leanne

Derbyniwyd y cynnig NDM4067 fel y'i diwygiwyd.
Motion NDM4067 as amended carried.

The Deputy Presiding Officer: That brings today's business to a close. **Y Dirprwy Lywydd:** Daw hynny â chyfarfod heddiw i ben.

Daeth y cyfarfod i ben am 5.17 p.m.
The meeting ended at 5.17 p.m.

Aelodau a'u Pleidiau
Members and their Parties

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
 Asghar, Mohammad (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
 Bates, Mick (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Burns, Angela (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
 Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Chapman, Christine (Llafur – Labour)
 Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
 Davidson, Jane (Llafur – Labour)
 Davies, Alun (Llafur – Labour)
 Davies, Andrew (Llafur – Labour)
 Davies, Andrew R.T. (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Davies, Paul (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Evans, Nerys (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Franks, Chris (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 German, Michael (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Graham, William (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Gregory, Janice (Llafur – Labour)
 Griffiths, John (Llafur – Labour)
 Griffiths, Lesley (Llafur – Labour)
 Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
 Hart, Edwina (Llafur – Labour)
 Hutt, Jane (Llafur – Labour)
 Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 James, Irene (Llafur – Labour)
 Jenkins, Bethan (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Ann (Llafur – Labour)
 Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
 Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Gareth (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Law, Trish (Annibynnol – Independent)
 Lewis, Huw (Llafur – Labour)
 Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Lloyd, Val (Llafur – Labour)
 Melding, David (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
 Millar, Darren (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
 Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
 Ramsay, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
 Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
 Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
 Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Watson, Joyce (Llafur – Labour)
 Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)